

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

**SROVNÁNÍ POHÁDEK JIŘÍHO MARKA
S PŮVODNÍMI FOLKLORNÍMI SYŽETY**

(BAKALÁŘSKÁ PRÁCE)

THE COMPARISON OF FAIRY TALES BY JIŘÍ MAREK

WITH ORIGINAL FOLKLOR THEMIS

(BACHELOR THESIS)

Vedoucí práce: PhDr. Věra Brožová

Autorka: Klára Kosová

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze bakalářské práce je identická s její tištěnou podobou.

V Kladně, dne 24. 6. 2011

.....

Klára Kosová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí této práce PhDr. Věře Brožové za její cenné rady, vstřícnost a trpělivost. Současně bych ráda poděkovala Veronice Kosové za korekturu textu a Michale Vondrákové za kontrolu a úpravu anglického překladu resumé.

Obsah

I. Úvod	1
II. Teoretická část	2
1. Autorská pohádka s folklorními prvky	2
a) Česká autorská pohádka	4
2. Autoři moderních pohádek	5
3. Jiří Marek	5
a) Osobnost	5
b) Literární tvorba	7
4. Veselé pohádky vzhůru nohama	8
III. Komparativní část	10
1. Charakteristika knih použitých při srovnání	10
2. Srovnání folklorních syžetů se syžety Markových pohádek	14
a) Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce	14
b) Pohádka o našem vodníkovi	31
c) Švec Janek v pohádkové zemi	45
3. Závěry srovnání	65
IV. Závěr	67
V. Seznam literatury	70
VI. Resumé	72
VII. Summary	73
VIII. Klíčová slova	74

I. Úvod

Cílem této práce je srovnat vybrané pohádky Jiřího Marka z knihy *Veselé pohádky vzhůru nohama* se syžety původních folklorních pohádek.

Markovy pohádky jsou svou strukturou i použitými motivy inspirovány folklorními pohádkami – objevují se zde typické pohádkové postavy (hloupý Honza, princezna, král, vodník...) a typická témata a motivy (zabití draka a získání princezny, vysvobození zakleté bytosti...). Folklorní pohádky Marek napodobuje i stylizací svých pohádkových příběhů, ve kterých se staví do pozice klasického lidového vypravěče, čemuž přizpůsobuje jazyk a částečně i kompozici svých pohádek. Základní odlišností Markových příběhů od folklorních pohádek je jejich poslání a zaměření.

Při srovnávání Markových pohádek s folklorními pohádkami bych se ráda dobrala k tomu, jaké konkrétní motivy a principy Marek z folklorních pohádek přebírá, jakým způsobem a především proč, s jakým záměrem.

Při práci hodlám postupovat následujícím způsobem. V první řadě považuji za vhodné definovat autorskou pohádku s folklorními prvky a popsat základní principy tvorby Jiřího Marka, případně dalších autorů, písničích v tomto duchu. Dále je třeba nasbírat podklady ke srovnání, tedy konkrétní folklorní pohádkové syžety, týkající se Markem využitých námětů, témat a motivů. S tímto bodem souvisí i stručné definování základních principů, podle kterých sbírali či upravovali folklorní pohádky autoři pohádkových knih, které použiji. A v neposlední řadě je nutné nahlédnout do české literatury napsané před uveřejněním Markových pohádek, zjistit, zda neexistují umělecké texty, zpracovávající podobnou tematiku. Teprve poté je možno přistoupit k samotnému srovnání. Ke srovnání jsem zvolila tři konkrétní pohádky vybrané z knihy *Veselé pohádky vzhůru nohama* a folklorní syžety podobné svým tematickým zaměřením.

II. Teoretická část

1. Autorská pohádka s folklorními prvky

Autorská pohádka je oproti lidové geneticky mladší. Sice se, stejně jako folklorní pohádka, opírá o stěžejní žánrový princip neskutečna, ale „sama je výrazem tvůrčí osobnosti a lidovou tradici, ze které vychází, záměrně a vědomě překračuje“.¹ V autorské pohádce jsou více zastoupeny reálné a aktualizací prvky (sociální a etické problémy, civilizační změny), kouzelné motivy se stávají součástí každodenní reality. I svým zaměřením se od lidové pohádky liší. Oproti lidové pohádce je předpokládán příjemcem autorské pohádky dětský čtenář. Tyto pohádky jsou také výrazně subjektivnější, vyznačují se složitější a volnější kompozicí, která se spíše blíží povídce. Metatextový charakter těchto pohádek předpokládá určité povědomí o lidové pohádkové tvorbě a o jejich postupech.²

Jednoznačně definovat pojem autorská pohádka je v podstatě nemožné, protože tímto pojmem označujeme skupinu textů, kterou lze jen těžko vymezit. Nacházíme tady ohlas pohádkové tradice (nereálné, fantastické situace, kouzelné předměty), ale od ostatních literárních žánrů se liší vlastně jen svou orientací na dětského čtenáře a specifickým postavením a funkcí fantazijní složky. Autorskou pohádkou tedy nazýváme pohádku s vlastní ideovou náplní a umělou kompozicí, může mít i anti-pohádkový charakter. Autoři při tvorbě tohoto typu pohádky využívají typické motivy, situace a prostředky pohádkové fantastiky. Často lze tyto pohádky plně interpretovat jen na pozadí klasických podání.³

Ze srovnání autorské pohádky a autorské adaptace, jak nám je nabízí Hana Šmahelová v knize *Návraty a proměny*⁴, vyplývá další aspekt, díky kterému můžeme autorskou pohádku přesněji určit. „Podstatou autorské adaptace je převaha individuální složky nad folklorní předlohou, avšak žádnou vědeckou teorií nebo normou není určeno, do jaké míry ji má autor respektovat. ... Jestliže však autorská úprava vtiskne lidové látce výrazné literární znaky, a zároveň v textu ponechá ty charakteristické rysy, jimiž se

---

¹ MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kolektiv. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004. s. 473

² Tamtéž, s. 473

³ Tamtéž, s. 473

⁴ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. 232 s.

pohádky odlišují od ostatních narativních útvarů (typická kompozice, základní motivy a typologie postav), lze již mluvit o pohádce jakožto svébytném literárním žánru.“⁵

Mluvíme-li o autorské pohádce s folklorními prvky, pak je nutno zmínit, jak velký vliv mají (nebo mohou mít) folklorní předlohy na autorský styl. Šmahelová ve své knize říká: „Tvorba autorských pohádek se sice nebrání inspirativnímu vlivu lidové slovesnosti, ale probíhá již plně v intencích literární poetiky, čímž vytváří určitou spojnicí mezi tradičním významem pojmu pohádka a jeho novodobým obsahem, jehož nositelem jsou příběhy typu pohádkové prózy.“⁶ Repertoár českých folklorních syžetů, v nichž se opakují typické motivy a postavy, nám poskytuje *Soupis českých pohádek*, který na základě své sběratelské činnosti sestavil Václav Tille⁷. Díky tomuto obsáhlému dílu máme možnost nahlédnout do nepřeberného množství rozmanitých folklorních motivů a jejich variant, což nám umožňuje udělat si představu o obsažnosti naší lidové tvorby, a tedy rozsahu možností pro tvůrce autorských pohádek, kteří se folklorem inspirují a čerpají z něj.

Autorské pohádky se liší také svým přístupem ke zpracovávané látce. Jedním z typů autorské pohádky je pohádka iluzivně folklorní, která bezprostředně navazuje na poetiku lidové pohádky; dalším velmi rozšířeným typem je pohádka se zvířecím hrdinou, která zachycuje zvířata s lidskými vlastnostmi, v pohádce symbolické se autoři dotýkají filosofického tázání po smyslu života a pohádka parodická využívá principu popírání konvencí folklorní pohádky žertovným až paradoxním způsobem. Zvláštním typem je pohádka nonsensová, která čerpá své náměty z dětské mentality (spontánnost, asociativnost, alogičnost) a dětské řeči s její „spontánní žvatlavostí“.⁸

Nejdůležitějším typem autorské pohádky je pro tuto práci pohádka moderní. „Moderní pohádka neboli antipohádka, vyznačující se konkretizací místa a času děje a

---

⁵ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 129

⁶ Tamtéž, s. 196-197

⁷ Václav Tille (1867 – 1937) – profesor srovnávacích dějin, významný znalec lidových látek, překladatel a editor. Velice skepticky se stavěl k otázce původnosti a umělecké hodnoty folklorní prózy. Je považován za prvního umělecky rovnocenného a navíc i odborně fundovaného autora vzhledem k B. Němcové a K. J. Erbenovi. Za jeho nejvýznamnější práci v tomto oboru je považován *Soupis českých pohádek*. (ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 140 – 141)

⁸ MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kolektiv. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004. s. 474

humorným oddémonizováním, začleňuje magické prvky spolu s všedními a technickými reáliemi do rámce civilizační reality.“⁹

a) Česká autorská pohádka

V Čechách začala autorská pohádka vznikat přibližně v 70. letech 19. století. V této době se objevuje myšlenka na dětskou literaturu jako na specifický prostředek estetického a mravního působení na mládež. Pohádky této představě odpovídaly, a tak se staly prvními díly, která byla určena dětem.¹⁰ Kvalita prvních autorských pohádek však nebyla valná, za první zdařilý počín v této oblasti považujeme až sborník *Nůše pohádek* (1918), jehož iniciátorem a editorem byl Karel Čapek.¹¹

Rozvoj moderní autorské pohádky můžeme rozčlenit do několika významných časových úseků. Třicátá léta 20. století jsou obdobím výrazného zvýšení úrovně dětské literatury, a sice zásluhou pohádkové prózy. Do tohoto období spadá tvorba Karla Čapka a dalších známých autorů – Jaromíra Johna, Karla Poláčka, Vladislava Vančury a Václava Řezáče.

V době válečné sílí význam národní tradice, která je zobrazována v klasických pohádkách, ale vznikají i příběhy, ve kterých je fiktivní děj naplňován jevy současné technické civilizace (Pavel Nauman, Josef Hons), společenskými problémy a postoji (Bohumil Říha, Karel Schulz).¹²

Léta šedesátá jsou typická novým rozmachem dětské tvorby. Po období útlumu se zvedá nová vlna pohádkové prózy (Ota Hofman, Miloš Macourek, Jiří Marek, Eduard Petiška, Daniela Mrázková), která se plynule prolíná s tvorbou autorů konce 20. století (Hana Doskočilová, Josef Hanzlík). „Z těchto ‘pohádek’ již vymizela vypjatá, sociálně či vlastenecky zaměřená tematika a za své vzaly i některé původní, zejména poeticko-symbolické, postupy. Naproti tomu pronikla do nich dnešní realita, pocity a představy, včetně neduhů současné literatury.“¹³

---

⁹ MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kolektiv. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004. s. 474

¹⁰ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 173

¹¹ Tamtéž, s. 173

¹² Tamtéž, s. 169 – 170

¹³ Tamtéž, s. 195

Autorská pohádka více či méně vychází z pohádek folklorních. Vycházím-li v této práci ze základních principů folklorní pohádky, považuji za nutné zmínit, o jaké principy se vlastně jedná.

V první řadě je pro folklorní pohádku typická orálnost. S touto souvisí i stylizace některých autorů autorských pohádek, kteří se snaží napodobit styl lidového vypravěče. Typická je také přehledná kompozice a využívání různých ustálených formulí a stylistických stereotypů (opakování, triplicitní schémata, vstupní a závěrečné formule, ustálená jména postav), které jsou snadno zapamatovatelné.¹⁴

Autorská pohádka je, na rozdíl od pohádky lidové, určena primárně dětem a je psána s ohledem na mladého čtenáře, případně posluchače. V pohádkách moderních jsou proto dětem přibližovány nejen základní morální a etické hodnoty, ale často také nějaký světonázor.

2. Autoři moderních pohádek

V duchu autorské pohádky s folklorními prvky tvořilo a tvoří poměrně velké množství autorů, za zmínku stojí pohádková tvorba Václava Čtvrťka, Josefa Lady nebo Ondřeje Sekory. Jméno nejznámějšího z nich, Karla Čapka, tu již zaznělo v souvislosti se souborem *Nůše pohádek*. Vedle této knihy však vznikla ještě jedna, která je pro tuto práci podstatnější, a sice *Devatero pohádek* (1932). Až o celých 15 let později vychází kniha, která je předmětem této práce – *Veselé pohádky vzhůru nohama* Jiřího Marka, která vznikla na podobných principech, jako Čapkova kniha, ale se zcela jiným záměrem a posláním.

3. Jiří Marek

a) Osobnost

Jiří Marek se narodil 30. května 1914 v Praze. Působil jako novinář, prozaik a scénárista. Původní jméno, Josef Jiří Puchwein, užíval v občanském životě jen do roku 1946, kdy si jméno změnil na Jiří Marek.

V oktávě podnikl prázdninovou cestu na Podkarpatskou Rus, která mu byla inspirací k prvnímu, časopisecky publikovanému románu *Lidé z Poljany* (1937).

---

¹⁴ MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kolektiv. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004. s. 207

Po maturitě se přihlásil do abiturientského kurzu při obchodní akademii v Praze, ale literární zájmy ho prakticky okamžitě přivedly ke studiu českého a německého jazyka na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1933 byl členem redakční rady Studentského časopisu, působil v levicově orientovaném Spolku posluchačů filozofie a ve skupině mladých autorů Kov, vedené Ladislavem Maršíčkem. Po absolutoriu (1939) vyučoval na gymnáziích ve Strakonících a v Náchodě a na učitelských ústavech v Soběslavi a v Praze. Roku 1945 vstoupil do Komunistické strany Československa. Krátce působil jako osvětový inspektor, mezi roky 1948 a 1950 byl z podnětu Jana Drdy redaktorem Lidových novin. Pobýval na stavbě Nové huti Klementa Gottwalda, byl redaktorem Rudého práva a šéfredaktorem Světa sovětů a působil ve funkci ústředního ředitele Československého státního filmu. V letech 1949 – 63 byl členem Ústředního výboru Svazu československých spisovatelů, z toho v období 1949 – 53 vedoucím jeho filmové sekce.

V 50. a 60. letech podnikl mnoho zahraničních cest, které mu poskytly řadu námětů k žurnalistické i literární tvorbě (několikrát cestoval po SSSR a po Evropě, navštívil Indonésii, USA a Čínu). Roku 1960 se stal odborným asistentem a o rok později docentem a vedoucím katedry české literatury na Institutu osvěty a novinářství Univerzity Karlovy (pozdější Fakulta sociálních věd a publicistiky); později zde byl děkanem. Roku 1972 přešel jako docent na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Vědeckou hodnost CSc. obdržel v roce 1974. Po odchodu do penze roku 1982 se věnoval literární tvorbě.

Zemřel dne 10. prosince 1994 v Praze.

Marek soustavně spolupracoval s televizí, filmem a rozhlasem; mimo jiné napsal komentář k dokumentárnímu filmu *Spartakiáda* (1955), je autorem televizních scénářů (*Šestý do party*, 1962) a adaptoval také vlastní literární předlohy (*Noční jízda*, 1973).

Se značným ohlasem se setkaly seriály starých kriminálních příběhů podle Markových historických soudniček *Hříšní lidé Města pražského* (1968 – 1969) a *Panoptikum Města pražského* (1986) i samostatná inscenace na toto téma *Štědrý večer pana rady Vacátka* (1972). Na motivy povídek z Panoptik vznikly Markovy scénáře k Sequensovým filmům *Pěnička a paraplíčko* (1970), *Partie krásného dragouna* (1970), *Smrt černého krále* (1971) a *Vražda v hotelu Excelsior* (1971). Marek napsal také řadu

scénářů pro film (*Nad námi svítá*, 1953; *Alibi na vodě*, 1965; *Na kolejích čeká vrah*, 1970; *Svatá hříšnice*, 1970).¹⁵

b) Literární tvorba

Markova **první díla** (polovina 40. let) jsou inspirována zážitky z cesty na Podkarpatskou Rus (*Lidé z Poljany*). V **poválečné tvorbě** převažuje okupační tematika (baladicky laděná próza *Muži jdou v tmě* a próza *Vesnice pod zemí*), v těchto dílech se však již objevuje výrazný sociální akcent, na nějž navazují díla s **budovatelskou tematikou**. Obrazy postupného zrodu nového socialistického člověka (povídkové cykly *Nad námi svítá* a *Z cihel a úsměvů*) jsou doplněny v Markově tvorbě 50. let **texty satirickými a ironickými** (*Pan Severýn. Jeho podivuhodné názory, dobrodružství a přátelé, Zasmějte se včerejšku, Střelnice*) a soubory **cestopisných reportáží** ze zemí hlásících se k socialismu (*Radostná setkání, V krásné zemi, Země pod rovníkem, aneb úplně a podrobné vypsání cesty na Jávě a Bali, Desatero skořicových květů, Úsměvné pobřeží*).

V 60. letech se Marek kloní k **psychologické drobnokresbě** (*Malá dramata, Žít mezi lidmi, Za tebou stín*). Jako protipól jeho dosavadní tvorby se na konci 60. let objevuje **vědeckofantastická próza**, která se snaží odhalit nebezpečí uniformní společnosti, (*Blažený věk*) a **cykly kriminálních retropříběhů** *Panoptikum starých kriminálních příběhů, Panoptikum hříšných lidí a Panoptikum Města pražského*. Markovým stěžejním dílem je **román *Můj strýc Odysseus*** (travestie Odyssey), popisující období posledních desetiletí habsburské monarchie, stejný úsek dějin zobrazuje i trilogie z 80. let *Sůl země* a román *Lásky mých předků*.

Po **humoristických prózách** (*Psi hvězda Sirius aneb láskyplné vyprávěnky o psech*) a **esejích o práci spisovatele** (*Vyprávění o psaní*) se vrací k travestii novelou *Tristan aneb O lásce*.¹⁶

V **tvorbě pro děti** rozvíjel Marek zvláště žánr **autorské pohádky** (*Veselé pohádky vzhůru nohama, Autopohádky, Pohádkové vyprávěnky o knoflíkářích a jiné čeládce*).¹⁷

---

¹⁵ *Slovníkceskeliteratury.cz* [online]. 4. 11. 2006 [cit. 2011-06-05]. Jiří Marek. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=604&hl=Ji%C5%99%C3%AD+MArek+>>.

¹⁶ *Slovníkceskeliteratury.cz* [online]. 4. 11. 2006 [cit. 2011-06-05]. Jiří Marek. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=604&hl=Ji%C5%99%C3%AD+MArek+>>.

¹⁷ *Slovníkceskeliteratury.cz* [online]. 4. 11. 2006 [cit. 2011-06-05]. Jiří Marek. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=604&hl=Ji%C5%99%C3%AD+MArek+>>.

4. Veselé pohádky vzhůru nohama

Roku 1946 (rok před vydáním *Veselých pohádek vzhůru nohama*) vyhrála volby Komunistická strana Československa, a tudíž sílí vliv komunistů na poválečnou společnost, což se odráží nejen ve sféře politické, ale také kulturní. Autoři řeší obtížnou otázku – „Co smím psát?“. Spisovatelům, kteří myšlenky socialismu věřili, nedělala odpověď na tuto otázku příliš velký problém. Psali o tom, čemu věřili, šířili své přesvědčení a podporovali nově vznikající socialistickou společnost a nový politický režim, do kterého vkládali svou důvěru. Mezi takové autory patřil i Jiří Marek. V podstatě celou jeho tvorbou se prolínají myšlenky socialismu.¹⁸

Pronikání myšlenek socialismu do literatury se nevyhnulo ani pohádkové tvorbě pro děti. Stále ještě sice vznikaly soubory, které byly spíše variacemi na klasickou pohádku a respektovaly fantazijní ráz žánru, ustálený repertoár motivů, postav a příběhů, vedle nich se však začal objevovat i zcela odlišný přístup.¹⁹ „Tam, kde spisovatelé již bezprostředně nenavazovali na svá starší díla a zároveň se odpoutávali od folklorně romantického základu žánru směrem k moderní pohádce autorské, usilovali o převrat jeho tradičních struktur, který by pohádková vyprávění přiblížil realitě, potřebám a požadavkům současnosti.“²⁰ Tito autoři vlastně navazovali na dřívější (meziválečné) snahy, které vyvolaly diskuze kolem tzv. sporu o pohádku.²¹ U poválečných autorů nacházíme dva výrazně odlišné směry. Typickými představiteli prvního směru jsou Václav Čtvrtek a Josef Lada. Ti se snažili oživit tvorbu pro děti humornou parodií a zcivilněním žánrových stereotypů.²² Jedním z význačných představitelů druhého směru je Jiří Marek. On a spisovatelé jemu podobní za pomoci podobných principů jako spisovatelé prvního směru mířili „k popření pohádky jako útočiště lidské fantazie, magického myšlení a zřídla archetypálních příběhů, nezávislého na časových a společenských poměrech“.²³

V pohádkách tohoto typu se objevuje motiv pracujícího lidu, přičemž z pracovního procesu nejsou vyjmuty ani pohádkové nadpřirozené bytosti. „Ve sbírce Jiřího Marka *Veselé pohádky vzhůru nohama*, zásadně odvozené z civilistického patosu moderní

---

¹⁸ PÁNEK, Jaroslav; TŮMA, Oldřich a kolektiv. *Dějiny českých zemí*. Praha: Karolinum, 2008. s. 365 – 375

¹⁹ JANOUŠEK, Pavel a kolektiv. *Dějiny české literatury 1945-1989 : I., 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. s. 332

²⁰ Tamtéž, s. 332

²¹ Tamtéž, s. 332

²² Tamtéž, s. 332

²³ Tamtéž, s. 332

pohádky Čapkovy, se nástrojem polidštění magických bytostí stalo jejich začlenění do společenské dělby práce. Markovy kompozičně a významově vsutku převrácené parafráze pohádkových schémat vřazovaly magické bytosti jednu po druhé do soustavy produktivních činností a běžných sociálních rolí (drak se stal lokomotivou, víla postupně tanečnicí, herečkou a manželkou). Jejich proměna byla dokonána teprve tehdy, když se zcela rozloučily s vědomím, že někdy byly někým jiným než užitečným člověkem či strojem.²⁴ Tento princip (začleňování pohádkových bytostí do normálního života) není v české literatuře ničím novým. Poprvé se tento motiv objevuje v tvorbě Karla Čapka. Kniha *Devatero pohádek* popisuje v různých obměnách začleňování kouzelných bytostí do pracovního procesu (z vodníků se stávají obchodníci či pracovníci kolem vody, víly se dávají k filmu a hejkal k divadlu). Čapkovy pohádky jsou však poněkud laskavější. Marek je i ve své tvorbě pro děti více agresivní, pohádky mají spíše agitační charakter.

Jiří Marek však nebyl sám, kdo se po válce zaměřil na pohádky podobného typu. Spolu s dalšími autory ruší Marek základní principy pohádky tak, jak je známe z folkloru. „Poválečná pohádka tak postupně rušila sama sebe, přinejmenším své fantaskní podoby, měnila se v projekci revolučně utopické víry v počátek ‘nového světa’, nabádala mladého čtenáře, aby pravé divy a zázraky nehledal ve své představivosti ani v tradičních mýtech, ale objevil je v prudce se měnícím světě kolem sebe.“²⁵

---

²⁴ JANOUŠEK, Pavel a kolektiv. *Dějiny české literatury 1945-1989: I., 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. s. 333 – 334

²⁵ JANOUŠEK, Pavel a kolektiv. *Dějiny české literatury 1945-1989: I., 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. s. 334

III. Komparativní část

Veselé pohádky vzhůru nohama poprvé vyšly roku 1947, tedy těsně po 2. světové válce, kdy sílí politický a kulturní vliv komunistické strany. Markovy pohádky tedy vznikají v období euforie z konce války a současně v období nově se rozvíjející společnosti, která je budována na základech socialismu, což je v jeho pohádkových příbězích poměrně zřetelné.

Marek při tvorbě *Veselých pohádek* využívá některé typické folklorní principy a motivy. Ke srovnání, ze kterého by mělo vyplynout, co konkrétně Marek z folkloru využívá a proč, jsem vybrala tři pohádky (*Pohádky o Honzovi, vyprávěná od konce, Pohádka o našem vodníkovi* a *Švec Janek v pohádkové zemi*) a pohádky z několika vybraných pohádkových knih různých autorů.

1. Charakteristika knih použitých při srovnání

Původní lidová tvorba byla sbírána a více či méně upravována již od doby Národního obrození.²⁶ Dopátrat se prapůvodní podoby lidových pohádek je dnes prakticky nemožné kvůli ústnímu charakteru předávání těchto příběhů. Díky sběratelům lidové tvorby však máme k dispozici podoby těchto pohádek z dob, kdy sběry probíhaly. Cenný zdroj původních podob těchto pohádek nám poskytují výbory sběratelů. Některé z těchto knihy jsem vybrala a použila pro srovnání se syžety Markových pohádek, jsou to *České pohádky* (Karel Jaromír Erben), *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského* (Beneš Metod Kulda), *Kniha pohádek* (Josef Štefan Kubín), *České lidové příběhy o vodnících* (kolektiv autorů), *Český Honza* (Jiří Horák), *Mlsný hastrman* (Josef Vrbka), *Moravské národní pohádky a pověsti* (Oldřich Sirovátka, Marta Šrámková), *Plný pytel pohádek* (Oldřich Sirovátka), *Devatero pohádek* (Karel Čapek), *Bubáci pro všední den* (Karel Michal).

Prvním z autorů, kteří se zabývali sběrem a úpravou folklorních pohádek a které jsem vybrala ke srovnání, je Karel Jaromír Erben. Erbenově pohádkové tvorbě předcházela dlouhá etapa zájmu o lidovou poezii, studia národopisu a především sběru folklorních podání. Většinu zpracovaných pohádkových látek získal na Chodsku, některé v Podkrkonoší. K soubornému vydání jeho pohádek však za Erbenova života nedošlo,

---

²⁶ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 48

České pohádky vyšly zásluhou Václava Tilleho až v roce 1905.²⁷ Pro Erbenovy pohádky je charakteristická pevná a vyvážená kompozice pohádkových syžetů, návrat k lidovému vypravěčství, jazyku i látkám.²⁸

Dalším významným sběratelem byl Beneš Metod Kulda. Také jeho pohádková tvorba je podložena národopisným studiem a sběry pohádek. Kuldovou specifikou je, že „zaznamenával autentická vyprávění a usiloval o jejich obsahovou, stylistickou a jazykovou přesnost. Uváděl jména vypravěčů, stáří, bydliště, zapisoval i různá podání téže látky“²⁹, čímž značně předešel dobu. Vliv Kuldových konzervativních názorů a postojů se projevil mimo jiné i v *Moravských národních pohádkách a pověstech z okolí Rožnovského*; na pohádkách jsou zřetelné značné zásahy, především jde o Kuldovu snahu zmírnit nebo dokonce zcela vynechat některé motivy, a to především protináboženské, sociálně kritické nebo obhroublé prvky.³⁰

Vedle Kuldy je významná také pohádková tvorba Josefa Štefana Kubína. *Kniha pohádek* je výběrem z Kubínovy původní *Knihy pohádek pro dospělejší mládež*.³¹ Pohádky pocházejí většinou z Kladska a z Podkrkonoší, objevují se tu jak pohádky kouzelné, tak i zvířecí či novelistické. Kubínova tvorba čerpá „jednak z lidových pohádkových látek, jednak z Kubínovy tvůrčí invence, inspirované jazykem, stylem a představivostí folklorních narácí“³².

Mnoho výborů folklorních pohádek vzniká ne jako dílo jediného autora, ale jako výběr z textů několika autorů, a to často na základě jedné konkrétní tematiky, což je případ knihy *České lidové příběhy o vodnících*. Jde o výběr z knih různých autorů, především K. J. Erbena, J. Daňka, J. Š. Kubína, O. Sirovátky, P. Biliánové a dalších. Celá kniha je sestavena tak, aby ukázala „vývoj v čase směrem od původní staré a strašidelné, člověka a jeho duši chránící mytické podoby vodníka, až k jeho úplné dnešní emancipaci a jeho včlenění či vstoupení do světa člověka“³³.

---

²⁷ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 105 – 106

²⁸ Tamtéž, s. 106, 108

²⁹ Tamtéž, s. 110 – 111

³⁰ Tamtéž, s. 110 – 111

³¹ KUBÍN, Josef Štefan. *Kniha pohádek*. Praha: Knižní klub, 2004. s. 181

³² ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 115 – 116

³³ *České lidové příběhy o vodnících*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2000. s. 93

Mezi monotematické výběry patří Horákův *Český Honza*. Na rozdíl od většiny výše uvedených autorů však Jiří Horák nebyl sběratelem, ale editorem zápisů lidové prózy a poezie, takže základ jeho pohádkové tvorby tvoří látky převzaté ze sbírek převážně moravských sběratelů (především B. M. Kuldy).³⁴ Kniha *Český Honza* je koncipována jako „monografický soubor pohádek s typickým hrdinou českých lidových povídek – Honzou“³⁵. Tento jedinečný „portrét“ je složen ze tří částí, ve kterých se Honza postupně vyvíjí z pošetilého mladíka přes neohroženého bojovníka až k moudrému vladaři či hospodáři. Při zpracovávání lidových syžetů dbal Horák na zachování prostoty lidové mluvy a typických znaků folklorního podání.³⁶

Velice často se objevují výběry pohádek a pověstí, vztahujících se k jedné konkrétní oblasti. Vedle již uvedených Kuldových *Moravských národních pohádek z okolí Rožnovského* sem patří například knihy *Mlsný hastrman* nebo *Moravské národní pohádky a pověsti*.

Vrbkova kniha *Mlsný hastrman* neobsahuje, jak by se podle názvu mohlo zdát, jen příběhy o vodnicích a jiných vodních bytostech; ty tvoří jen pětinu všech textů, protože kniha se skládá z pěti částí (*Z dávných časů, Tajemná setkání, Hastrmani, Čáry a kouzla a O světýlkách a ohnivácích*), z nichž jen jedna se věnuje vodnické tematice.

Moravské národní pohádky a pověsti jsou výběrem (sestaveným O. Sirovátkem a M. Šrámkovou) z textů, které v polovině 19. století z podnětu B. M. Kuldy sebralo několik nadšenců (J. S. Menšík, J. Pleskač, K. Orel, J. Soukup a V. Švejda). Pohádky jsou však výrazně nestejnorodé a lidové podání je někde více, někde méně překryto literárními nebo jazykovými úpravami. I přesto jde o významný a bohatý pramen pro poznání folklorní prózy.³⁷

Další kniha, pod níž je podepsán Oldřich Sirovátka, je *Plný pytel pohádek*. Sirovátkova literární tvorba je úzce spjata s odborným studiem folkloristiky, etnografie a literární historie. Jazyk jeho pohádek je obohacen nářeční lexikou, jeho vypravěčský styl se vyznačuje kultivovaností, pevnou kompoziční stavbou a přirozenou dějovou gradací.³⁸

---

³⁴ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 120

³⁵ Tamtéž, s. 121

³⁶ Tamtéž, s. 120 – 122

³⁷ SIROVÁTKA, Oldřich; ŠRÁMKOVÁ, Marta. *Moravské národní pohádky a pověsti*. Praha: Odeon, 1983. (přední záložka)

³⁸ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. s. 122 – 123

Samotné texty, obsažené v této knize, by se daly označit za literární úpravy folklorních pohádek. „Důsledně vycházejí z motivického základu a poetického rejstříku české lidové pohádky a aspoň v náznaku respektují také regionální zvláštnosti.“³⁹ Protože je kniha určena dětem, jsou některé látky odsunuty do pozadí (převážně látky strašidelné nebo obsesní).⁴⁰

Vedle folklorních textů bylo u některých motivů třeba použít i jiné knihy. Čapkova kniha *Devatero pohádek* se zabývá podobnou tematikou jako Marek v *Pohádce o našem vodníkovi*. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek* je soubor pohádek, ve kterých Čapek milým a vstřícným humorem objasňuje některé jevy běžného života za pomoci pohádkových příběhů. Touto formou zavádí čtenáře do prostředí koček, psů, loupežníků, ptáků, vodníků, tuláků, policistů, pošťáků a doktorů. Hlavními prostředky pro vytvoření příjemné a uvolněné atmosféry jeho pohádek jsou laskavý humor a jazyková hra.

Vedle *Devatera pohádek* zmiňuji při srovnání i další „nefolklorní“ text, knihu Karla Michala *Bubáci pro všední den*. Jde o sbírku satirických povídek, v nichž jsou hlavními hrdiny nadpřirozené postavy (bílá paní, vykýřník, armádní strašidlo, plivník, pidimužík...). V každé povídce je vykreslena konfrontace skutečného světa s neskutečným, na níž je za pomoci humoru a geniální absurdity dialogů mimo jiné ukázán osud nadpřirozených bytostí v moderním světě, kterému nebyly schopny se přizpůsobit. S touto knihou už ale nesrovnávám, pouze využívám jejího příkladu v závěrech srovnání.

Důvodů, proč jsem vybrala právě tyto výše uvedené knihy, je několik. V první řadě se právě v nich objevují konkrétní folklorní syžety či motivy, které jsou vhodné ke srovnání s Markovými, a za druhé jde ve valné většině o knihy autorů známých právě svými sběry či zpracováními folklorních pohádek. Knihu *Devatero pohádek* jsem zvolila, protože některé Markem využití motivy se ve folkloru neobjevují, Čapek je využívá, a to zcela jiným způsobem a s jiným záměrem než Marek. Poslední uvedená kniha, *Bubáci pro všední den*, není, jak jsem již uvedla, použita přímo ke srovnání, ale zmiňuji se o ní z toho důvodu, že zde Michal popisuje osudy pohádkových nadpřirozených bytostí v našem světě, a to opět zcela odlišně od Markova podání. Více o tom však budu mluvit až u *Pohádky o našem vodníkovi*.

---

³⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Plný pytel pohádek*. Praha: Albatros, 1983. s. 306

⁴⁰ Tamtéž, s. 307

2. Srovnání folklorních syžetů se syžety Markových pohádek

Při srovnání vycházím z konkrétních více či méně typických folklorních pohádkových syžetů. Markovy pohádky vždy rozdělím na několik částí podle typických motivů folklorních pohádek a srovnávat tedy budu jednotlivé motivy. Pro každý z nich jsem vybrala zástupnou ukázkou, na které demonstřuji folklorní principy, a následně na ukázce z Markovy pohádky ukážu, co z folkloru využívá a které folklorní prvky naopak potlačuje.

a) *Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce*

Srovnání folklorních principů s jejich využitím u Marka

*Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce*⁴¹ se dá rozdělit na pět základních tematických motivů. V podstatě jde o typické proppovské funkce⁴².

1. Odchod z domova
2. Získání kouzelného předmětu
3. Doba mezi vysvobozením a svatbou
4. Návrat domů
5. Osud kouzelných předmětů

Marek si jako hlavní námět své pohádky vybral tu část folklorních pohádek, která buď není řešena vůbec, nebo probíhá na úplně jiných principech – co se dělo mezi vysvobozením a svatbou. Více toto téma rozeberu v oddíle věnovaném právě tomuto motivu.

1. *Odchod z domova*

Odchod z domova je typickým úvodem většiny folklorních pohádek. Existuje několik typických důvodů odchodu z domu: **hrdina jde na zkušenou (a)**, **chudoba (b)**, **mnoho dětí v rodině (c)**. Motivace odchodu je dvojí – **odchod hrdiny iniciují jeho rodiče (1)**, **k odchodu se rozhodne sám hrdina (2)**. Kombinací variant motivace odchodu z domova (1, 2) s variantami důvodu odchodu (a, b, c) vzniká několik různých schémat, samotný scénář odchodu pak bývá vždy podobný.

---

⁴¹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 7 – 19

⁴² PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky se studií Claudi Lévi-Strausse*. Praha: Ústav pro českou literaturu ČSAV, 1970. 203 s.

V případě, že hrdinův odchod iniciují rodiče, se objevují všechny tři důvody odchodu. Příkladem prvního důvodu, **hrdina jde do světa na zkušenou**, je pohádka „Jak se Honza učil tajné řeči“.

„Jeden mlynář měl syna Honzu. Říkali o něm, že je trochu líný, ale pro sebe dost chytrý. Mlynáře to mrzelo, že Honza nic pořádného nedělá, tak mu povídá: 'Honzíčku, musíš do světa, aby tě lidé naučili dělat.' Panimáma plakala, měla Honzíčka ráda, napekla mu buchty, dala mu peníze na cestu a Honzík povídá: 'Já jdu s chutí do světa, protože bych se rád něčemu naučil, co tady žádný neumí.'“⁴³

Na tomto úryvku je ukázán typický hrdinův odchod – jeden z rodičů (obvykle otec) rozhodne o hrdinově odchodu, druhý (matka) připraví hrdinovi věci, které bude potřebovat (jídlo a peníze) a vypraví ho. V závěru této ukázky pak hrdina ještě nastiňuje, čeho chce ve světě dosáhnout.

Dalším důvodem pro odchod hrdiny je **chudoba**.

„Byla jedna matka a měla syna Honzika. Měli velikou bídu, a tak strojila syna do světa. Raději by byl zůstal doma u mámy, ale musil jít. Dala mu tři groše a kus chleba a Honzík šel.“⁴⁴

Tato ukázka popisuje hrdinův odchod poměrně stručně, ale výstižně. Stejně jako v předchozí ukázce dostává hrdina na cestu jídlo a peníze, oproti předchozímu úryvku však hrdina nezmiňuje, jaký je cíl jeho cesty.

Následující motivická obměna, **vysoký počet dětí v rodině**, není příliš častá, a pokud se vyskytuje, je obvykle kombinována s předchozí variantou.

„Byl jeden chudý otec, měl devět dětí, zdravých jako ryba a desátý byl Jano, zdravý, dorostlý mládenec. 'Milý hochu,' povídá mu jednou otec, 'vidíš, že máme bídu, deset krků musím živit, jdi do světa a hledej si službu, abys mi trochu pomohl.' Jano si vzal hůl, uzel na záda a dal se na cestu.“⁴⁵

V tomto úryvku, oproti předešlým, se hrdina na cestu vybavuje holí, z čehož můžeme usuzovat, že hrdina předpokládá střetnutí s určitým nebezpečím.

Pokud se k odchodu rozhodne sám hrdina, jde většinou o cestu za zkušeností, méně často chce svým odchodem ulevit rodičům v bídě a prakticky vůbec se nevyskytuje třetí možnost (mnoho dětí v rodině).

Příkladem hrdinova odchodu **na zkušenou** je pohádka „Janovy hodinky“.

„Byl jeden kovář a měl tři syny, nejmladší se jmenoval Jan. Nejstarší se vyučil kovářem, otec ho vypravil na vandr a po třech letech se syn vrátil domů pěkně ošacený, takže otec měl radost a sezval celé

---

⁴³ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 19

⁴⁴ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 143

⁴⁵ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 213

přátelstvo, aby se pochlubil, jak se jeho syn vrátil. Prostřední syn se učil ševcem, a když se vyučil, poslal ho otec také do světa na zkušenou. Po třech letech se vrátil také pěkně ošacený a otec zase sezval přátele, aby viděli, jak se jeho druhému synovi dařilo ve světě.

Nejmladší Jan se řemeslu nevyučil, ale přece chtěl jít také do světa. Otec se na to škaredil a povídá mu: 'Co ty si ve světě vychodíš, ani řemeslu žádnému ses nevyučil!' Ale Jan nedbal a pořád otce prosil, aby ho přece také pustil na vandr. Táta se nakonec zasmál a povídá: 'I tak si jdi, na tebe tam už čekají. Však ono tě to ve světě brzy omrzí, a ještě se rád k tátovi vrátíš!' Dal mu na cestu, ale méně než oběma starším, a Jeník šel.⁴⁶

Hrdinovu odchodu v tomto případě předchází nepřímá zkušenost s odchodem jeho bratrů, kterým se ve světě dařilo, což vede hrdinu k rozhodnutí také se pokusit najít ve světě štěstí. V tomto případě je ale od odchodu zrazován. Hrdina je opět vybaven na cestu, ale protože se jeho otec domnívá, že ve světě neuspěje a brzy se vrátí, dává mu méně než bratrům.

Méně častým důvodem hrdinova dobrovolného odchodu je **chudoba**.

„Byla jedna baráčnice a měla syna Honzika. Měli bídu, a tak Honza jednou povídá, že půjde do světa. Matka ho vypravila, jak mohla, i pár grošů mu sehnala na cestu a Honza šel.“⁴⁷

Oproti předešlé ukázce není hrdina od svého záměru zrazován, opět se mu ale dostává základního vybavení.

K hrdinovu rozhodnutí odejít z domova kvůli **vysokému počtu sourozenců** obvykle nedochází.

Marek tohoto motivu vůbec nevyužívá. Odchod z domova – typický začátek většiny folklorních pohádek – je zde zcela vypuštěn; o podmínkách a důvodech Honzova odchodu se nedozvídáme nic, a to ani ve zkráceném úvodu. Důvodem k tomu může být počáteční retrospektivní popis děje; Marek tu postupuje od zabití draka přes zjištění o jeho existenci až k získání kouzelného předmětu, což jsou informace pro následující děj podstatné. Motivace hrdinova odchodu z domova však v tomto podání není důležitá.

2. Získání kouzelného předmětu

Dalším typickým motivem pohádek je získání kouzelného předmětu nebo pomocníka. Ti pak hrdinovi při záchraně princezny (zabití draka, případně jiném úkolu) pomáhají. Opět se jedná o proppovskou funkci. U pomocníka nezáleží na jeho formě (zvíře, člověk, duch...), důležitá je jeho funkce a způsob jeho získání.

---

⁴⁶ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 129 – 130

⁴⁷ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 121

Ke kouzelnému předmětu je při jeho získání často připojena také rada na jeho užívání nebo na další postup při pátrání po princezně, případně doporučení, čemu se má hrdina při svém konání vyhnout. Existuje velké množství **způsobů nabytí** kouzelného předmětu, nejčastěji se však vyskytují následující tři: **dar, krádež a dědictví**, k nimž také uvedu ukázkou.

Příkladem **darování** kouzelného předmětu je pohádka „Honza a tři zakleté princezny“.

„Ráno baba pustila Honzu z komory, dala mu něco sníst a povídá: ‘Že jdeš, mládenečku, taky ty princezny hledat?’ ‘Ba jdu, babičko,’ řekl Honza. ‘Nemohla byste mně o nich povědět? Takové babičky znávají moc.’ ‘No víš, hochu, že jsi pořádný a žes pamatoval na svou matku, tak ti o nich povím. Čert se mi tady už pochlubil, jaké dostal tři královské dcery a kam je zašantročil. Povím ti o nich, ale zkoušek to bude ještě stát!’

Po snídani Honza se točí, protáhl se na lavici, pane, kdybych si tak mohl zakouřit. A baba povídá: ‘I copak o to, to ti mohu něčím pomoci!’ Přinesla pytlíček divokého koření, když prý si to zakouříš, budeš mít síly, že tě žádný nepřemůže, ani ten dvanáctihlavý drak. Potom mu dala ještě kousek provazu a povídá: ‘Tuhle si vezmi, a jak ho budeš potřebovat dlouhý, on se ti sám natáhne. A teď musíš jet daleko, daleko, až se dostaneš jedné hoře o samotě, na té hoře nic neroste. Najdeš tam velikou díru, zavalenou kamenem. Ten kámen odval a spustíš se po provaze dolů. Ostatek uvidíš. Jen tolik ti ještě řeknu, ať se vyhneš falešným kamarádům.’⁴⁸

Hrdina v ukázce získává dva dary, kouzelné koření na zvýšení síly a provaz, který se natáhne na potřebnou délku, a zároveň i radu, kde najde hledané princezny a jak se k nim dostat. Současně je varován před falešnými přáteli, od kterých mu hrozí nebezpečí. V tomto případě získává hrdina dary jako odměnu za své chování, jednání, což je poměrně typické. Propp mluví o funkci dárce, v tomto případě konkrétně o podrobení hrdiny zkoušce, ve které hrdina ob stojí a za odměnu získává kouzelný předmět⁴⁹.

Krádeží získává hrdina kouzelné předměty v pohádce „V zámku u obrů“.

„Dědeček se najedl a povídá: ‘Ty, vyměň si se mnou ten stoleček! Já mám tuhle pikslu, když ťukneš, vojska ti vyjdou regimenty.’ Tak si to spolu vyměnili. Když dědeček pár kroků odešel, Honza ťukl na pikslu a tady hned vyjeli husaři, švadrona husarů. ‘Co si pán přeje?’ ‘Tamhle je,’ povídá Honza, ‘jeden, vzal mi stolek, tak se za ním pusťte a stolek mi přineste.’ Ti se rozjeli jako čerti a za chvíli měl Honza stolek tady. Vojáky dal do piksly a šel dál.’⁵⁰

Krádež je v této pohádce trojnásobná, poprvé odnáší hrdina kouzelný stolek ze zámku, díky němu pak od žebráka získává pikslu s vojskem a následně pak ještě pytel,

---

⁴⁸ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knížní klub, 2005. s. 34 – 35

⁴⁹ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: Ústav pro českou literaturu ČSAV, 1970. s. 55

⁵⁰ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knížní klub, 2005. s. 202

který dokáže vykouzlit zámek. Ani v jednom případě však není získání předmětu krádeží prezentováno jako něco špatného.

Zdědění kouzelných předmětů není úplně typické, ale jde o zajímavý způsob získání předmětů, který je často doprovázen radou na jejich užívání a mnohdy i morálním poselstvím.

„Přijde domů a otec na smrtelné posteli zavolá syna k sobě: ‘Synu můj, synu můj, já odejdu a ty tu zůstaneš sám. Nemám nikoho, kdo by o tebe pečoval, starej se sám o sebe. Světu věř málo, protože tě oklame, a měj na sebe pozor. Království ti zůstane, ale toho můžeš lehce pozbýt; jen budeš-li moudře jej řídit a spravovat, bude tvé. Poklad je to sice veliký, ale není dostatečný; dám ti k tomu ještě veliké dědictví, které je pod studní na dvoře, to si vezmi a moudře ho užívej!’

...

Vešel jeden služebník a volá: ‘Tuhle skříňku jsme našli.’ ‘Jakou skříňku, ukaž ji,’ volá král. Podal mu malou skříňku ze zpráchnivělých prkének, neviděl na ní ani kování, ani víka. ‘Kde jste to našli?’ ptá se král. ‘Z oblázků jsme to vysekali,’ povídá sluha. ‘No to jste našli pěkný poklad,’ řekl král a mrzutě hodil skříňku na zem. V tom se otevřela a král viděl, že uvnitř byla velmi krásná. Vypadl z ní lístek, král jej vzal a čte: ‘Kdo tímto měšcem zatřepe, kolik chce, tolik dukátů mu nasype.’ Král už ani dál nečetl, popadl měšec a zatřásl jím: hned byl plný stůl dukátů. Natřásl každému služebníkovi plnou čepici a poručil jim, aby přestali kopat.

Potom si ještě jednou vzal lístek a četl tam: ‘Kdo na tuhle píšťalku zapískne, kolik chce, tolik vojska bude mít; a kdo se tímto opaskem opáše, kde chce, tam bude.’ Král si ty věci našel, dobře je uložil a umínil si, že jich bude moudře užívat, jak mu otec přikázal.⁵¹

Otec hrdinu v začátku ukázky nabádá, aby své dědictví užíval moudře, stejně tak, jako má moudře pečovat o své království. Při hledání zděděných předmětů je ukázán vztah nadřazenosti a podřazenosti – kdyby dědil obyčejný člověk, půjde kopat sám, mladý král však tímto úkolem pověřuje své sluhy, kterým za těžkou práci slibuje odměnu. Po objevení předmětů hrdina ani valně nevnímá otcův vzkaz, k tomu se vrací až později; už zde je vidět hlavní hrdinův problém – zbrkllost, která v dalším ději způsobí hrdinovi nemalé potíže.

Na pomoc může hrdina získat nejen fyzický předmět, ale také **živého společníka** (ať už člověka nebo zvíře), případně jsou hrdinovi nápomocni duchové apod. Jako příklad jsem zvolila ukázku popisující získání **zvířecího pomocníka**, respektive tří. V tomto případě jde o trojici zvířat odlišného živočišného druhu.

„Když tak tím lesem šel první den, vyběhl proti němu vlk. Myslivec natáhne lučiště a chce vlka zastřelit. Ale vlk povídá: ‘Nestřílej, vem mne radš s sebou, budeš mne někdy potřebovat.’ – ‘Tak pojd’, a vzal ho s sebou.

Druhý den vyběhne proti němu z houští medvěd. Myslivec zas natahuje lučiště a chce ho zastřelit. Ale medvěd povídá: ‘Nestřílej, vem mne radš s sebou, budeš mne někdy potřebovat.’ – ‘Tak pojd’, a vzal ho taky s sebou.

---

⁵¹ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 205 – 206

Třetí den vyběhne proti němu lev. Myslivec hned měl lučiště pohotově a chtěl ho zastřelit. Ale lev povídá: 'Nestřílej, vem mne radš s sebou, budeš mne někdy potřebovat.' – 'Tak pojď,' a vzal všechny tři s sebou.⁵²

Zvířata se svým nabídnutím se hrdinovi do služby snaží odvrátit svou záhubu. Hrdina jejich nabídku přijímá, což se posléze ukáže jako výhodné, zvířata totiž hrdinovi pomáhají zabít draka, kterého by bez jejich pomoci nezdolal.

Motiv **získání kouzelného předmětu** Marek sice využívá, ale je zde výrazná odlišnost – předání předmětu není popsáno jako jedna ze zásadních událostí pohádky, která má rozhodující vliv na její následující průběh, ale je zmíněna jen velice stručně ve zkráceném úvodu jako okrajová záležitost. Od folkloru se tak Marek úmyslně vzdaluje a celou úlohu kouzelného předmětu tím snižuje.

Kouzelný předmět hraje významnou roli především v závěru, kdy je na něm demonstrováno, že kouzla jsou pro pracujícího člověka zbytečná, dokonce, jak říká sám hrdina, až na obtíž (ukázka je uvedena v oddílu věnovaném osudu kouzelného předmětu).

„A Honza pískl na píšťalku a hned tu bylo sto rytířů a ti se pustili do draka a za chvíli byla princezna osvobozena...

Ta píšťalka, to byla ta, co dostal Honza od té babičky, které dal poslední krajíc chleba, a ta princezna, to byla dcera toho krále, který sídlil v tom městě, v němž byl náramný smutek, protože hned za městem se usadil drak a žral lidi.“⁵³

3. *Doba mezi vysvobozením a svatbou*

Ve folklorních pohádkách se podobný motiv objevuje v různých variacích. Situace mezi vysvobozením a svatbou je sice často řešena, ale odmítnutí princezny se objevuje zřídka. Běžná je **časová prodleva jednoho roku (1)**, kdy hrdina opouští zachráněnou princeznu se slibem, že se do roka vrátí, a po dobu své nepřítomnosti je nahrazen falešným hrdinou. Méně běžný je motiv **nedokončeného vysvobození (2)**, kdy hrdina udělá fatální chybu a musí princeznu vysvobozovat znovu, tentokrát obtížněji. Ve folklorních pohádkách však můžeme nalézt i motiv **neuskutečnění svatby (3)**, který má obvykle dvě příčiny: v prvním případě je hrdina svou nevěstou zrazen a jsou mu ukradeny kouzelné předměty, v případě druhém hrdina princeznu ruku odmítá.

Pokud se v pohádce objeví **časová prodleva** (často jeden rok), je hrdina obvykle nahrazen falešným hrdinou/hrdinou. Počet falešných hrdinů je konstantní, buď je jeden

---

⁵² HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 42

⁵³ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímeck, 1947. s. 7

(hrdina zachraňuje princeznu sám a je po svém odchodu do světa nahrazen falešným hrdinou), nebo jsou dva (hrdinovi pomáhají další dva lidé, falešní přátelé, kteří ho později zradí).

Jeden falešný hrdina se vyskytuje v pohádce „Drak dvanáctihlavý“.

„Ale ten kočí, když viděl, že je drak zabit a panna vysvobozena, a ten, kdo ji vysvobodil, že si pro odměnu nejde, dostal laskominy na toho půl království a na tak krásnou pannu; a když trochu hájem popojeli, zastavil, obrátil se k panně a hrozil jí: 'Jestliže neřekneš, že já jsem toho draka zabil a tebe vysvobodil, živa odtud nevyjdeš, a ani pes po tobě neštěkne. Přísahaj mi!' Panna v tom strachu neviděla jiné pomoci, a musela mu slíbit a se zapřísáhnout, že se ani slovem nikomu nezminí, kdo ji vysvobodil.

Když přijeli do města, měl král z toho nesmírnou radost, že svou dceru zdravu zase vidí. Tu hned ten kočí vypravuje, jak on pro ni svůj život nasadil a jak hrdinsky s drakem se potýkal, až mu všech dvanácte hlav usekal. 'A tuhle,' povídá, 'jsem je s sebou přivezl na důkaz!' i chtěl, aby hned byla svatba. Král neměl sice proti tomu nic, protože byl dal své královské slovo; ale panna prosila ho: 'Otče, jsem ještě příliš mladá; dopřej mi ještě do dne do roka té zlaté svobody. Pak se ráda tvé vůli podrobím.' – 'Když tak prosíš, nebudu tě nutit,' řekl král a kočí se musel spokojit.

Když pak už docházel rok a den, dělaly se velké přípravy k svatbě dcery královny s kočím. Celé město bylo červeným sukнем potaženo a se všech stran se sjížděli vzácní páni a paní. Mnohý z nich kočímu to štěstí záviděl, mnohý taky nad ním vrtěl hlavou, jak takový ničemný člověk tak veliký čin mohl vykonat, ale mnozí udatní to prvé zaplatili životem; ale důkazy byly tu a každý musel mlčet. Všickni byli veseli, jedli a pili a zpívali: jenom nevěsta neustále plakala a nedala se nikterak potěšit.

...

Když myslivec do síně vkročil, obořil se na něj král: 'Jak ty se můžeš vychloubat, žes mou dceru od smrti vysvobodil? Ten, kdo ji vysvobodil, sedí zde, na důkaz toho přivezl s sebou všech dvanácte hlav toho draka.' Ale myslivec řekl: 'Rač Vaše královská Milost rozkázat, ať se ty hlavy přinesou sem, aby se vidělo: každá hlava musí mít svůj jazyk.' Když ty hlavy přinesli, nenašli jazyku ani v jedné. Tu sáhl myslivec do své torby, vytáhl těch dvanácte jazyků a pravil: 'Snad budou ty k těm hlavám náležeti.' Hned je s nimi srovnal a našli, že ty jazyky skutečně jsou z těch hlav vyříznuty.

Když tak už podvod toho kočího vyšel najevo, tu teprve vypravovala panna, co se všecko stalo, jak ten cizí mládenec se svými zvířaty draka zabil a jak potom kočí jí smrti vyhrožoval a přísahou zavázal, aby se o tom ani slovem nikomu nezminila. Tu se král náramně na kočího rozhněval a za pokutu toho podvodu kázal ho za živa do věže zadržet.⁵⁴

Erben popisuje nátlak falešného hrdiny na princeznu, která je násilím donucena přísahat, že neprozradí, kdo ji doopravdy zachránil, čímž se falešný hrdina cítí v bezpečí. Princezna sice opravdu ze strachu neprozradí, kdo je jejím skutečným zachráncem, vyprosí si však roční odklad svatby. Do té doby se má, podle svého slibu, vrátit pravý zachránce. Při návratu se hrdina dozvídá o svatbě s falešným hrdinou, které se snaží zabránit. Je nucen překonat další překážku, protože falešný hrdina se prokazuje zdánlivě nezvratitelnými důkazy, ty však pravý hrdina dokáže vyvrátit a navíc má svědectví princezny, která se až v tuto chvíli cítí natolik v bezpečí, že prozrazuje pravdu o své záchraně. Falešný hrdina je potrestán.

---

⁵⁴ ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1947. s. 45 – 47

Se **dvěma falešnými hrdiny** se setkáváme například v pohádce „Honza a tři zakleté princezny“.

„Princezny celé uděšené spustily nárek, běhaly okolo té díry a vojáci se jen šklíbili. Teď byli oni páni, tak povídají: 'Jaképak nářky, žádný tam pro něj nepoleze a vy musíte s námi, nebo odtud živé neodejdete.' Princeznám nic nezbývalo, musely jít s nimi.

Vrátili se domů, ve městě bylo hned plno slávy, a král rozhodl, že se budou strojit svatby, aby si každý z těch vojáků jednu princeznu vybral. Ale princezny prosily: 'Tatínku, ještě jsme od těch draků umořené, ať se ještě se svatbami počká.' O Honzovi neřekly ani muk, to se bály.

...

Když Honzík vešel, oba vojáci, jako když do nich uhoří, ale princezny vyskočily a běžely mu naproti. 'Ach tatínku, tatínku! Tohle je ten, co nás vysvobodil.'

Hned se hostina zastavila, už se žádný talíř ani nedotkl, a oba vojáci, když viděli, že je zle, začali prosit. Honza byl dobrák, ještě by si byl dal říci, ale král povídá, že se s nimi musí udělat krátký konec, aby už nikdy nikoho neoklamali. A dal je oba nadosmrti do basy.⁵⁵

Hrdina je falešnými přáteli zrazen, i přes to, že byl před touto eventualitou varován. Princeznám je opět, jako v předešlé ukázce, vyhrožováno, což falešným hrdinům umožňuje téměř dosáhnout svého cíle. Do cesty se jim však opět staví pravý hrdina, tentokrát však není nucen přesvědčovat své okolí, že právě on princezny zachránil, protože princezny jako první samy prozrazují pravdu. Falešní hrdinové jsou opět potrestáni.

Nedokončené vysvobození je obvykle provázeno ztížením podmínek vysvobození, což umožňuje gradaci děje.

„Honza vojnu šťastně vyhrál, vrátí se se slávou domů, a teď vidí, zámek pryč, mladá žena pryč! Hledal dlouho, bloudil široko daleko, až jednou přišel do hlubokého lesa a tam vidí ten svůj zámek na skále. Zaradoval se jako dítě a myslí si, to tam jistě také má žena bude. Ale jak to jen udělat, aby se tam dostal?

Obrátil si šaty naruby, přijde na zámek a hlásí se zahradníkem. No, mohli ho potřebovat, žádný si na nic nepomyslel, a Honza byl se ženou zase pod jednou střešou. Druhého dne, jen se trochu ohlédl po zahradě, uvil krásnou kytku, jeho žena dívala se zrovna z balkónu. Aby žádný nic nepoznal, zastrčil do kytičky cedulku, že je to on. Přijde na schody, dává kytku sloužícímu, aby ji donesl mladé královně. Ta ji vzala, prohlíží si květinu, byly uvité do hvězdy, a vprostředku byla ta cedulka. Hned ji vytála, čte, a radostí div se neskácela na podlahu.

Třetího dne poslala sluhu, aby jí zahradník zas uvil takovou kytku, že ta první už uvadla. Ale ať s ní přijde sám. Honza natrhal, co mu do ruky přišlo, jen to stéblem zavázal, jen aby už tam byl. Přišel, byli sami, hned se domluvili a Honza povídá: 'Všechno by šlo, jen kdybychom mohli tu lucernu dostat.' 'To je právě to,' řekla žena, 'on tu lucernu nosí pořád na opasku ve dne v noci.' 'Tak víš co, až usne, kdyby se ti nějak povedlo lucernu vzít.' Ale na to královně rozum nestačil. Tak Honza povídá: 'Jinak to nepůjde, musíš mne sem na noc pustit, já se o to pokusím.'

Honza večer přišel, vlezl si pod postel, co ten černokněžník spával, a když usnul, pomaloučku vstal a lucernu mu šťastně žabkou ušmíkl. Černokněžníka popadl a oknem ho hodil do propasti, zámek si dal přenést na staré místo, lucernu dobře zazdíli a panovali slavně.⁵⁶

---

⁵⁵ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 38 – 39

V této ukázce hrdina dostatečně nepřipravil ženu na problémy, které by je mohly potkat v souvislosti s ukradeným kouzelným předmětem, což vede k jejímu opětovnému zakletí. Hrdina je nucen nejprve najít místo úkrytu a posléze se dostat k ženě, ovšem tak, aby nebyl poznán. Až potom je mu umožněno přemoci černokněžníka a tak zajistit, že se podobný incident už nebude opakovat.

Další tematická obměna, **neuskutečnění svatby**, se objevuje v několika variantách. V prvním případě **je hrdina princeznou využit a následně zrazen**.

„Večer se Janko, jako hloupý Matěj, pochlubil své princezně, co má za měšec. Ale princezna ho dovedla chytře oklamat, podstrčila mu jiný měšec, a ten pravý si schovala. Ráno Janko odjel domů chystat svatbu. Doma chce vyplácet, třese měšcem, škube jím, trhá, hází, a z měšce nechce nic padat. Vezme píšťalku, zapískne, a hned před ním stojí vojsko: ‘Co poroučíš, pane?’ ‘Potáhneme zase do té země.’

Táhl s vojskem, jak mohl nejrychleji, a brzy byli před městem sousedního krále. Vyběhli ho uvítat, ale trochu se ostýchali, protože se tak brzy vrátil. Janko nedbal vítání a hned křičel: ‘Měšec mi tu někdo vzal, kdo ho má? Sem s ním, sice bude zle!’ ‘Ano, pane, tu jsi ho nechal,’ povídá princezna, ‘pojď se jen podívat, už je ve zlaté skřínce. Nemusil ses o něj bát, však víš, že co necháš u mne, jako by to bylo u tebe.’ Tak štěbetala, lichotila se k němu, jak mohla, a hleděla ho utěšit.

...

Princezna věděla, co chtěla, v noci Jankovi ukradla tu píšťalku a řekla to otcí. Král si píšťalku vzal, měl Janovo vojsko v rukou a už se Janka nebál. Zapískal a poslal vojáky, aby Janka na posteli svázali, a ráno poručil cikánům, aby ho vymrskali z města. V plné slávě vtáhl do města a teď utíkal před metlami otrhaný jako hadrník.

Dlouho bloudil, než se domů dostal. Potají se vkradl do paláce a teprve, když se převlékl, vyšel ven, aby jeho služebnictvo vidělo, že se vrátil. Tuze ho mrzelo, že ztratil měšec a píšťalku; zlobil se na sebe a jednou večer si nevěděl ve své zlosti rady, vzal opasek, opásal se jím a povídá: ‘Ať jsem u té princezny, běda jí, nevydá-li, co mi vzala.’ A hned byl u princezny v pokoji. Ležela na posteli, hořela při ní svíce a za dveřmi stála stráž. Jak princezna Janka uviděla, vyskočila a strhla mu opasek. Zvolala stráž a ta zavedla Janka před krále. Král vsadil Janka do nejhroznějšího žaláře a rozkázal, aby ho druhého dne ráno odvedli na popravu.⁵⁶

Hrdina se nechává princeznou obelstít, což vede ke krádeži kouzelných předmětů a téměř k jeho smrti. Vlastní hloupostí je hrdina připraven o předměty, které mu zajišťovaly převahu nad princeznou, v jejích rukách jsou ale hrdinovi nebezpečné.

V druhém případě se svatba neuskuteční z toho důvodu, že **hrdina princezninu ruku odmítá**.

„Kníže Honzovi podal ruku a řekl mu, že svému slibu dostojí a princeznu mu dá za ženu. Ale Honza povídá: ‘Já se raději vrátím k tátovi do naší vsi, princezna pro mne není.’ Když to tak chtěl, kníže mu dal velikou odměnu, aby si tedy šel domů.

Honza byl rád, že si nese s sebou celé bohatství, však budou doma koukat, až jim vysype na stůl tolik peněz, a hloupý Honza k tomu. Tak jde a teď už si jenom výská po cestě: měl-li hlad, zastavil se

---

⁵⁶ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. str. 142 – 143

⁵⁷ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. str. 206 – 207

v hospodě, hodil šenkýři stříbrňák a ten ho obsluhoval jako vzácného pána. Přijde zas k tomu lesu a potkal tam zase toho stařečka. 'No, jak se ti vedlo?' povídá dědeček. 'I děkuju za optání, dědečku,' povídá Honza. 'Byl jsem ve světě a hodně jsem si vysloužil.' 'No, je ti přáno,' povídá dědeček, 'zůstaň jen takový, jaký jsi byl, když jsme se poprvé potkali, a chudým pomáhej!'⁵⁸

Hrdina si uvědomuje, že jeho spojení s princeznou není přirozené, proto odmítá její ruku a za lepší odměnu považuje peníze, které mu mohou být k užitku.

Marek tento **motiv** využívá jako **klíčový**, z uvedené škály možností však vybírá tu nejméně frekventovanou, kdy **hrdina odmítá vzít si princeznu** a vrací se raději domů na vesnici. Markův hrdina však (na rozdíl od hrdiny v uvedené ukázce) od svatby ustupuje po zralé úvaze, kdy v průběhu svatebních příprav na zámku zjišťuje, že se do této společnosti nehodí. (Rozhodnutí hrdiny v ukázce je spontánní, neproběhlo žádné delší vnitřní rozvažování.)

Zobrazena je zde také sociální problematika; rozdílnost sociálního statusu v tomto případě řadí Honzu na vyšší úroveň než zámecké (morálně i po stránce užitečnosti pro společnost). Jako ukázka by mohla sloužit téměř celé pohádka, proto jsem vybrala jen některé zástupné úryvky, kdy se Honza, dostává do rozporu s aristokracií.

Veršovaná mluva:

„Honza už tedy bydlel na zámku a brzy měla být slavná svatba. Sta švadlen šilo nevěstě honem vřavu a nejkrásnější dívky měly jít za družičky. Princezna se pro samé chystání svatby od svého zázračného vysvobození s Honzou ani neviděla. A tak bloudil Honza sám po paláci a byla mu dlouhá chvíle.

Abych nezapomněl: ti lidé v té zemi byli velice jemní a vznešení. Nosili hedvábné šaty a jedli zvláštní jídla. Ba dokonce i obyčejná řeč jim byla příliš hrubá. Zvláště na zámku, tam se mluvilo jen ve verších a běda, kdo by to neuměl; byl by považován za sprostáčka. Když se například potkali dva dvořané na královské zahradě, pravil jeden sladkým hlasem:

‘Přeji vám dobrého jitra,
bud’te zdrav dneska i zítra.’

A druhý něžně odpověděl:

‘Děkuji vám, děkuji,
dobrý den vám vinšuji.’

Toť se ví, že v takové zemi bylo Honzovi těžko žít. Ať dělal, co dělal, nemohl té divné řeči zvyknout. Jeho nikdy žádný verš nebo rým nenapadl, protože doma mluvil, jak mu zobák narostl. Inu, jak také má člověk mluvit, když oře kravami nebo mlátí cepem obilí ve stodole? Možná, že by se byl spíš naučil tatarsky, než mluvit ve verších.⁵⁹

---

⁵⁸ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 120

⁵⁹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 8 – 9

Marek v této ukázce zobrazuje vztah k mateřštině tak, jak se o něm smýšlelo po 2. světové válce. Aristokracie pohrdá obyčejnou mluvou, která jim připadá příliš hrubá. V tomto případě jde o ironický náznak, odkazující čtenáře k současné problematice.

Práce a aristokracie:

„Zatím Honza bloudil zoufale po zahradě a hledal, čím by se tak bavil. Náhle uviděl zahradníka, jak kosil trávu. Hned se k němu hnál: 'Jářku, dědo, půjčte mi na chvílku tu kosu!'“

Zahradník se polekaně napřímil a pak zavrtěl hlavou:
'Nesluší se, by pan hrabě,
držel kosu nebo hrábě.'

'Ale já přece nejsem hrabě! Co vás to všechny tady napadlo! Nejdřív se mám obléci do šatů, na jaké nejsem zvyklý, pak si otláčuji nohy v zlatých střeovicích, teď dokonce nesmím ani svoji nejmilejší práci dělat!'

Zahradník neřekl nic, pokrčil rameny, kosu mu však nepůjčil. Tu se Honza dopálil: 'Jestli mi nepůjčíš, dědku, kosu, dám ti do nosu!' Nebyl to sice příliš krásný verš, ale Honzu nic jiného nenapadlo a byl rád, že to vůbec ze sebe dostal. Zahradník úlekem pustil kosu na zem a utekl.

Princezna právě v té chvíli přistoupila k oknu a hle, co viděla: její ženich si zul boty, vykasal rukávy a teď – ó hrůzo! – plivl si do dlaní. Princezna ošklivostí omdlela jako špalek a dvorní dámy ji musely hodinu křísit a polévat voňavkou. Jak by ne, plivnout si do dlaní! To se na zámku ještě nestalo.

Ale Honza se vesele smál. Tohle bylo něco pro něj. Pěkně si hvízdal a sekal a sekal. Tráva lehala řadem, slunce svítilo, ptáci nad ním cvrlikali. Až se chvíli v zamyšlení v práci zastavil: jakpak je asi doma, napadlo ho. A co náš jetel u lesa, jestlipak jej řádně sečou. Až měl slzy v očích, když na to myslel. Tak moc se mu začalo stýskat po pořádné práci.⁶⁰

Marek popisuje rozpor mezi pracujícím lidem, zastoupeným Honzou, a aristokracií (princezna a dvořané), která nejen že není společnosti prospěšná, ale navíc odsuzuje tu část obyvatelstva, která prospěšná je. V této ukázce je zřetelná kritika sociálních rozdílů ve společnosti.

4. Návrat domů

U folklorních pohádek lze návrat hrdiny domů, stejně jako jeho odchod z domova, rozdělit na několik variant. Nejtypičtější jsou tři případy: **hrdina se vrací domů jako král, ale není rodinou poznán (1), hrdina se vrací sice jako král, ale po cestě došlo k nehodě** (obvykle byl okraden), **a tak při svém návratu vypadá jako chudák** a rodina mu nevěří **(2), hrdina se vrací bez královského titulu, zato však s nějakou znalostí, zkušeností nebo s penězi (3).**

Varianta, kdy se **hrdina vrací domů jako král, ale není rodinou poznán**, je poměrně typická.

---

⁶⁰ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 11 – 12

„Když minulo šest roků, řekl ženě, že by se rád podíval domů, že má starou matku. Král svolil, princezna si sedla s Honzou do kočáru a jeli starou matku navštívit. Král jim dal celý pluk vojáků na koních, aby je doprovázeli. Když přijeli do vsi, obstoupili chaloupku a Honzova matka se dívala, co to? Že nic neudělala, nač tolik vojska?

Honza vešel do chaloupky a povídá: 'Babičko, měla jste děti?' 'Měla jsem syna Honzika,' řekla babička, 'ale co se s ní stalo, nevím, už je dlouho ve světě. Ráda bych ho ještě viděla, jsem churavá, už nad hrobem.' 'Tak se dobře podívejte,' řekl Honza, 'jestli byste ho poznala.' Babička se dívá, ale kdepak, když byl tak ustrojený v královském šatě, nemohla ho poznat. 'To jsem já, maminko, Váš Honzík,' a hned jí všecko vypravoval, jak s ním bylo ve světě.⁶¹

Hrdina není matkou poznán, protože je oblečen jako král a ona nemůže podobnou situaci předpokládat, proto v králi nehledá svého syna. Hrdina se však také hned neprozradí, ale napřed se chytře vyptává na její dítě, tedy na sebe, a až potom, když je ona částečně připravena, prozradí svou pravou identitu.

Poměrně častý je také hrdinův **návrat s královským titulem**, ovšem za situace, kdy po cestě došlo k nehodě (často je hrdina okraden) a **při samotném návratu je pokládán za chudáka**. Rodina mu v tomto případě odmítá uvěřit.

„Když u krále pobyl rok, narodilo se jim děťátko, a tu si Honza vzpomněl, co dělají jeho rodiče. Řekl králi, že by je rád navštívil, aby jim přilepšil. Vyjevil se s tím své Félince, a ona ho v ničem nezrazovala, jen ať tam jede.

Tak zase přišel do toho lesa, co byl tehdy u toho poustevníka, a zatím se tam uhnízdili noví loupežníci. Teď tady jede takový pán, samé premované zlato na sobě, loupežníci se hned na něj sesypali, že chudákovi nezbyl ani tak říkajíc trojník. Stál tam hastroš v zelí, toho stáhli a honza, nechtěl-li jít nahý, musel se do těch hadrů obléci. A tak přišel po třech letech domů. No, bratři se na něj sesypali, vyšklebovali se a máma s tátou spínali ruce: 'Bože, co nám to přišlo za hastróše!' Ale Honza povídá: 'Jen kdybyste věděli! Já jsem králem!' A pořád jim tím králem takhle ometal. 'No, když nechcete věřit, já teď budu psát své Félince, tak uvidíte.'

...

Když nahoře všecko spalo, Honza tiše vešel do světnice, pěkně se umyl, přistrojil se do královských šatů (Félinka mu je přivezla s sebou) a Félinka postavila na stůl doprostřed ten drahý kámen a děťátko taky tam posadila.

...

Honza zatím stál ve světnici v královských šatech a povídá: 'I neplačte, maminko, vždyť já jsem tu, už to není ten Honza, vždyť jsem vám to říkal, že jsem král.'

Teprve po hlase ho poznali, hned ho všichni objímali a prosili jeho i Félinku, aby jim to všecko odpustili. Honza jim tam nechal peněz, že mohli být do smrti pěkně živi, a když se s nimi rozloučil, jel zase s Félinkou a děťátkem domů do svého království.⁶²

V této ukázce je vidět rozdíl v chování rodiny k hrdinovi, který se vrací jako chudák (je mu ukládána nejhůrší práce, rodina jím opovrhne), a k synovi-králi, i když jde

---

⁶¹ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knížní klub, 2005. str. 124

⁶² HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knížní klub, 2005. str. 97 – 98

stále o stejného člověka. Rodina je zpočátku návratem hrdiny zklamána, až po potvrzení jeho královského titulu je hrdina uznán.

Další obměnou je **návrat hrdiny bez královského titulu, zato se znalostí, zkušeností, kouzelným předmětem nebo penězi.**

„Kníže Honzovi podal ruku a řekl mu, že svému slibu dostojí a princeznu mu dá za ženu. Ale Honza povídá: 'Já se raději vrátím k tátovi do naší vsi, princezna pro mne není.' Když to tak chtěl, kníže mu dal velikou odměnu, aby si tedy šel domů.

...

Rozloučil se, Honza přidal do kroku, ani si nepomyslel, a vidí z kopečka jejich vesnici. Seběhl jako vítr a už ťuká na pastoušku, Táta šel otevřít, co prý se to k nám hrne podvečer za nocležníka. 'Copak vy neznáte Honzu?' Táta až vykřikl: 'I propálil boty, chodil bos! pozdrav tě pánbůh, hochu, kdepak bych se tě byl nadál.'

Honza hodil pytel na zem, jen to v něm zachrastilo, vzal to pěkně po pořádku: tátu, mámu, Frantíka a Vaška, všecy je objímal, ani je nemohl pustit za náruče. 'A teď se pojd'te podívat,' řekl. Vysypal pytel na podlahu, samo tolary a dukáty, až oči přecházely. 'To koukáte! Inu, štěstí se k někomu obrátí předkem a k někomu zadkem. Už to jinak ve světě nebude, každému podle zásluhy.'

Koupili větší statek, aby bylo živobytí pro všecy, Honza se oženil, Frantík s Vašíkem mu pomáhali a už mu nikdy neřikali, že je hloupý Honza.⁶³

Hrdina se, na rozdíl od předchozí ukázky, sám prozrazuje. I on totiž není v první chvíli otcem poznán, tentokrát však ne kvůli přílišné změně vzhledu. Po uvítání hrdina rodině ukazuje, co ze světa přináší. V závěru je zmínka o tom, že až po úspěchu ve světě je mu odpuštěno přízvisko „hloupý“, což svědčí o tom, že v očích rodiny „stoupl v ceně“.

Marek z výše uvedených variant využívá **návrat bez královského titulu**. Už však neřeší, s jakými poklady se Honza vrací domů, a neproběhne ani žádné velké vítání. Hlavní při návratu je, že Honza okamžitě běží naklepat kosu, protože mu práce scházela.

Návratu domů využívá Marek k **ukázce návratu hrdiny do pracovního procesu**. Celý závěr pak vyznívá tak, že Honza zase pracuje, protože tak je to správné; všichni musí pracovat pro společnost a budovat socialismus a lepší zítřky.

„Než bys řekl švec, byl milý Honza na návsi. To mu tak pěkně učarovala ta babička a on jí v duchu vroucně děkoval, že mu tu dlouhou cestu ulehčila. Máma spráskla ruce a pro slzy ani koukat nemohla. A Honza hned běžel naklepat kosu a chystal se na pole. Marně ho sousedé zdržovali, aby jim něco vyprávěl, on jim jen strčil do ruky ty zlaté boty a povídal, aby si je prohlédli a jemu dali pokoj, on že se už nemůže práce dočkat. A mámě pošeptal, aby mu udělala mísu knedlíků.⁶⁴

---

⁶³ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 120 – 121

⁶⁴ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 18

5. Osud kouzelných předmětů

Vzhledem k tomu, že jsem v oddílu věnovaném získání kouzelného předmětu mluvila o fyzických věcech a o zvířecích pomocnících, uvedu také v této kapitole ukázky týkající se výše zmíněných pomocníků, i když stejně jako u získání kouzelného pomocníka (ať už jde o jakoukoli jeho formu) i u jeho osudu bychom mohli řešit osud pomocného člověka, ducha atd.

Osud kouzelných předmětů je různý. V některých pohádkách **není řešen vůbec (1)**, v některých je jen zmínka o jejich osudu, a sice opět v několika variantách – **předměty byly zničeny (2)**, **hrdina je získal po loupeži zpátky a zřejmě je má dodnes (3)**, v některých případech jsou **předměty vráceny původnímu majiteli (4)**, a to obvykle v případě, že je sám hrdina získal krádeží. Osud kouzelných zvířat je dvojí – buď se o nich **další informace nedozvídáme (1)**, nebo jde o lidi zakleté do podoby zvířat a **v závěru pohádky dojde k jejich vysvobození (2)**.

Pokud jde o předmět, je první variantou **absence jakékoli zmínky o jeho osudu**. Tato tematická obměna se objevuje například v pohádkách „Honza z řezníka králem“⁶⁵ nebo „Honza a tři zakleté princezny“⁶⁶. Další možností je **zničení kouzelného předmětu**.

„Honza měl potom tři syny, ale veliké zhýralce. Jednomu to všecko dal, a když mu to dal, ten, furiant, hodil stolek, pytel i s pikslou někam do sklepa a tam to všecko shnilo. Byla zase bída, Honza musil zas odvádět vojsko a zaopatřovat, a pak umřel a byl konec!“⁶⁷

Osud kouzelných předmětů v tomto případě neleží v rukou samotného hrdiny, ale jeho potomků, což je také důvodem jejich zničení. Hrdinovi synové zcela nechápou význam těchto předmětů, protože pro ně osobně nebyly nijak důležité. Proto ani jejich zachování nevěnují žádnou pozornost.

Pokud byly kouzelné předměty hrdinovi odcizeny, je typické, že je **hrdina získává zpět**, a to často s poznámkou, že už budou jeho navždy a nenechá si je nikým vzít.

„Doktor se dobře opásal tím opaskem, vložil si tam měšec i pišťalku a povídá: 'Já jsem ten král, co jsi ho dala metlami vyhnat a chtěla jsi ho oběsit. Já jsem ten žebrák, co vám říky prodal. Já jsem ten doktor, co tě mohl vyléčit, ale za trest jsi musela vytrpět to bití. Ty poklady jsou mé a mé zůstanou, a tobě za tvou falešnost zůstane dlouhý nos.'“⁶⁸

---

⁶⁵ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. str. 39 – 43

⁶⁶ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. str. 32 – 38

⁶⁷ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. str. 204

⁶⁸ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 210 – 211

V tomto případě není vrácení kouzelných předmětů dobrovolné – hrdina si je sám bere zpět a současně trestá toho, kdo mu předměty ukradl – princeznu.

V případě, že hrdina získal kouzelný předmět krádeží, je obvyklé jejich **navrácení původnímu majiteli**.

„Druhého dne byla svatba a Janovi starý král postoupil království. Zajeli pro staré rodiče a vzali je s sebou na královský zámek. Cestou se Jan zastavil u těch bratří a vrátil jim boty, plášť a klobouk. Šťastně panoval, a jestli neumřeli, posud v království žijí.“⁶⁹

Hrdina vrací kouzelné předměty původním majitelům, žádné bližší informace však uvedeny nejsou.

Osud zvířecích pomocníků je dvojí. V prvním případě se z textu **nedozvídáme, co se s nimi stalo**. Tuto tematickou obměnu nacházíme v pohádce „Drak dvanáctihlavý“⁷⁰ K. J. Erbena. Pokud se osud zvířat řeší, pak jde obvykle o motiv **lidí zakletých do zvířecí podoby**. Po službě hrdinovi jsou pak zvířata vysvobozena.

„Nyní přišla i zvířata dělat pořádek se svým pánem. Mluvila takto: ‘My jsme tak dlouho již sloužili tobě věrně, proto včil prosíme, abys nám zaplatil!’

Král: ‘Copak žádáte ode mě za svou věrnou službu?’

Zvířata: ‘Nežádáme nic jiného než abys nám hlavy postínal.’

Král: ‘Kterak bych vám to mohl udělati za to, že jste mi v nebezpečnosti života přišli na pomoc, že jste mne opatrovali a k životu vzkřísili?’

Zvířata: ‘Učiň nám tak, králi, sice by bylo s tebou i s námi zle!’

Král: ‘Inu, když jinak nechce, staniž se vaše vůle!’ Pak jim hlavy postínal, a hned proměnila se zvířata v krásné rytíře, kteří v ta zvířata byli zakleti; i zabitý drak byl začarovaný král, který nyní s třemi rytíři vysvobozený přišel ke královi, a všichni se mu poděkovali, a pak se rozešli do svých zemí.“⁷¹

V ukázce je popsán typický způsob vysvobození zakletých lidí – v jejich zvířecí podobě je jim nutno setnout hlavu; obvykle k tomu dojde za odměnu za jejich věrné služby.

Marek využívá tematické obměny motivu – **návrat kouzelného předmětu majiteli**. Návrat je však doplněn o rozhovor s kouzelnou babičkou, ve kterém se dozvídáme názor hrdiny (respektive zprostředkovaně názor Marka) na kouzla v současném světě. Hrdina mluví o tom, že by se ve světě obešel i bez kouzelné píšťalky a že mu byla

---

⁶⁹ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 186

⁷⁰ ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1947. s. 42 – 47

⁷¹ KULDA, Beneš Method. *Národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*. Broumovice: Carpe Diem, 2006. s. 31

spíš ke škodě než k užítku. Vyznění této části je pak takové, že kouzlené předměty jsou pro pracujícího člověka zbytečné, protože je zcela nahradí poctivá práce, a tudíž se bez nich snadno obejde.

„Pak přišel do jednoho černého lesa a na chvíli si tam odpočinul. Měl ještě dalekou cestu před sebou. Tu náhle, kde se vzala, tu se vzala, ta stará babička, co mu dala kouzelnou píšťalku, stála před ním.

‘Nu tak, Honzo, jak ses měl?’ ptala se ho.

Honza se podrbal za uchem a povídá: ‘Inu, abych vám, babičko, pravdu řekl, nestálo to za moc. Leccos jsem viděl, leccos jsem zkusil, ale ta vaše kouzelná píšťalka mi připravila pár trpkých chvil. Myslím, že kdybych ji byl neměl, také bych se ve světě neztratil.’

A babička se usmála: ‘To víš, že ne, protože jsi pořádný a pracovitý člověk. Mám z tebe radost.’

Honza si povzdechl: ‘Věříte, že bych se byl málem oženil s princeznou? Namoutě kutě, jo. Ale ještě to nakonec dopadlo dobře.’

A babička se smála, až se jí bradavice na nose třásla. Honza vytáhl píšťalku, podal ji babičce a řekl: ‘Když už jsem vás potkal, tak vám tu kouzelnou píšťalku taky vrátím. Já se bez ní obejdu. Ještě nakonec bych se třeba dostal do horší bryndy.’

Babička píšťalku vzala: ‘Ale teď mi, synáčku, řekni, jak se ti mám za ty buchtý odměnit? Co vlastně chceš?’

‘Co chci? Abych už byl doma, babičko! Vždyť už budou žně! Než dojdou domů, bude po nich a naši mne budou muset zbůhdarma živit. Kdybych byl doma, mohl bych jim pomoci!’

A v té chvíli, co to? Zafíčelo mu kolem uší a on se vznesl do povětří a letěl a letěl... Než bys řekl švec, byl milý Honza na návsi.⁷²

---

⁷² MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 18

Závěr – v čem se Marek liší a proč

Marek pracuje s typickými folklorními motivy, ale upravuje je a fantaskní kouzelné prvky degraduje, mluví o nich jako o nepotřebných pro současného člověka. Cílem celé pohádky je ukázat, že kouzla a fantazijní svět do nového socialistického světa nepatří, funkci kouzelných předmětů má nahradit poctivá lidská práce.

Z typických motivů Marek zcela vypouští odchod z domova, který pro něj (oproti lidové pohádce) není podstatný. Naopak zachovává motiv získání kouzelného předmětu, kde ale neuvádí žádné bližší informace (co a od koho hrdina dostal, zjišťujeme pouze ze zkráceného úvodu), další osud tohoto předmětu a motiv návratu hrdiny domů.

V mnoha folklorních pohádkách nevyužitý motiv, situace mezi vysvobozením a svatbou, se stává Markovým hlavním tématem. Využívá méně časté tematické obměny – odmítnutí princezny, oproti folklorní pohádce však poměrně detailně uvádí konkrétní příčiny, které hrdinu k tomuto rozhodnutí vedly. Na těchto příkladech ukazuje rozpor mezi lidmi na zámku, kteří jsou pro společnost neužiteční, a pracujícím venkovem, ze kterého pochází Honza a který je oproti zámecké společnosti daleko produktivnější, a tedy pro společnost potřebnější.

Výše uvedený motiv je, spolu s hrdinovým návratem domů, hlavním nositelem poslání celé pohádky. Hrdina po zralé úvaze dochází k názoru, že život na zámku není pro něj, protože je zvyklý na své prostředí a na práci, bez které nemůže být. Návratu domů využívá Marek k zobrazení hrdinova návratu do pracovního procesu. Závěr pohádky pak vyznívá silně agitačně; hrdina se odvrací od pohodlného a neproduktivního života na zámku a vrací se k práci, protože každý řádný člověk musí pracovat a být užitečný společnosti, ve které žije.

Při svém návratu hrdina vrací kouzelný předmět (píšťalku) původnímu majiteli a vyjadřuje názor, že bez ní by si byl ve světě také poradil a že mu byla spíš ke škodě než k užítku. Díky své pracovitosti by totiž ve světě obstál i bez kouzel, které mu spíš život ztrpčily.

Dalo by se říci, že cílem pohádky je ukázat, že současný člověk se dobře obejde bez kouzel, které dokáže zcela nahradit poctivá práce, a zázraků, které není potřeba hledat ve fantazii, ale je nutné vytvářet je kolem sebe v reálném světě. Stejně tak je pro člověka nevhodný neproduktivní život na zámku, který neprospívá ani člověku, ani společnosti.

b) *Pohádka o našem vodníkovi*

Srovnání folklorních principů s jejich využitím u Marka

Srovnání *Pohádky o našem vodníkovi*⁷³ s folklorními pohádkami bude o něco složitější než u předešlé pohádky. Marek se totiž od původních folklorních pohádek o vodnících v některých pasážích výrazně vzdaluje, a některé Markem použité motivy jsou folkloru zcela cizí.

Typické pohádky o vodnících nemají příliš široký motivový a tematický záběr. Obvykle jde o pohádky kratší, které popisují vodnický život, vzhled vodníka a nějakou příhodu, která vyjadřuje vodníkův charakter. Objevují se však i pohádky, které se nějakým způsobem odlišují (oproti typickému zlému vodníkovi se objevuje vodník dobrák).

Vzhledem k tomu, že Marek využívá, kromě výše uvedených typických folklorních motivů, i motivy folkloru cizí, bylo nutno hledat texty ke srovnání i jinde než v lidové slovesnosti. Konkrétně mluvím o motivu setkání vodníků, který se sice vyskytuje i ve folkloru, ale v úplně jiné podobě a ve zcela opačném vyznění, a o motivu vodníka hledání nové práce, který ve folklorních pohádkách nenajdeme vůbec. Tyto dva motivy, zásadní pro Markovu pohádku, jsou sice folkloru cizí, zato však nejsou cizí české umělecké literatuře. Ještě před Markem oba motivy zpracoval Karel Čapek v knize *Devatero pohádek*, konkrétně ve *Velké vodnické pohádce*⁷⁴.

Stejně jako u předešlé pohádky i *Pohádku o našem vodníkovi* bylo nutno rozdělit na několik částí podle hlavních motivů.

1. Život vodníka – jeho příbytek, zvyky a vzhled
2. Postava vodníka – jeho charakter
3. Srovnání slavné éry vodníků a současnosti našeho vodníka
4. Motiv setkání s jinými vodníky
5. Vypuštění dušiček člověkem
6. Hledání nové práce
7. Pozůstatky hlavních rysů, spojených s vodníkem, u vodníka syna
8. Svatba vodníka s člověkem

---

⁷³ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímeček, 1947. s. 63 – 74

⁷⁴ ČAPEK, Karel. *Devatero pohádek: ... a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek*. Praha: Levné knihy KMa, 2000. s. 122 – 132

Jak jsem již zmínila, srovnávat budu tentokrát nejen s folklorními pohádkami, ale také s knihou Karla Čapka *Devatero pohádek*, v závěru pak také s knihou Karla Michala *Bubáci pro všední den*.

1. Život vodníka – jeho příbytek, zvyky a vzhled

Vodnický život je ve většině pohádek popisován podobně, některé motivy se opakují, a to často v ne příliš odlišné formě. V této kapitole bych chtěla ukázat odlišnosti v popisu příbytku vodníka, v jeho zvycích a v celkovém vzhledu.

Vodníkův **příbytek** buď není zmiňován vůbec (rybník, strouha), nebo se o něm mluví jako o **paláci**.

Pokud je vodníkův domov popisován, pak jde obvykle o **palác**.

„Neznámý složil vesla, povstal a beze slova ukázal k přidi. Teprve v té chvíli Šifra spatřila široké bílé schody; vystoupila z loďky a rychle sestupovala níž a níž, až se ocitla před branou velikého paláce se zelenými a modrými stěnami.“⁷⁵

V ukázce je popsán nejen samotný palác, ale také cesta k němu, kudy vodník přivádí do vodní říše člověka. Uvedený popis paláce – zelené a modré stěny – není jediný, často je popisován také palác skleněný, křišťálový, průhledný.

Ve většině folklorních pohádek však **není vodníkův příbytek vůbec popisován**, obvykle se čtenář (posлуhač) dozvídá jen místo, kde se nachází blíže nespecifikovaná vodní plocha (strouha, řeka, rybník).

„U Nákla za Kravařovam býval ve struze hastrman.“⁷⁶

Toto je typické v případě, že vodníkův příbytek není řešen – strohý popis, ze kterého se dozvídáme místo (obvykle město nebo vesnici), blízko kterého daná vodní plocha leží.

Oproti popisům vodníkovy paláce se Marek svým popisem-nepopisem blíží spíš druhé možnosti. Vodník má jakousi blíže nespecifikovanou „chalupu“ s hlídacím štikou na řetízku. V textu samotném pak z úst vesnických kluků zaznívá myšlenka, že už od pohledu se právě tento vodník nejeví jako jeden z těch, co mají pod vodou palác.

---

⁷⁵ *České lidové příběhy o vodnících*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2000. s. 70

⁷⁶ VRBKA, Josef. *Mlsný hastrman: Pověsti a vyprávění z Hané a Malé Hané*. Ostrava: Profil, 1970. s. 55

„Zamlada prý to býval náramný fešák a zdědil po otci pěkně zařízenou vodnickou živnost, měl ochočené běličky a kapry a u dveří měl na řetízku zlou štiku, která hlídala, aby mu nikdo nevlezl do baráku. V světnici měl dřevěnou poličku a na ní řádku hrnečků a na každém hrnečku pokličku, jak se na vodníka sluší.

...

Jen Tonda se na chvíli vynořil, aby se nadýchl, a tu spatřil toho cizího pána, jak se také potápí, a poznal, že je to vodník. Když byli na druhé straně, řekl o svém objevu klukům. 'Jů, kluci, to by byla bašta, kdyby nás vzal do svého paláce!'

'Tenhle na palác nevypadá! Ten bude asi chudší. Ale pojďme, řekneme mu!'⁷⁷

Z této ukázky vyplývá jedna důležitá věc, podstatná pro další rozbor pohádky – vodnictví je vnímáno jako řemeslo. Podstatné je to pro další vývoj pohádky, kdy vodník ruší rodinnou živnost a hledá novou práci.

Život a vzhled vodníka je popisován ve většině folklorních pohádek velmi podobně. Obvyklý je motiv vodníkova chození na trh, typické je zelené oblečení (případně doladěné červenou barvou), kapající voda z levého šosu a často se objevuje také zmínka o jeho huhňání, případně o absenci jednoho prstu na ruce.

„V Praze a Podskalí často prý ho vídali k večeru na vorách. Za dne vyvěšoval nad vodou pěkné červené pentličky; jakmile se těch některé dítě dotklo, hned bylo ve vodě a utopilo se. Převozníci už je znali a říkali doma: 'Vyskakují zase pentličky; ať děti k vodě nechodí!'

Vodník chodíval jaké na jarmarky a dobře už ho znali: mival zelený kabát, z levého šosu mu kapalo, u levé ruky mu scházel palec a huhňal. Prodavači na jarmarce rádi ho viděli, a zvláště ševci, volající na něj, aby jim dal počinek. Jemu prvnímu nejraději prodávali, protože měli potom v odbytu štěstí. Navečer chodíval vodník někdy do hospody na pivo, a tu se vždycky šenkýřky těšily: 'Ten zelený pán sem jde, to budeme mít moc lidu!' Kamkoli přišel, vždycky se tam sešlo přemnoho lidu; ale vždycky také o půlnoci nastala pranice a někdo v ní byl zabit.

Jednou prý ho chytili na nastražená lýka, ve kterých se prý nemůže hnouti. Tu začal žalostně prositi: 'Ach, jen mne pusťte, jen mne pusťte, jen tentokrát mne pusťte! už nikomu neublížím.' A když ho pustili, dal se do hlasitého smíchu a žbluňk do vody!⁷⁸

Jde o obvyklý popis vodníka – chození na trh, zelený kabát, kapající voda z levého šosu, scházející prst u levé ruky, huhňání. Také je popsáno chycení vodníka do lýkového provazu, ten jako jediný mu totiž může ublížit a způsobuje mu bolest. Pro český folklor je tento popis naprosto typický.

O vodníkově **vzhledu** Marek příliš nehovoří, je tu jen nepřímá charakteristika vložená do úst vesnickým chlapcům, kteří se baví o tom, že „tenhle na palác nevypadá, ten bude asi chudší“⁷⁹, od pohledu tedy působí chudě a omšele.

---

⁷⁷ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 63, 66 – 67

⁷⁸ ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1947. s. 91 – 92

Život Markova vodníka pak zcela neguje základní folklorní principy a zvyklosti. Vodníka se nikdo nebojí, naopak si z něj chlapci z vesnice dělají legraci. On sám už se necítí jako „pán vod“, protože jeho existence je ohrožena lidmi, kteří umí plavat a potápět se. Proto si také stěžuje na svou živnost, která nevynáší a ani vynášet nemůže, protože člověk by spíš vodníkovi ublížil, než by se nechal utopit.

V souvislosti s vodnickým životem jsou často popisovány i některé **zvyky vodníků**, například se často objevuje popis vodníkova vztahu k lidem (někteří vodníci lidi vyhledávají a povídají si s nimi, jiní jim škodí a přátelská komunikace s nimi je zcela vyloučena). Z vodnických zvyků vyniká však především jeden, asi nejznámější a nejrozšířenější – šití bot při měsíčku.

„Vyznal se v krejčovíně i ševcovíně. Když si něco na břehu rybníka spravoval, obyčejně prozpěvoval:

‘Svíť, měsíčku, svíť,
dokud já šijem;
jak nebudeš svítit,
píchnu tě šidlem.’

Jednou večer ho viděli homaři, jak ševcuje na vyhnilé vrbě. V křivých prstech prý držel jehlu, místo šídla propichoval kůži tenkou rybí kostí a při tom si pořád něco povídal. Na kolenou měl roztrhanou botu a spravoval ji jako vyučený švec. Měsíc se občas skryl za mraky a nebylo vidět ani na krok, ba ani na špičky prstů. Hastrman se zlobil: sotva se pustil do šití, měsíc se jako naschvál schoval; přestal šít, měsíček vykoul. Najednou pastýři uslyšeli, jak hastrman rozduřeně volá:

‘Míňal bych, svítal bych, nemíňal bych, nechal bych – já šijem bot!’

Hlas měl huhňavý a skřehotavý. Ale měsíc si nedal říct a svítil jen chvílemi. Hastrman ztratil trpělivost, dopálil se – a mrsk botou do vody! Stoupl si na vrbu a po hlavě skočil za ní. Ševcovskou práci nedokončil a chodil v roztrhaných botách dál.⁸⁰

Vodníkova činnost je zde popisována jako zcela běžná záležitost, důraz je však položen na jeho metody – užití rybí kosti místo šídla. Největší pozornost je pak věnována vodníkově netrpělivosti.

O tomto zvyku se zmiňuje i Marek, i když ve značně pejorativním vyznění. Jeho vodník je natolik „semletý“ životem a světem kolem sebe, že ho už nebaví ani typické vodnické činnosti, jako je právě šití bot. V textu je pak zmínka o tom, že i tuto činnost vodník opustil a boty kupoval.

---

⁷⁹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 66

⁸⁰ VRBKA, Josef. *Mlsný hastrman: Pověsti a vyprávění z Hané a Malé Hané*. Ostrava: Profil, 1970. s. 59 – 60

„A tak ten náš vodník sedával v rákosí a byla mu dlouhá chvíle a mračil se. Někdy také za noci seděl na vrbě a šil si boty, jak se na vodníka sluší, ale později toho nechal a tajně si chodil kupovat polobotky k Baťovi.“⁸¹

Na této ukázce je vidět vodníkovy rezignace na vše, co se týká vodnické profese, a jeho nezájem o okolní svět.

2. *Postava vodníka – jeho charakter*

Charakter vodníka je poměrně rozporuplný. Obvykle je popisován jako zlý, škodolibý, až zákeřný, objevují se však i texty, ve kterých je vodník hodný, lidumil. Někde přichází vodník do styku s lidmi jen v případech, že jim provádí nějakou zlomyslnost, jindy je v textu zmínka, že sám dobrovolně vyhledává lidskou společnost.

V následujících ukázkách se objeví různorodé příklady vodníkovy chování, protože tento aspekt nelze zobecnit.

Mstivost:

„Jeden měšťan z Jemnice šel jednou se svou dcerou do Třebetic. Do té vsi se jde okolo rybníka Rákovce. Když přišli již blízko, viděli na hrázi u toho rybníka mužského. Ten ležel, jako by si odpočíval, měl zelenavý kabát na sobě a zelený klobouk na hlavě. I chtěl ten měšťan s ním mluvit a zeptat se ho, kde byl. Ale když již k němu přicházeli, on jim zmizel v rákosí. I ulekl se otec i dcera a již nešli po hrázi, neb jim napadlo, že je to vodní muž, co lidi topí. Když šli domů, již nešli okolo Rákovce, nýbrž jinou cestou.

Druhý den šla ta dcera do masných krámů pro maso a viděla tam vodníka kupovat si taky maso. Ona to řekla řezníkům, oni se dívali a viděli, že mu z kabátu ze šosu voda kapala. Řezníci si dali na něj pozor a on přicházel často pro maso. Jednou přišel zase a řezník se ho ptal, odkud chce, aby mu maso uťal. On ukázal prstem, řezník ťal, a prst ulítl; nevyšskočila ani žádná krev, ale voda. Vodník zaklel a řekl:

‘Však já se ti za to pomstím.’

Odešel z krámů pryč a nepřišel více pro maso. Řezník se teprve nyní bál té slíbené msty. I šel k bábě, která uměla čarovat, a radil se s ní, co činiti má. Ta mu řekla, aby vždycky, když kam z domu vyjde, nově pečený chléb při sobě nosil, tak že k němu vodník žádné moci nebude mít. Poslechl rady její a nic se mu nestalo a trvalo to dlouhý čas.

Jednou časně ráno vstal a šel do vesnice Louky. Poněvadž tuze spěchal, zapomněl na chléb a šel bez něho. Když přišel as na půl cesty, totiž ke kříži u prostředního žlábka stojícímu, vzpomněl si, že chléb u sebe nemá; i pomyslíl si, že se mu nic nestane, neb přes žádný rybník ani potok jít nemusel. I šel dále. Okolo žlábka teče voda struhou, tu měl přebročit. Sotva struhu přebročil, nohy mu ujely, on padl beze vší obrany do struhy a také se v té trošce vody utopil.

Tak se mu vodník přece pomstil, a od té doby jej tu žádný více nespáčil. Řezníka utopeného pochovali na hřbitově k svatému Jakobu, k samé zdi.“⁸²

Kromě vodníkovy mstivosti je v této ukázce popsána i rada, jak si od vodníkovy pomsty pomoci – mít u sebe vždy nově pečený chléb, což je jedna z možností, kterou

---

⁸¹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 64

⁸² SIROVÁTKA, Oldřich; ŠRÁMKOVÁ, Marta. *Moravské národní pohádky a pověsti*. Praha: Odeon, 1983. s. 31 – 32

folklor uvádí. Další je např. dvakrát pečený chleba (topinka); tento způsob je popisován v pohádce „Zápas o studánku“⁸³.

Vypočítavost:

„To už nevim dobře, stáším se to vykouří z hlavy, ale počítám, že to byl rybník, Nohavička mu říká, je takhle stranou jako ke Střevači. Takovej rybník hezky velkej a taky tak hlubokej. No, a vokolo něj chodívali lidi do Veliše do kostela.

Jeden taky tak jde na mši svatou a přijde teda k tomu milýmu rybíku. A teď vidí, sedí tma na hrázi člověk, vykládá si jako nějaký prkýnka, samý tkaničky a nítě, všechno možný, jako na krámě a pořád počítá:

‘Tři, čtyry, tři, čtyry.’

A když přišlo lidí víc, zastavili se u něj a von jim začal huhňat:

‘Km – pte si, km – pte si.’

Tak kupujou, vybírají, a za chvíli byli v tom! Zatáh je sítěma až do vody. Ale to je taky svatosvatá pravda! Tam se jich něco utopilo!⁸⁴

Vodník v této ukázce byl schopen pro utopení co největšího množství lidí vymyslet poměrně rafinovanou lest.

Vodník dobrák:

„U Nákla za Kravařovam býval ve struze hastrman. Byl to dobrý kamarád pastýřů a rybářů. Sotva se začalo smrákat, vylezl z vody a posadil se na zábradlí mostu a nohama klátil nad vodou. Čekal, až někdo k němu přijde na besedu. Měl rád kuřáky a když dostal chuť na kouření, volal na známé, aby přišli s tabákem. Někdy chodíval za rybáři až do jejich chaloupek a za chladných dní se vyhříval u pece. Ženy ho v kuchyni neviděly rády, protože jim tam nakapal tuze moc vody, která mu pořád vytékala ze šosu kabátu.“⁸⁵

V ukázce je popsán vodník-dobrák, který si rád povídá s lidmi a vyhledává jejich společnost. Dokonce si s nimi sám chodí povídat. Jediný důvod, proč ho nemají rády hospodyně, není ten, že by topil lidi, ale fakt, že jim vždy nakape v kuchyni.

O **charakteru Markova vodníka** se dozvídáme spíše z náznaků. V okamžiku, kdy projevuje před ostatními vodníky svůj názor, že vodnická živnost už v dnešní době nemůže vynášet, pozorujeme především jakousi rezignaci z jeho strany a nezájem o okolní svět.

Jedním z příkladů takového chování je již zmiňované šití bot při měsíčku, které nahrazuje koupí polobotek u Bati, dále se objevuje vodníková rezignace při hledání nového povolání (více v následujících kapitolách).

---

⁸³ *České lidové příběhy o vodnicích*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2000. s. 49 – 50

⁸⁴ *České lidové příběhy o vodnicích*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2000. s. 32 – 33

⁸⁵ VRBKA, Josef. *Mlsný hastrman: Pověsti a vyprávění z Hané a Malé Hané*. Ostrava: Profil, 1970. s. 55

Markův vodník tedy neodpovídá charakterovému popisu vodníka tak, jak ho známe z folklorních pohádek; „naš vodník“ se lidí straní, a sice ze strachu, a když už s nimi přijde do kontaktu, nechá se od nich snadno napálit, protože neočekává, že by si člověk k vodníkovi něco takového mohl dovolit. Celkově vodník v první části pohádky působí jako osoba slabá a značně submisivní, a až v části druhé (po tom, co si najde práci a znovu tak získá smysl života) se ze „zakřiknutého vodníka“ stává **člověk** se sebevědomím, který si je vědom své úlohy ve společnosti a svou potřebností pro ni.

3. Srovnání slavné éry vodníků a současnosti „našeho vodníka“

Za slavnou éru vodníků označují dobu (bezčasí) popsanou v původních folklorních textech. Současnost „našeho vodníka“ je pak současností Markovou (doba moderní společnosti nově se vyvíjející těsně po 2. světové válce). Ve folkloru je pro vodníky typické topení lidí, často je popisována léčka na děti (rozvěšení barevných pentliček nad vodou), jindy jsou popisovány jednotlivé případy, kdy byl kdo jak utopen, většinou s dodatkem, že to byla jeho vina, protože nedával pozor, nebo protože vodníkovi něco provedl.

Marek při setkání vodníků ukazuje bídu, do jaké se vodníci dostali. Vodník si stěžuje, že vodničina špatně vynáší, a jako hlavní důvod uvádí, že lidé umí plavat a nikdo už se nenachytá na pentličky nad vodou. Marek ovšem vodníky nelituje, naopak tento stav bere jako jejich příležitost opustit staré neproduktivní řemeslo a najít si lepší, výnosnější a především užitečnější pro společnost.

„Bůh ví, čím to bylo, ale vodničina už nějak málo vynášela. Lidé se jaksi nechtěli dost topit a tahat se s nimi pod vodu se nevyplácelo. Však takový člověk, který se utopit nechce, ten kolem sebe mlátí jako vztekly a spíš by přizabil vodníka, který by ho chtěl stáhnout do své říše, než by se tam dal zavléci. Jo, na lidi se musí opatrně.“⁸⁶

Podobný motiv však není v české literatuře žádnou novinkou, objevil se již před Markem, a sice ve *Velké vodnické pohádce*⁸⁷ Karla Čapka. Hlavní srovnání tedy provedu nikoli s folklorními pohádkami, ale s pohádkou Čapkovou.

„Na takovém pěkném mokrém místě se tedy sesednou a povídají si, co je nového: že tamhle v Suchovršících dělají lidi regulace, takže se tamní vodník, jako starý Jireček, musí odtamtud vystěhovat; že hrníčky a pentle podražily, to vám je hrůza, aby vodník, když chce někoho chytit, koupil za třicet korun

---

⁸⁶ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 64

⁸⁷ ČAPEK, Karel. *Devatero pohádek: ... a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*. Praha: Levné knihy KMa, 2000. s. 122 – 132

pentlí, a hrneček stojí nejmíň tři koruny, a ještě je to šmízo; nejráději praštit řemeslem a chytit se něčeho jiného.“⁸⁸

Čapek líčí, v čem je problém vodníků, proč jejich živnost nevynáší a současně říká, že by bylo lepší „chytit se něčeho jiného“. Jeho přístup je však laskavější a humornější. Ve srovnání s Markovým popisem líčí Čapek setkání jako vcelku příjemné, které dává vodníkům možnost postěžovat si. V žádném případě však nevyznívá osud Čapkových vodníků jako tragédie. Vodníci se scházejí a povídají si o tom, co je trápí, ale z jejich rozhovoru necítíme ani zklamání, ani zlost. V kombinaci s jazykovou hrou, kterou Čapek zapojuje do pohádkového textu jevy moderní civilizace (regulace) i hovorové výrazy (šmízo), působí text příjemnějším, a snad i klidnějším, dojmem.

4. Motiv setkání s jinými vodníky

Ve folklorní pohádce je setkání (obvykle) dvou vodníků vždy krvavé a jde především o boj o území.

„Jednoho dne se na Močidlo nastěhoval zlý hastrman odněkud z hor. Chtěl topit malé děti a starý dobrý hastrman ze strouhy se s ním pobil. Když s ním nic nepořídil, odešel jinam – a besedy s ním ustaly.

Hastrman v Močidle se zatím usadil mezi vrbami a když si děti přišly hrát na hráz, kýval na ně křivými prsty. Ale děti se ho bály a nechtěly se přiblížit. A tak víte, co on udělal? Na vrbové větvičky navěsil pantličky v různých barvách a sám se schoval pod kořeny vrb. Chlapci, ti se na pantličky nedali zlákat. Zato děvčátka si je chtěla utrhout, a pak bývalo zle! Jednou taky Verunka se natahovala pro pantličku a vtom se z vody vynořil hastrman, chytil ji za ruku a táhl ji do hloubky. Marně křičela, marně se bránila. Ostatní děti byly daleko a neslyšely jí. Ještě štěstí, že bylo suché léto! Vody nebylo mnoho a děvčátko se zachránilo na břehu. Celá zmáčená a vylekaná přiběhla domů a mamince všechno vyprávěla.

A tak když se zase pantličky objevily na vrbových větvích, volaly maminky na děti: 'Hastrman je zase v Močidle, jděte si hrát na Okolisko, ať vás neutopí!'⁸⁹

V této pohádce se střetává hodný vodník, kterého mají lidé rádi, s vodníkem cizím, zlým, který vyhrává souboj, což vede k odstěhování hodného vodníka. Ten zlý pak začíná topit lidi a líčit pasti na děti.

Markem popisované **přátelské setkání vodníků**, při kterém se řeší různé vodnické problémy, je motivem pro náš folklor atypickým, objevuje se však v české umělecké literatuře. Jakýsi „sněm vodníků“ svolává ve své *Velké vodnické pohádce* již zmiňovaný Karel Čapek. Proto budu v této kapitole srovnávat nejen s folklorními texty (výše uvedená ukázka), ale také s Čapkovou pohádkou.

---

⁸⁸ ČAPEK, Karel. *Devatero pohádek: ... a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek*. Praha: Levné knihy KMa, 2000. s. 124 – 125

⁸⁹ VRBKA, Josef. *Mlsný hastrman: Pověsti a vyprávění z Hané a Malé Hané*. Ostrava: Profil, 1970. s. 55 – 56

Čapek popisuje každoroční vodnický sněm, při kterém si vodníci sdělují novinky, řeší svou špatnou situaci, zvyšující se ceny pentliček a hrnečků a osudy vodníků, které postihla regulace, nebo se z nějakého jiného důvodu rozhodli zanechat vodnické živnosti.

„Vodníci jsou samotáři, ale tak jednou dvakrát do roka, když je velká voda, se sjedou z celého kraje a konají, jak se tomu říká, okresní konferenci. Z našeho kraje se vždycky scházeli při velké vodě na lukách u Hradce Králové, protože tam je taková pěkná rovina a krásné tůně a zátočiny a slepá ramena vystlaná nejjemnějším bahnem dvounulkou. To musí být žluté bahno a nebo trochu do hněda; když je červené nebo šedé, to už není tak hebounké, zrovna jako masť. Na takovém pěkném mokřině se tedy sesednou a povídají si, co je nového: že tamhle v Suchovršících dělají lidi regulaci, takže se tamní vodník, jako starý Jireček, musí odtamtud vystěhovat; že hrníčky a pentle zdražily, to vám je hrůza, aby vodník, když chce někoho chytit, koupil za třicet korun pentlí, a hrneček stojí nejmíň tři koruny, a ještě je to šmízo; nejraději praštit řemeslem a chytit se něčeho jiného.“⁹⁰

Čapkův popis je opět humornější, takže nepůsobí tak ostře a tragicky jako u Marka. Čapek totiž setkání vodníků popisuje jako každoroční příjemnou záležitost.

Markovo setkání vodníků je sice založeno na podobném principu jako u Čapka, vyznění celého setkání je ale zcela opačné. Čapkův pohled na tuto problematiku je laskavější a vyznívá mnohem optimističtěji, Marek nahradil Čapkův jemný humor ostrou agitací, kterou zvýrazňuje nutnost opustit upadající vodnické řemeslo a hledat jinou práci, která by byla užitečnější lidem i vodníkovi samotnému.

„Když se tak trochu ve své nové živnosti okoukal, pozval podle starodávného vodnického zvyku své sousedy-vodníky na skleničku rákosového piva a kousek žabince. Poslal všechny vodní ptáky, co tam na rybníce sídlili, tedy čejky, racky, bekasiny, kachny, ba i nohatého čápa, aby pozvali jeho kolegy. Ale moc jich nepřišlo. Jen vodník od splavu přitáhl, pak kulhavý vodník z knížecího rybníka a poloslepý stařeček z Vltavy. Tehdy viděl náš vodník, že opravdu nějak vodníci ze světa mizí a byl proto velmi smuten.

Když si přitukli a vypili sklenku, pokusil se ho vodník z knížecího rybníka potěšit: ‘Co by sis lámal, člověče, hlavu? Nějak bylo, nějak bude! Je nás málo, ale proto ještě nemusíme brečet. Je nás míň, napijeme se víc a bude to!’

‘Měli bychom se nějak pokusit si svůj život polepšit!’ rozhorloval se náš vodník.

‘A co by se mělo dělat?’ zeptal se s úsměvem kolega od splavu.

‘Nevím... Ale něco by se dělat mělo... Třeba to dát do novin! Ať lidé vidí, jak se nám daří mizerně!’

‘Ty jsi zkrátka moc horkokrevný, a to není na vodníka dobře. Ten má mít studenou krev,’ ozval se stařeček z Vltavy. ‘Copak pomůžou noviny? Myslíš, že se půjde kvůli nám někdo dobrovolně utopit? Lidé by jeden druhého utopili na lžici vody, ale nám pro radost neskočí nikdo ani do moře.’“⁹¹

---

⁹⁰ ČAPEK, Karel. *Devatero pohádek: ... a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek*. Praha: Levné knihy KMa, 2000. s. 124 – 125

⁹¹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 64 – 65

5. *Vypuštění dušiček člověkem*

Tento motiv se ve folklorních textech objevuje zřídka. Vidět je například u K. J. Erbena, kde dítě na návštěvě u vodníkovy ženy vypustí dušičku z hrnečku, ne však úmyslně, ale protože si neuvědomuje, co tím může způsobit.

„Žena Vodníková vycházela také častěji z vody ven, říkali jí Sára. Jedna chalupnice seznámila se s ní a měly se rády; žena Vodníková často ji navštěvovala, a když chalupnice s ní chtěla mluvit, vyšla jen k vodě a zavolala: ‘Sára!’ a Vodníková hned se jí ozvala a vyšla z vody ven. Potom chalupnice slehla a udělala Vodníkovu ženu svému dítěti kmotrou.

Když pak to dítě povyroستlo, vzala je jednou žena Vodníková s sebou do svého domu. Přišly k vodě, Vodníková mrštila proutkem na vodu a udělaly se dolů schody jako do sklepa. Vodník nebyl doma, a v jeho stavení vidělo to dítě na stole celou řadu pokliček i ptalo se, co to? Vodníková odpověděla: ‘Nesahej na to; jsou pod tím duše utopených.’

A když Vodníková pooděšla, dítě ze zvědavosti své přece jednu pokličku pozvedlo a jedna duše odtud vyletěla. Když potom Vodníková zase přišla, hned poznala, co se stalo, a honem vyvedla dítě z vody ven, prve nežli by Vodník přišel, aby ho snad proto neutopil.“⁹²

Vodníková žena zve na návštěvu přítelkyni s jejím dítětem, které v nestřežené chvíli odklopí pokličku na jednom z hrnečků a vypustí tak dušičku, aniž by vědělo, co dělá. Vodníková žena ví, že by vodník mohl chtít dítě utopit, proto je raději hned vyprovází na souš.

Markův **vodník zve k sobě vesnické chlapce**, dušičky mu však nevypustí přímo oni, ale vodník sám, ovšem na nabádání chlapců.

„Ale nejvíc se podívali těm hrnečkům.

‘Já myslím, že jsou prázdné,’ zašeptal Tonda Vaškovi do ucha. Ale vodník pod vodou slyší každé šustnutí, natož lidskou řeč.

‘Ty nevěříš? Tak se tedy pojď podívat!’ rozzlobil se a sundal jeden hrneček. ‘Dávejte všichni pozor, já trochu tu pokličku nadzdvihnu!’

Kluci udělali kolem něho kruh a vodník ji opatrně zdvíhal.

‘Já nic nevidím,’ ozval se Vašek.

‘Já také ne!’ Tu se dal vodník zlákat a sňal pokličku docela. A duše frrnk! a byla pryč.

‘Tak co, viděli jste?’

‘Neviděli!’ ozvali se chlapci sborem a mrkli na sebe. ‘To vy jen tak říkáte, že tam něco bylo!’

‘Cože? Já že to jen tak říkám? Já že lžu? Tak se pojďte podívat na ten druhý. Tam bude třeba tlustší dušička, tu bude lépe vidět.’

Ale kluci zase tvrdili, že nic neviděli. A vodník jim ukázal třetí hrneček a čtvrtý a pátý a šestý, zkrátka už i z toho posledního sňal pokličku a teprve teď poznal, že si z něho kluci udělali dobrý den. Však

---

⁹² ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1947. s. 92

oni dobře viděli tu bublinku, jak vždycky honem unikla vzhůru na hladinu, ale neřekli nic a tak všechny dušičky osvobodili.

‘I vy bando!’ vykřikl vodník zlostně, když poznal, jak ho napálili. Ale kluci nečekali, odrazili se nohama ode dna a už byli nahoře. Jen jednoho vodník málem chytil, ale ten se mu vysmekl a jen plavky mu hastrman natrhl, jak ho chtěl popadnout. A možná že i to se mu stalo o nějakou větev.⁹³

Jednání chlapců je motivováno jinak, než jednání dítěte v Erbenově „Vodníkovi“. Chlapci vodníkovi lžou, že neviděli žádnou dušičku, z vypočítavosti a z „rošťáctví“. Vodník si tedy kvůli pýše, hrdosti a snad i hlouposti vypustí všechny dušičky.

Tento motiv je zpracován jako ona pomyslná „poslední kapka“, po které vodník ztrácí trpělivost a rozhodne se upustit od svého původního zaměstnání.

6. Hledání nové práce

Dalším motivem, který bychom ve folklorních pohádkách jen těžko hledali, je vodníkově rozvažování nad novou prací, novým povoláním. S folklorní pohádkou tedy nemohu vůbec srovnávat. Tento motiv se však opět objevuje u Čapka, proto srovnávám Markovo zpracování s Čapkovým.

„To se rozumí, děti, že vodník může dělat jen to řemeslo, ve kterém je něco od vody; tak třeba může být *závodníkem* nebo *podvodníkem*, může psát do novin *úvodníky*, může být *průvodcem* nebo *průvodčím*, může se vydávat za *vévodu*, za člověka vznešeného *původu* nebo za majitele *velkozávodu* – zkrátka nějaká voda v tom musí být.“⁹⁴

Stejně jako Marek i Čapek zvažuje nová povolání pro vodníky, Čapek však tento výběr zakládá na **jazykové hře**. Vybírá ta povolání, v jejichž názvu figuruje slovo voda, ať už je to závodník, podvodník, pisatel novinových úvodníků, majitel velkozávodu nebo cokoli jiného, ale kořen slova obsahuje vodu. Marek naproti tomu jmenuje zaměstnání vcelku realistická, jako je cukrář nebo řezník. I on ale dochází k závěru, že vodník musí dělat něco s vodou – Markův vodník se stává zaměstnancem vodárny.

„A tak se tehdy ti vodníci rozešli a náš vodník zůstal zase sám a viděl, že je už slavné živnosti vodnické odzvoněno.

Usmyslil si tedy, že se poohlédne po něčem jiném. Ucházel se, pokud vím, o místo mlynářského pomocníka, ale nešlo to, protože jak sáhl vlhkou rukou na mouku, udělal se z ní lep, když si hodil pytel na záda, promáčel jej, zkrátka mlynář ho zase propustil.

---

⁹³ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímecký, 1947. s. 67 – 69

⁹⁴ ČAPEK, Karel. *Devatero pohádek: ... a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek*. Praha: Levné knihy KMa, 2000. s. 126

Chtěl být převozníkem, ale to teprve nešlo. Kdopak by se pustil s hastrmanem na vodu! Na řezníka byl slabý, na holiče nešikovný, cukrářství se mu nelíbilo. Kdyby si byl nevydělal občas pár šestáků tím, že nadháněl rybářům ryby na udici, nebyl by měl ani na tabák.⁹⁵

Ve folkloru je možno nalézt pohádku s podobnou tematikou jen výjimečně. Jako příklad uvádím pohádku „Hastrman kramářem“⁹⁶. Tady však nejde o hledání nové práce tak, jak je to líčeno u Čapka nebo u Marka, ale o lest na lidi. Ty, co se chytli na jeho návnadu, vodník utopil.

7. Pozůstatky hlavních rysů, spojených s vodníkem, u vodníkovy syna

Na vodníkově synovi je dovršen proces adaptace nadpřirozené bytosti do pracovního procesu a mezi lidi vůbec. Vodník stále ještě docela nezapomíná, že byl někdy vodníkem, protože při výkonu svého nového povolání tráví dost času pod vodou. Jeho syn však už nemá ani ponětí o otcově minulosti. Jediné, co v něm přetrvává jako dědictví rodiny, je záliba v zelené barvě (typická vodnická barva) a fakt, že má rád vodu. Vedle něj se tu však objevuje dívka „od vody“ (dcera převozníka), která má také ráda vodu. Pozůstatky jeho rodinné minulosti tedy nepůsobí jako rušivý element, který by překážel jeho stoprocentnímu začlenění mezi lidi, ale naopak jako něco přirozeného, protože vodu má ráda spousta lidí a na zelené barvě není nic špatného.

V této kapitole nebudu uvádět ukázky z folklorních pohádek, a to z toho důvodu, že o zelené barvě se mluví v každé pohádce, která popisuje vodníkův vzhled, a jeho láska k vodě vychází z logiky věci. Proto uvádím jen ukázku z Markovy pohádky.

„Inu, dařilo se mu dobře, tak se také pěkně oženil a měl syna. Ale toho synu vůbec neposlal do rybníka nebo na potok do učení na hastrmana, toho dal do škol. Když vyrostl, byl z něho také takový zaměstnanec vodárny, ale byl na tom lépe než tatík, měl větší plat a nosil hezčí šaty. Měl takovou pěknou službu: chodil po domech a vybíral vodné. ... Ba ten jeho syn už ani kloudně nevěděl, že tatík byl vlastně vodník. Jen to měl po svém rodě, že se mu nesmírně líbila voda a že rád nosil zelené šaty. Jinak však byl celý suchý a úhledný člověk.“⁹⁷

V ukázce je zřetelný posun od vodníka k člověku, tato proměna je však dokončena až na vodníkovu synovi, který má vyšší vzdělání, lepší práci a vyšší plat a jako člověk je zcela spokojený.

---

⁹⁵ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 65 – 66

⁹⁶ *České lidové příběhy o vodnících*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2000. s. 32 – 33

⁹⁷ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 71 – 72

8. Svatba vodníka s člověkem

Motiv svatby vodníka s lidskou dívkou je poměrně běžný. Obvykle však nejde o klasickou lásku, kdy se pár do sebe navzájem zamiluje a následuje svatba. Mnohdy totiž **dívka neví, že její milý je vodník.**

„Hanina zatím nic netušila. Objala se s milým, přivítala ho sladkými slůvky, ale mladík byl neklidný, jako by tušil nebezpečí. Naléhal na Haninu znovu a znovu, aby s ním odjela, prosil ji a zapřísahal, a dívka se bránila už jen slabě a nejistě; ve chvíli, když se už konečně chystala vstoupit do loďky, vyběhl ze stínu její otec s ženichem, vyrval ji z náruče mladého muže a vedl ji domů. Hanina se vzpouzela, plakala a naříkala, obracela se za svým milým a zapřísahala ho svou láskou, avšak ten už nastoupil na loďku a odrazil od břehu. Dovesloval doprostřed proudu, složil vesla, vztyčil se, naposled zamával na svou milou, pak se naklonil nad okraj a zmizel v hlubině.

Hanina vykřikla, vytrhla se otcí i ženichovi a jako šílená běžela zpátky k řece. ... Zoufalá Hanina však nečekala, vstoupila do Vltavy a kráčela stále dál a dál. Marně ji otec prosil, aby se vrátila, Hanina zapadala stále hlouběji, už byla ve vodě po pás, už ji bylo vidět jen hlavu, už jen dlouhé černé vlasy splývající po vodě, a potom zmizela docela. ...

Hanina se usmála a zavrtěla hlavou.

‘‘To je dlouhé vyprávění, ale ráda ti všechno povím. ... Tenkrát před dvěma lety, když se nade mnou zavřela voda, vzal mě někdo do náruče a odvedl mě do tohoto paláce. Byl to můj milý, od té doby se o mne stará a je ke mně dobrý a hodný, že si lepšího člověka nedovedu představit. ... Řekla jsem člověka, ale je to vodník. Kdysi býval mocným vladařem Vltavy i Labe, ale král vod ho zaklel a odsoudil k vyhnanství na tak dlouho, dokud nenajde dívku, která by ho následovala do vodní říše. Já jsem to učinila a tím jsem ho zbavila kletby.’’⁹⁸

Hrdinka je přesvědčena, že její milý je člověk a že její blízcí jí brání ve štěstí. Až po tom, co vstoupila do vody s úmyslem utopit se spolu se svou láskou, zjišťuje, kdo vlastně její milý je. Nakonec je ale šťastná. Jediné, co nesmí, je navštěvovat své blízké na souši.

U Marka je láska vodníkova syna zobrazena jako zcela normální a vzájemná bez jakéhokoli vlivu jeho vodnického původu.

„A aby nebyla tak sama a tak smutná, pozval ji ten mládenec v neděli na lodičky a do biografu a bylo to moc hezké odpoledne. ... Co bych vám dál povídal? Každá pohádka končí svatbou, tak tahle taky. Pro Mařku se sice nepřihnal princ v zlatém kočáře, ale zato ten mladý vodárenský přijel tramvají a měli slavnou svatbu.’’⁹⁹

Svatba je zcela lidská, i tady je však zřetelný vliv doby – ženich místo v pohádkovém zlatém kočáře přijíždí tramvají.

Další odlišnost je v následném **umístění páru**. Ve folklorní pohádce dívka odchází za vodníkem do vody a obvykle se tímto přesunem úplně odpoutává od lidí, které pak buď

---

⁹⁸ *České lidové příběhy o vodnících*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2000. s. 70 – 73

⁹⁹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 74

nesmí vídat, nebo z vlastní vůle ani vídat nechce. Markův pár zůstává na souši, protože vodníkův syn už je zcela přizpůsoben lidskému světu.

Závěr – v čem se Marek liší a proč

Marek využívá několik typických folklorních motivů o vodnících, konkrétně život vodníka (jeho vzhled, zvyky a příbytek), vypuštění dušiček člověkem a svatbu vodníka s lidskou dívkou. Mimo nich však používá i motiv, který ve folkloru vůbec nenajdeme – hledání nové práce. Na pomezí pak stojí motiv setkání vodníků, který se sice ve folkloru objevuje, ale jeho podobnost s Markovým zpracováním je spíše náhodná, než že by jeho folklorní podoba mohla být Markovi inspirací.

V podstatě by se dalo říci, že celá Markova pohádka má jedno hlavní poslání – kouzelné bytosti se musí přizpůsobit novému světu, protože kouzla a nadpřirozené jevy do nové doby nepatří. Tyto bytosti je nutné zcela začlenit do lidského světa a do pracovního procesu.

Adaptace Markova vodníka je plně dokončena až u jeho syna, který už neví nic o svém vodnickém původu a zapojuje se do života osobního i pracovního jako normální člověk.

Ukázku toho, jak by kouzelné bytosti dopadly, kdyby k jejich adaptaci nedošlo, představuje kniha Karla Michala „Bubáci pro všední den“¹⁰⁰. Nadpřirozené bytosti tu žijí nikoli v naší realitě, ale souběžně s ní; vůbec nechápou, co se kolem nich děje, a jejich zásahy do naší reality jsou spíše náhodné a nechtěné. Bytosti se pouze snaží v našem světě přežít, nikoli se mu nějak přizpůsobit a fungovat v něm.

---

¹⁰⁰ MICHAL, Karel. *Bubáci pro všední den*. Praha: Karolinum, 2008. 198 s.

c) *Švec Janek v pohádkové zemi*

Srovnání folklorních principů s jejich využitím u Marka

Pohádka *Švec Janek v pohádkové zemi*¹⁰¹ obsahuje ne jeden typický pohádkový příběh, ale jde vlastně o propojení několika upravených folklorních příběhů. Celá pohádka funguje na tom principu, že Jankovu snahu držet se při řešení nastalých situací syžetu pohádky (zabít draka, zastavit černokněžníka...) vždy zmaří „krutá realita“, ve které všechna klasická řešení, která hrdina zná z pohádek, nefungují a obracejí se proti němu.

Pohádku jsem opět rozdělila do několika částí podle hlavních motivů:

1. Ševci jako řemeslníci
2. Nezdárný syn
3. Odchod z domova
4. Získání kouzelného předmětu
5. Zakletí do zvířete
6. Boj s drakem
7. Dlouhý, Široký a Bystrozraký / falešní přátelé
8. Začarovaný hrad, porážka černokněžníka
9. Kouzlem připravená jídla
10. Ve službách krále
11. Návrat domů
12. Svatba s venkovskou dívkou

1. Ševci jako řemeslníci

Ve folkloru se pohled na ševcovské řemeslo různí. Typické jsou dva názory na ševce – okolí se jim buď posmívá – „**Ševcovský chasník**“ (1), nebo je naopak chválí za jejich chytrost a mazanost – „**Švec**“ (2).

„Byl jeden otec a ten měl syna. Ale že velkou dobrotu nedělal, dal ho na ševcovinu. A takové prtě zkusí dost, všude mu jinak neřeknou než: Ty usmolený ševče! Když ho mistr někam poslal s obuví, zas děti na něj pokřikují: Kampak, usmolený ševče? Tak se hoch zlobil, jaké má proklaté řemeslo. A jednou si myslil: Však počkejte, bando, nic jiného všichni nejste. Až se vyučím, vydám se do světa, a dřív se domů nevrátím, dokud nebudu králem! No tak ševčil. Netrvalo dlouho a vyučil se. Hned se pustil do milého světa.“¹⁰²

---

¹⁰¹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 124 – 158

¹⁰² KUBÍN, Josef Štefan. *Knih pohádek*. Praha: Knižní klub, 2004. s. 34

Výsměch okolí je typický jev, se kterým se hrdina setkává, a to ne jen v případě, že jde o ševce, posměch může být zapříčiněn různě. V této ukázce je výsměch důvodem k hrdinovu odchodu z domova. Účelem jeho cesty je získat prestiž, aby mohl všem, co se mu posmívali, po návratu ukázat, co všechno ve světě dokázal.

„Jeden švec byl velice chudobný, nemohl se ze svého řemesla uživit, ani vychovat svých dětí. Dal se zapsat čertovi s celou krevností, s ženou i s dětmi. Čert, jak se švec zapsal, povídá: 'Co včil za to chceš?'

Švec povídá: 'Tolik peněz, co bych se mohl vyživit a vychovat své děti.' Čert mu přinášel každý den pět rýnských stříbra. To bylo v ten čas, kdy chodil Pán Bůh se svatým Petrem po zemi.

Přišli též k tomu ševcovi na noc, ale švec nevěděl, co jsou to za lidé, jenom viděl, že jsou pěkné osoby. Oni ptali nocleha, švec je hned přijal s ochotností, žena je pěkně uctila, lůžka jim ustlala, večeři jim dala, jak patří, a ráno snídání zas, jak sluší.

Syn Boží se ptá: 'Co za to?'

Švec povídá: 'Jenom nic!'

Syn Boží praví: 'Jenom přece něco!'

Švec povídá: 'No, když přece něco, tož prosím o tři věci, aby se mně staly: Kdo na můj stolec sedne, kde já sedívám, když šiju, co by s něho víc nevstal; a kdo na mne zvenku bude oknem hledět do světnice, co by od toho okna víc neodešel; a kdo by s mé trnky v zahradě slívky třásl, aby od ní víc neodešel.'

Syn Boží praví: 'I to se stane!' a odešel i se svatým Petrem.

...

Jak došlo zas těch sedm let, přišel čert pro ševce, aby s ním šel do pekla, a šel zas do jizby.

Švec praví: 'Dobře, dobře, žes přišel; jdi do té mé zahrady a otřes mi ty trnky, sebere je žena do břeménka a sníme je na cestě, i ty si rád vezmeš!'

Eh, čert jde do zahrady a třese trnky, až všecko haluzí spadlo. Jenom holí peň ostal. Švec již se nastrojil do pekla, žena trnky sbírala. Již byli všichni hotovi.

Švec volal čerta: 'No, čerte, již jsme hotovi! Pojd', povídal jsem ti, abys jenom trnky otřásl, a ty snad chceš i celý strom s sebou vzít; nech ho a pojd!'

Čert nemohl odepně odejít a prosil ševce: 'Ševče, prosím tě, pust' mne!'

Švec pravil: 'Nepřavil-li jsem já tobě, jak přijdeš tehdy, kdy já nebudu hotov, a jak nepůjdeš, kdy budu hotov, aby sis mne nežádal? Já chci jít, a ty nechceš; jsem-li já tvůj blázen?' Šel do světnice pro potěh a jak řeže čerta, tak řeže ráz vedle rázu. Čert křičí a řve, lidé se všech stran běží se dívat, kdo to u ševce tak tuze křičí, a viděli, že švec bije čerta.

Jak se ho dost nabil, pustil ho: 'Jdi!' Čert utekl do pekla a víc k němu nepřišel.

Jak švec zemřel, poručil si, aby mu do truhly dali tu jeho zástěrku. Po smrti šel k nebi, přišel a klepal na bránu nebeskou. Svatý Petr odemkl, pohlédl naň a pravil: 'Ó, ševče, ty tu nemáš místa! Odejdi, co sis vyvolil, to se ti stalo; kdyby sis byl vyvolil království Boží, byl bys je měl.' Zase zamkl bránu nebeskou.

Švec si myslil: 'Co má včil dělat?' Šel do pekla. Jak ho zdaleka uhlédli čerti, křičeli: 'Zavřete bránu, nepouštějte sem ševce, on nás všechny vyžene z pekla!' Švec tloukl na bránu pekelnou, nechtěli ho tam pustit. Když ho nechtěli pustit do pekla, zas jde na svatého Petra do nebe.

...

Šel a tloukl na bránu nebeskou. Svatý Petr odemkl a švec podlehl svatému Petrovi pod ruku, roztáhl si svou zástěrku a sedl si na ni. Svatý Petr ho vyháněl, aby šel, kam patří, v nebi že nemá místa. Ale švec seděl pevně a pravil svatému Petrovi: 'Já nesedím na vašem, já sedím na svém!'

Svatý Petr jde před Krista Pána a praví: 'Pane, švec mi nechce odtud vyjít ven, a místa tady nemá!' Syn Boží se nad ním slitoval a kázal: 'No, nech ho, nechť si tam u brány sedí!'¹⁰³

Chytrost a mazanost ševce je vidět hned ve třech zobrazených momentech. V první řadě při výběru přání, které jsou mu Pánem Bohem splněny, za druhé ve využití těchto přání, kdy aby zatrásl stromem, protože ví, že se chytí do pasti, za třetí pak v závěru pohádky, kdy přelstí svatého Petra a dostává se do nebe, i když tam nemá co dělat. Důležitý moment je v úplném závěru, kdy švecově mazanosti podléhá i Pán Bůh a svoluje, že může v nebi zůstat.

Marek využívá obměny motivu, kde je švec popisován jako chytrý, moudrý, mazaný, ale i to v podstatě převrací ve svůj vlastní opak.

„Být ševcem, to není žádná hanba, naopak, to je znamenitá věc, a člověk to může daleko přivést, protože ševci jsou náramně moudří lidé. Nevím, čím to je, ale o každém ševci se může říci, že je to myslitel. Také nevím, co vlastně ševci vymysleli za ta léta, co jsou na světě a co na verpánku přemýšlejí, ale něco to jistě bude. Jak jsou moudří je vidět z toho, že ještě nikomu neprozradili, nač vlastně přišli.“¹⁰⁴

Folklorní principy jsou opět degradovány. Marek využívá popisu ševce jako moudré osoby, ale sám hned toto tvrzení neguje sdělením, že sám neví, co za tu dobu, co sedí na verpánku, vymysleli, ale právě na tom je vidět, jak jsou moudří, protože to ještě nikomu neřekli.

2. Nezdárný syn

Motiv nezdárného syna není v českém folkloru příliš rozšířen. Když už se ale objeví pohádka s podobným námětem, je to prezentováno jako problém, za který si mohou rodiče sami – netrestali syna, když byl mladý, a s dospělým mužem už nic neudělají. Sami jsou pak za špatnou výchovu často potrestáni. Příkladem je pohádka „Nezdárný syn“¹⁰⁵.

„Byl jeden člověk ženatý, velice bohatý pán a měl jediného syna na rodě, jemuž otec i matka nechávali velikou vůli. V mladosti se mu ve všech věcech povolovalo, a když povyrostl, mohl vyvésti co chtěl, za nic nebýval trestán. Když přišel do let mládeneckých, nelíbil se mu obyčejný život, proto utekl svým rodičům, a šel mezi zbojníky. Přišel k nim a dal se představití vůdci, kterého prosil, aby ho do společnosti přijal, že chce býti mezi nimi.“

...

---

¹⁰³ KULDA, Beneš Method. *Národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*. Broumovice: Carpe Diem, 2006. s. 65 – 67

¹⁰⁴ MAREK, Jirí. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 124 – 125

¹⁰⁵ KULDA, Beneš Method. *Národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*. Broumovice: Carpe Diem, 2006. s. 37, 42

‘Kdybyste mne byli ohýbali, pokud jsem byl malý, byli byste mne snadno ohnuli; i později ještě, ač již s větší tíží, mohli jste mne ohnouti a od zlých náklonností odvrátiti. Včil jsem již dospělý strom, který se již nikterak ohnouti nedá. Kdybyste mne byli k nábožnosti a pracovitosti vedli a chyb mých kárali, byl by ze mne býval řádný člověk. Vy pak jste mi dali ve všem vůli, trpěli jste mi každou chybu, každou rozpustilost, nekázali jste mne z lenosti, která jest původem všeho zlého, a tak se stalo, že nepravosti rostly se mnou, až jsem vám utekl a k zbojníkům se dal, u nichž nyní již deset roků trvám, před rokem byv zvolen za vůdce! Toho jste se dočkali na synu svém, kterého jste špatně vychovali.’

Řeč synova působila tak bolestně na duši dobrých, ale slabých, starých rodičů, že matce i otci v tu chvíli puklo srdce a oba dva mrtvi padli k zemi.¹⁰⁶

Rodiče jsou potrestáni za špatnou výchovu nejen tím, že jejich syn je loupežník, ale také tím, že on sám jim říká, že za to, co z něj je, mohou oni, jejich špatná výchova, což oběma rodičům způsobí smrt. Nezdárný syn je tu zcela proti smyslu věci postaven morálně výš než jeho rodiče. Oni totiž způsobili, že se stal loupežníkem, kdežto on se tomuto osudu vlastně nemohl bránit. Celá vina je tedy svedena na výchovu, o loupežníkově charakteru a okolních vlivech se nemluví. Z pomyslného souboje rodiče-syn tedy vychází syn jako oběť, na které se rodiče dopustili nezvratného provinění, za což nesou následky.

Marek tento motiv převzal a aplikoval ho na čtení pohádkových knih. Jankovi od malička vše dovolovali a on nedělal nic jiného, než četl pohádky, a nepracoval. Na dospělém synovi se pak tento hřích z mládí projevil v tom, že věří, že je zakletý princ nebo čaroděj. Jeho posedlost pohádkami nakonec vrcholí odchodem z domova a cestou do pohádkové země. Situace, do kterých se dostává, se pokouší řešit aplikováním pohádkových syžetů, tento jeho způsob řešení je však vždy v rozporu s normálním světem, a proto je považován za blázna, a pak dokonce, ne vlastní vinou, za zločince.

„To u nás byl jednou jeden mladý chasník, jmenoval se Janek, ale ve vsi se mu jinak neřeklo než Pohádkový švec. Proč měl takové podivné příjmení, to se hned dovíte.

Janek byl úhledný chlapec a nebyl hloupý. Říkalo se, že má za ušima, jenomže nikdy nikdo nevěděl, co za těma ušima má. Jeho máma obyčejně křičela, že špinu. Inu, něco pravdy na tom asi bylo, protože Janek měl takové usmolené řemeslo. Byl ševcem.

...

Ne tak Janek. Ten méně přemýšlel a více četl. Nu, to by ještě nebyl chyba, ale on četl nejraději pohádky, ba on nečetl nikdy vůbec nic jiného.

...

Ale to by možná ještě všechno nebyla ta nejhorší chyba, ale on ten Janek se nakonec z těch pohádek pomátl tak, že si myslel, že je princem a chtěl, aby mu ve vsi říkali: Vaše veličenstvo. A přestal si lidí všimnout a nevylezl vůbec ven, nos měl pořád strčený v knize a když někdo vstoupil a přinášel boty do správký nebo kus kůže na nové, začal Janek rozhazovat rukama a mumlat všelijaká zaklínání, poněvadž si představoval, že

---

¹⁰⁶ KULDA, Beneš Method. *Národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*. Broumovice: Carpe Diem, 2006. s. 37, 42

je čarodějem, a chtěl, místo aby se dal do ševcování, přičarovat už hotové boty i s holinkami. Nu, to už byla opravdu velká chyba a celá vesnice si počala dělat z Janka blázný a říkali mu Pohádkový švec.

Tátu ovšem čert zlostí bral, ale za mlada kluka netrestal a napohlavkovat dospělému synovi se mu zdálo zbytečné. Jenom se s ním zlobil a křičel na něj, ale Pohádkový švec se na tátu jen smutně zadíval a řekl hrobovým hlasem: 'Jen mne hubujte, já stejně vím, že jsem zakletý princ.'

Táta vyvalil oči, pak pokrčil rameny, potom práskl dveřmi a šel raději do hospody a doma se celý den neukázal.¹⁰⁷

Oproti závěru ve výše uvedené pohádce „Nezdárný syn“ Jankův otec syna přece jen změnil k lepšímu (výpraskem kouzelným proutkem, který si Janek přinesl ze světa); o jeho nápravě však budu blíže mluvit až v jedné z následujících kapitol.

3. *Odchod z domova*

Odchod hrdiny z domova jsem detailně rozebrala u *Pohádky o Honzovi, vyprávěné od konce*. Protože rozdělení a příklady pohádek jsou stejné, nebudu je znovu opakovat. Liší se však to, který motiv si Marek vybírá. U první srovnávané pohádky (*Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce*) není odchod z domu vůbec řešen, naproti tomu v této pohádce je odchod poměrně důležitý.

Marek využívá motivu hrdinova **dobrovolného odchodu z domova** za účelem **získání zkušeností**, nebo spíše v Jankově případě získání princezny a respektu celé vesnice včetně rodičů. Hrdina však naprosto atypicky odchází na zapřenou a tajně.

„Jednou už to omrzelo i Janka. Řekl si: 'Pořád mám poslouchat, jak na mne huhlají a hubují: Ne, seberu se a půjdu do světa. Což jsem nečetl, že i Hloupý Honza tak šel, ba i lecjaký králevic se na dalekou pouť vydal! Všichni se vrátili domů se slávou. I já se tak vrátím.'“

Kam vlastně půjde, o tom neuvažoval, to mu bylo docela jasné. Půjde do pohádkové země. Půjde tam, kde žijí princezny a černokněžníci, draci i rytíři a kdy se člověk může proslavit a získat půl království, aniž si při tom nadělá mozoly.

A kde taková země je? Kde jinde, než za devatero horami a devatero řekami!

Jednou pekla máma k obědu buchty. Když vyšla na dvorek pro dřevo, vlezl milý Janek do kuchyně, sebral jich plný pekáč, dal si je do rance, ani se s nikým nerozloučil a rychle zmizel a byl pryč.¹⁰⁸

Už při samotném odchodu z domova se Janek pokouší řídit syžety pohádek, což je zřetelné ze zmínky o Hloupém Honzovi a králevici, kteří se také vydali na cestu a vrátili se se slávou, i ze samotného scénáře odchodu. Od počátku je jeho cesta založena na nesplnitelných předpokladech – jeho úmyslem je jít do pohádkové země, kde, jak se

---

¹⁰⁷ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 124 – 126

¹⁰⁸ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 126 – 127

domnívá, je možno nabýt bohatství, slávy a dokonce i princezny bez práce. To ho provází po celou cestu. Postupně ale dochází k závěru, že bez práce to nepůjde.

4. Získání kouzelného předmětu

Oproti *Pohádce o Honzovi...*, kde je získání kouzelného předmětu zmíněno spíš mimochodem, tady hraje tento motiv významnou roli. Objevuje se tu typický způsob získání předmětu výměnou za nějaké jídlo nebo drobný peníz. Marek tuto výměnu opět převrací a ukazuje absurditu hledání kouzelné babičky a kouzelného předmětu v moderním světě (sama babička si o Jankovi myslí, že je blázen).

„Odpoledne došel k jedné louce. Byla to docela obyčejná louka a Janek by ji byl málem minul, když tu na ní spatřil sedět babičku. Babička jako babička, řekli byste, ale ne tak Janek. Zastavil se, vyvalil oči a byl v tu chvíli přesvědčen, že konečně potkal mocnou čarodějkou. Taková babička, která se z čista jasna člověku zjeví, to přece znáte, tak obyčejně pohádky začínají. A co víc, ta babička držela v ruce proutek. Teď už byl Janek přesvědčen, že babička je kouzelnice a proutek že je čarovný, protože v pohádkách jiné proutky nenajdete. Honem to namířil k stařence.

‘Járku, babičko, dobrý den přeju,’ začal uctivě.

‘I dejž to Pánbu, panáčku, kampak?’

‘Ale, do světa, babičko, do světa na zkušenou.’ A Janek rozbalil ranec s buchtami: ‘Babičko, vezměte si tuhle buchtu!’

‘To jsi hodný, že mi dávaš, ale já nechci. Jsem po svačině.’

‘I ne, jen si berte, prosím vás, berte si!’ pobízeli horlivě Janek, který věděl, že se sluší s babičkou buchty rozdělit, chceme-li od ní obdržet čarovný proutek. Ale babička nějak nechtěla. Ona ta babička vůbec buchty nerada, říkala, že jí to nedělá dobře na žaloudek, že jí pálí žába, ale Janek prosil tak úpěnlivě, že si stařenka přece jen jednu vzala.

‘Cože? Jednu buchtu? To si jich vezměte víc!’ škemral Janek.

Tu si babka pomyslela, že je ten člověk nějaké potrhlo a s povzdechem si vzala ještě druhou. V nejhorším, řekla si, je dám kuřatům. Kdoví, jak kluk k nim přišel, že mi je tady tak nabízí!

Ale s Jankem nebyla řeč. Rozdělil buchty prostě na dvě hromady, jednu položil vedle babičky a druhou si dal zase do rance.

‘I jemináčku, ty má umučená hodino,’ naříkala babička, ‘to abych si sem pro ně zajela s trakařem! Copak tě to napadlo?’

‘Musíte si vzít, to jinak nejde!’ řekl Janek rozhodně. ‘A teď zase vy mně ten proutek, co máte v ruce, rozumíte? Tak se to přece dělá!’

Teď byla babička přesvědčena, že je Janek blázen, Janek byl zase přesvědčen, že je proutek čarovný, zkrátka, tak tam na té louce na sebe koukali a babička z toho byla celá tumpachová.

‘I propánajána, panáčku, já ti tedy ten proutek dám, ale nevím, nevím...’

‘Má zlatá babičko!’ vykřikl radostně Janek. ‘Budu na vás celý život vzpomínat!’ Pak vytrhl skoro babičce prut z ruky, celý blažený popadl zbytek buchet a upaloval, aby si to snad zase babička nerozmyslela.

‘Já na tebe budu taky vzpomínat, ty člověče praštěná,’ zašeptala babička v upřímné hrůze, a když byl už Janek pryč, třikrát si odplivla a pokřížovala se.¹⁰⁹

Markův hrdina se pokouší držet folklorních pohádkových syžetů, a proto logickou úvahou dochází k tomu, že babička s proutkem v ruce musí být kouzelná. Proutek se z ní tedy snaží vymámit výměnou za buchty tak, jak je to v pohádkách, což však Marek opět převádí do absurdního vyznění, protože babička nejen, že není kouzelná, ale ještě nemá ráda buchty. Celý akt získání kouzelného předmětu je tak degradován.

5. *Zakletí do zvířete*

Setkání s černým psem je Jankovo první „pohádkové“ dobrodružství. Černého psa, se kterým se setkává na rozcestí, považuje za zakletého rytíře, když chce ale využít své znalosti pohádkových příběhů a pokusí se svým kouzelným proutkem zakletou duši vysvobodit, psa poštvě proti sobě. Vyznění motivu je opět převráceno – obvykle hrdina vysvobodí člověka zakletého do podoby zvířete a ten se mu pak odmění; často se objevuje také postup, kdy zvíře napřed pomáhá hrdinovi, a následně žádá za službu odměnu v podobě setnutí hlavy, čímž je vysvobozeno.

„Nyní přišla i zvířata dělat pořádek se svým pánem. Mluvila takto: ‘My jsme tak dlouho již sloužili tobě věrně, proto včil prosíme, abys nám zaplatil!’

Král: ‘Copak žádáte ode mě za svou věrnou službu?’

Zvířata: ‘Nežádáme nic jiného než abys nám hlavy postínal.’

Král: ‘Kterak bych vám to mohl udělati za to, že jste mi v nebezpečnosti života přišli na pomoc, že jste mne opatrovali a k životu vzkřísili?’

Zvířata: ‘Učiň nám tak, králi, sice by bylo s tebou i s námi zle!’

Král: ‘Inu, když jinak nechce, staniž se vaše vůle!’ Pak jim hlavy postínal, a hned proměnila se zvířata v krásné rytíře, kteří v ta zvířata byli zakleti; i zabitý drak byl začarovaný král, který nyní s třemi rytíři vysvobozený přišel ke královi, a všichni se mu poděkovali, a pak se rozešli do svých zemí.¹¹⁰

Ukázka popisuje typický způsob vysvobození – zvíře/zvířata slouží hrdinovi a pomáhají mu překonat překážky, čímž je mu umožněno zachránit princeznu a vzít si ji. Potom žádají odměnu, setnutí hlavy. Hrdina se logicky vzpouzí, že něco takového nemůže udělat, není mu však vysvětlen důvod (dá se předpokládat, že by v případě prozrazení způsobu vysvobození toto již nebylo účinné). V okamžiku, kdy hrdina svolí a setne jim hlavy, promění se zvířata v lidi.

---

¹⁰⁹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 127 – 129

¹¹⁰ KULDA, Beneš Method. *Národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*. Broumovice: Carpe Diem, 2006. s. 31

Markův hrdina se ocitá v reálném světě bez kouzel, v jeho hlavě však běží příběh pohádky, kterým se snaží řídit, což ho vždy dostane do nějaké překerní situace.

„K večeru spatřil na rozcestí černého psa. Černý pes na rozcestí, to je samo sebou vždycky zakletý rytíř nebo něco podobného. Janek se roztrásl nejprve strachem, ale když pes nic nedělal, přiblížil se k němu. Což kdyby se pokusil zakletou duši vysvobodit? Čarovný proutek má a dobrá odměna by ho jistě neminula! A tu se měl Janek k dílu.

Ten pes, to byl starostův Azor, takhle velký dobrák, který se od dětí nechal i za uši tahat. Jen prut nesměl vidět, to se rozzlobil a děti to věděly a raději ho prutem neškádlily.

Také na tohoto příchozího se zadíval Azor nejprve velmi přívětivě a chystal se ho uvítat vrtěním svého nádherného ocasu.

A tu Janek spustil: 'Zaklínám tě, duše ubohá...' a počal šlehat svým proutkem. Jak to Azor spatřil, zarazil se, pomyslel si ve svém psím srdci něco o lidské nevychovanosti, která slušné uvítání odplácí prutem, a zježil srst. Pak skočil Jankovi po nohavici. Ten začal ječet, Azor vrčel, cenil zuby, chňapal, štěkal, až konečně se statečný zaklínač duchů dal na útěk.¹¹¹

V tomto případě je absurdita Jankovy snahy řídit se pohádkovými syžety zobrazena na konfrontaci Jankových myšlenek s myšlenkami psa. Zatímco Janek si představuje, jak mu bude zakletá duše vděčná a mává kolem sebe proutkem, pes se v duchu rozčiluje nad neslušností lidí, kteří se po psovi ohánějí proutkem, když je přijde slušně a vychovaně pozdravit.

6. *Boj s drakem*

Další Jankova zkušenost, boj s drakem, je opět založena na principu konfrontace pohádkového světa se světem reálným. Jde o jeden z nejtýpčtějších motivů folklorních pohádek, který je zobrazován jako hrdinský čin, kdy hrdina neváhá nasadit svůj život, aby zachránil život krásné princezny, a to obvykle na poslední chvíli.

„Netrvalo dlouho, povstala veliká bouře, voda v jezeře se rozpěnila jako mléko, skály se třásly a stromy ohýbaly se až do kořán a zprostřed jezera vyvalil se dvanáctihlavý drak. Tu panna myslivce vzbudila; byl rychle na nohou, vytasil svůj ostrý myslivecký tesák a povídá ke svým zvířatům: 'Teď je na vás, já vám daroval život, nyní vy taky mi pomozte!' Zatím vyvalil se drak na břeh a rovnou cestou na myslivce se hnál; ale lev skočil jemu mezi krky, medvěd na hřbet a vlk na ohon, a kousali a trhali, až potoky černé krve z něho tekly. Drak se svíjel jako klubko, řval, až bylo hrozno, tloukl sebou a šlehal na vše strany plamenem ze všech dvanácti hlav. Ale myslivec nemeškal, přiskočil a srážel tesákem jednu hlavu po druhé, až všech dvanácte hlav zutínal.¹¹²

Hrdina folklorní pohádky se vždy s drakem utkává s cílem zachránit princeznu a království, ale nezištně (k záchraně by došlo, i kdyby nezískal princeznu ruku). Mimo to je boj popsán jako hrůzyplná situace, ve které hrdina udatně bojuje proti drakovi, který představuje několikanásobnou přesilu ve velikosti i síle.

---

¹¹¹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 131

¹¹² ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1947. s. 44

Do kontrastu k těmto hrdinům je postaven Janek, který si celou cestu plánuje, jak udatně zabije draka a vyslouží si princeznu, ale když pak dojde na věc a on se setkává s údajným drakem (krokodýlem v zoologické zahradě), projeví se jako úplně obyčejný člověk (žádný hrdina) a říká si, že kdyby mu tak nezáleželo na získání princezny, tak by to nikdy nepodnikl, a má úplně obyčejný, nehrdinský strach. Když pro něj pak přijdou zřízenci a chtějí ho dostat z krokodýlí klece ven, je vlastně rád, že po něm nikdo likvidaci draka nepožaduje. Nejstatečnější je v okamžiku, kdy se dostává do bezpečí mimo krokodýlí klec.

Hrdina se opět dostává do konfliktu s realitou, protože normální člověk neleze do krokodýlí klece, okolí ho vnímá jako nebezpečného šílence, kterého je nutno izolovat. Proto chtějí Janka odvézt do blázince, tomu se však v poslední chvíli podaří utéct.

„Bylo právě poledne a nikde nebylo človíčka. Bloudil tou zahradou sám, když tu najednou se zarazil. Co to vidím? zděsil se.

Drak!

Nebylo pochyby, před ním v takovém tmavém zákoutí sídlil drak a Janek jej uzřel na vlastní oči, nemohlo být mýlky. Netvor byl dlouhý, na krátkých nohou, měl protáhlý ocas, velkou tlamu a byl celý porostlý šupinami a lezl po břiše. Inu, drak! Nebyl sice devítihlavý, ale co není, může být. Možná, až mu jednu hlavu useknu, naroste mu jiná, pomyslel si Janek a zamrazilo ho. Také princeznu nebylo nikde vidět, ale možná, že je tamhle v té sluji, nebo že ji přivedou teprve zítra. Krásná princezna se zlatou hvězdou na čele, ta bude, panečku, zítra koukat, až nalezne draka mrtvého a Janka, hrdinného svého záchrance, sedět na dračím břiše! A pak pojedeme spolu k ní na zámek a bude slavná svatba a já dostanu půlku království. Celý blažený se už předem usmíval.

Zatím se drak šoural k své jeskyni a spokojeně funěl. On to však nebyl drak, nýbrž krokodil a měl jméno Ferdinand na znamení, že je to dobrák, který ani kuřeti neublíží.

...

Jankovi však připadal děsný. Ani se mu moc do toho boje nechtělo, ale pak si uvědomil, že to je nejjednodušší cesta k slávě a blahobytu a s povzdechem přešel ohradu.

...

V té chvíli přicházel dozorce a jak ho Ferdinand zahlédl, nechal té hry a hnal se k obědu. Ale dozorce spatřil Janka a spustil náramný pokřik. Tu se objevili i jiní dozorcí a všichni na Janka volali, aby odtamtud hned vylezl.

Janek si myslel, že už se to sbíhají ti lidé, které drak sužoval, a že mu jdou poděkovat a odpovědět: 'Hned to bude, lidičky, hned to zvíře zabiju, jen chvíli strpení!'

Jak to slyšeli ti páni, počali křičet ještě víc a Janek srozuměl, že volají, aby to zvíře nechal.

'Človíčku, nechte ho, vždyť je to dobrák, nic vám neudělá! Polezte ven!' ozývalo se kolem klece. Janek zavrtěl hlavou, nemohl ani uvěřit, že by drak byl dobrák, ale byl celkem rád, že se může boji s drakem vyhnout, poněvadž měl přece jenom strach. Ochotně vylezl z drakovy říše.

'Kdybyste snad později potřebovali, beze všeho pro mne vzkazte, já ho zabiju,' řekl chlubně, neboť čím byl od draka dál, tím více statečnosti v sobě cítil. A ti pánové neříkali nic, jen pokyvovali hlavami,

protože si mysleli, že bláznům je dobré neodporovat. Ale když stál mezi nimi, mrkli na sebe a vrhli se na Janku všichni najednou.

‘Držte ho pevně, je to nějaký blázen! Ať nám neuteče! Pozor na něho!’ ozývalo se.

‘Drazí páni,’ začal naříkat Janek, ‘prosím vás, pusťte mne, jsem docela při smyslech a chtěl jsem jenom zabít toho draka...’

...

A kdosi už otvíral mříž, ale v té chvíli, kdy jejich ruce povolily, aby ho tam mohli pěkně strčit, vyškubl se jim nešťastný Janek, porazil jejich řadu a v několika okamžicích zmizel za městem, jen se za ním zaprášilo. Ani se už neohlédl na toho draka.¹¹³

7. Dlouhý, Široký a Bystrozraký / falešní přátelé

Motiv pomocníků na cestách – Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého – je velice známý a rozšířený, stejně tak jako motiv falešných přátel, kteří využívají hrdinovy dobroty a naivity a ve vhodný okamžik jej zradí a nastoupí na jeho místo, aby mohli bez práce a nebezpečí získat princeznu.

Marek tyto dva motivy kombinuje do jednoho obrazu, ve kterém využívá fyzického vzhledu Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého a charakteru falešných hrdinů, kteří Jankovi způsobí vážné potíže. Rozpor pohádkových syžetů zasazených do reálného světa se tu stupňuje a prohlubuje (hrdina už není považován „jen“ za blázna, ale dokonce za zloděje).

„Bylo jasné, že sám nic nezmůže a že si musí najít nějaké pomocníky. Dlouho na ně nemusel čekat.

Odpoledne je potkal, jak kráčejí proti němu. Byli tři. A jací tři to byli! Janek se musel dvakrát štípnout do tváře, aby se přesvědčil, že nesmí. Jeden byl dlouhý a tenký, jeho ruce a nohy vyčuhovaly z šatů, druhý byl malý a velmi tlustý a třetí – ne, to už přece nemohla být jen náhoda, třetí byl jako každý jiný člověk, ale měl na očích modré brýle.

Dlouhý, Široký a Bystrozraký!

Jankovi poskočilo srdce v těle. Byl jist, že s pomocí těchto tří chlapíků vykoná něco velikého.

Když ho chlapíci spatřili a viděli, jak na ně kouká s otevřenou pusou, řekl jeden: ‘Ten na nás čumí jako vrána na sultána!’

A druhý: ‘Troubí na nás jako hasič při poplachu!’

A třetí se ušklíbl: ‘Vyvaluje oči jako sůva s nudlí.’

Z toho je vidět, že to nebyli vůbec vzdělaní lidé. My o nich dokonce víme, že to byli tři taškáři k pohledání, ničemové, které policie také skutečně hledala, ale nějak je pořád nemohla najít.¹¹⁴

Markovi **falešní pomocníci** jsou obyčejní zloději a podvodníci, kterým Janek kvůli své zaslepenosti naletí. V tomto případě je však prvotní omyl vcelku pochopitelný, protože fyzická podoba tří přátel je přesná, což Janka přivádí k myšlence, které už není schopen se

¹¹³ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 132 – 134

¹¹⁴ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 135 – 136

vzdát, a sice že za jejich asistence konečně získá to, pro co se do pohádkové země vypravil.

Motivu falešných přátel už byl podrobně rozebrán u *Pohádky o Honzovi...*, proto zde už nebudu uvádět ani rozdělení, ani ukázky. Uvedu však příklad zpracování známého a často užívaného motivu Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého.

„A když tak v houští a mezi skalím a bažinami s koněm bloudil, nevěda kudy kam, slyšel za sebou někoho volat? 'Hej, počkejte!' Královic ohlédl se a viděl vysokého člověka, an za ním pospíchá. 'Počkejte a vemte mne s sebou, a vezmete-li mne do služby, nebudete toho litovat.'"

'Kdo pak jsi?' řekl královic, 'a co umíš dělat?'

'Jmenuju se Dlouhý a umím se natahovat. Vidíte-li támhle na té vysoké jedli ptačí hnízdo? Já vám to hnízdo sundám a netřeba mi ani nahoru vylezt.' ... Tu se zas Dlouhý natáhl tak vysoko, že se mu až hlava pohřížila v oblacích, udělal dva tři kroky, vzal kamaráda za ramena a postavil ho před královicem. Byl to chlapík zavalitý, měl břicho jako čtyřvřederní soudek.

'Kdopak jsi ty?' zeptal se ho královic, 'a co umíš dělat?'

'Já, pane, jmenuju se široký a umím se rozšiřovat.'

'Tehdy se mi ukaž.'

'Pane, ujíždějte honem – honem zpátky do lesa!' volal Široký a počal se nadýmat.

Královic nerozuměl, proč ujíždět; ale vida, že Dlouhý kvapem uhání k lesu, pobodl koně a jel cvalem za ním. A měl svrchovaný čas ujíždět, sic by ho byl i s koněm Široký zamačkal, jak mu břicho kvapně na všechny strany rostlo; byloť ho najednou všude plno, jako by se hora přivalila. Tu potom Široký přestal se nadýmat, odfouknul si, až se lesy ohýbaly, a udělal se zas takovým, jako byl prvé. ...

'Pane, to je náš třetí kamarád,' povídá Dlouhý, 'toho byste měl taky do služby vzít; věru, že by vám darmo nejedl.'

'Kdopak jsi?'" zeptal se ho královic, 'a proč máš oči zavázané, vždyť nevidíš cesty?'

'Hoj, pane! naopak; právě proto, že příliš vidím, musím si oči zavazovat; já zavázanýma očima vidím tak, jako jiný nezavázanýma; a když si je rozvážu, skrz na skrz všechno prohlídnu; a když se bystře na něco podívám, chytne to plamenem a co nemůže hořet, rozskočí se v kusy. Proto se jmenuju Bystrozraký.' A pak obrátil se ku protější skále, odvázal šátek a upřel na ni své žhavé oči; a skála začala praštět a kusy lítaly z ní na všechny strany, a za maličkou chvíli z ní nezůstalo nic než hromada písku. A v tom písku se třeptilo něco jako oheň. Bystrozraký pro to došel a královici to přinesl. Bylo to ryzí zlato.

'Hoho, tys chlapík penězi nezaplacený!' řekl královic; 'blázen, kdo by tvé služby nechtěl užít. ...'¹¹⁵

V Erbenově pohádce je každý ze tří přátel charakterizován pomocí příkladu toho, co dovede, a pomocí vnější charakteristiky, na základě které mají postavy i jména.

8. Začarovaný hrad, porážka černokněžníka

Motiv začarovaného hradu a zlého černokněžníka není pro českou folklorní pohádku až tak typický, ale objevuje se. Obvykle je hrdina podroben nějaké zkoušce,

---

¹¹⁵ ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1947. s. 8 – 11

u začarovaného hradu je typický motiv tří nocí, po které musí hrdina vydržet něčí útoky nebo nesnesitelný strach.

„Tu se potichu rozevřely dveře v protější stěně a v nich se objevila černá paní. Kráčela neslyšně, jako by šlapala po peří, až k němu a povídala:

‘Vstaň, obleč se, vezmi si meč!’

Rytíř vyskočil na nohy, ale černá paní se rozplynula jako pára a byla tatam. Rytíř se zase celý ustrojil, chytil do ruky meč a dával pozor. Jak bylo jedenáct hodin, najednou slyší po schodech hrozný dupot a rámus, dveře se znenadání rozletěly a vhrnulo se do nich jedenáct černých psů, Cenili zuby a rovnou na něho! Rytíř se bránil a sekal mečem, černí psi po něm skákali jak zběsilí. Už se mu zdálo, že padne únavou, ale vtom udeřila dvanáctá hodina. Psi zmizeli, jako by je odnesl vítr, a ve světnici všecko utichlo. Rytíř stál a povídá nahlas:

‘Co mám teď dělat? Mám zůstat, nebo mám jít spát?’

A za dveřmi se ozval hlas té černé paní:

‘Běž spát, ale zítra v noci dávej zase pozor!’

...

Jak sluha usnul a přiblížila se jedenáctá hodina, zjevila se ve světnici zase ta černá paní, ale obě ruce už měla běloučké jak labutí peří.

‘To je poslední noc, ale taky ta nejtěžší. Jestli obстоjíš, čeká tě bohatství a štěstí.’

‘Milá paní,’ řekl rytíř sklesle, ‘rád bych i dneska vydržel, ale pro samou bolest už nemůžu rukama hýbat, jak je mám oteklé.’

‘Tady máš zlatý prsten,’ povídala černá paní. ‘Až na tebe přijde nejhorší chvílka, zatoč s ním na prstě – a uvidíš sám.’

No, jen to řekla, už se ztratila a začalo odbíjet jedenáct hodin. Zezdola se ozýval hřmot, jako by se po schodech hnala bouřka! Rytíř pochytil v ruce meč a pomyslně si: Co to dnes přijde? Dveře se vyvrátily ve veřejích a do světnice se tlačilo jako černé mračno jedenáct draků. Rytíři se div nepodlomily nohy! Draci se plazili po podlaze i po stěnách, zvedali proti němu své černé hlavy, že je stěží stačil odrážet. Rytíř klesl na jedno koleno, potom spadl i na druhé koleno a moc nechybělo, byl by zůstal ležet celý. V té chvíli si vzpomněl na zlatý prsten, z poslední síly jím otočil a už cítil, jak do něj stoupá nová síla. Tu začala bít půlnoc. Všecko ztichlo a jedenáct draků se proměnilo v jedenáct mužů a černá paní se změnila v krásnou paní v dlouhých bílých šatech. Rytíř stál a nevěděl, co si má o tom myslet. Ale paní se na něho usmívala a povídala:

‘Těch jedenáct mužů jsou moji synové a můj manžel. Oni a já i celý zámek, všecko bylo zakleto za trest, že jsme zle nakládali se svými poddanými. Ale tys nás osvobodil a zbavils zámek toho prokletí navždycky.’

Sedla si vedle něho a ještě mu pravila:

‘Zámek a celá země, ty všechny lesy a pole dokola, to je ode dneška tvůj majetek, protože sis to zasloužil. My odtud odejdeme a nikdy se už nevrátíme.’

Vstala a šla se svým mužem a desíti syny pomalu pryč a všichni rytíři se klaněli a děkovali mu.¹¹⁶

---

¹¹⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Plný pytel pohádek*. Praha: Albatros, 1983. s. 32 – 35

V ukázce je ztrojení překážky, bránicí vysvobození hradu a lidí v něm, což umocňuje dojem z celého vysvobození. V okamžicích, kdy hrdina padá únavou, opět přichází na řadu kouzla, jejichž moc mu pomůže únavu překonat. Děj je za pomoci těchto prostředků vygradován – trojí noční útok (pokaždé horší a horší nepřítel), pomoc kouzelného prstenu a nápoje a černá paní, která hrdinu provází.

Markův hrdina se svým „pohádkovým“ řešením dostává opět do rozporu se skutečným světem. Při vstupu do zdánlivě opuštěného hradu se domnívá, že jde o hrad začarovaný, v čemž ho utvrdí prázdná brnění v síni a stůl prostřený jakoby k hostině. Do problémů se pak dostává v okamžiku, kdy se jako nový hradní pán prochází hradem v brnění, čímž vyděsí návštěvníky hradu i kastelána.

„Při těch myšlenkách si ovšem nevšiml, že je na bráně cedule: ‘Vstup po celý den. Dospěli 6 korun, děti polovic’. Ten hrad byl totiž lidem volně přístupný a pan kastelán, což jest správce hradu, každému vykládal, co je uvnitř zajímavého.

Janek se už viděl být vznešeným pánem a nevšiml si proto ničeho. Když na nádvoří nikoho nespaptil, šel klidně dál, pustil se po kamenných schodech vzhůru a brzy vešel do prázdné síně.

...

Bloudil z komnaty do komnaty a nikde nikoho nepotkával. Někde našel starodávná křesla, jinde velké obrazy, konečně však vešel do síně nekrásnější. Tam byl dubový stůl a kolem něho židle, na stole starodávné cínové nádoby, jako by bylo pro samého krále prostřeno, a v každém koutě stál železný rytíř.

...

Ale tu spatřil, že v železném brnění vlastně nikdo není a oddychl si. Teď už mu bylo všechno jasné. Octl se v začarovaném hradě a čtyři rytíři, kteří tu kdysi bydlili, byli také začarovaní a zbyly tu po nich jenom jejich svršky. Tak se on, Janek, stal nyní pánem celého hradu. Všechno, co kolem sebe vidí, je nyní jeho. Ach, to je nádherné! Cítil, že dosáhl cíle. Není panošem, je hned rytířem! A ta brnění jsou vlastně také jeho! A on si hned jedno obleče! To je nápad! A Janek se dal radostí do tance.

...

‘Strašidlo!’ zařval pan kastelán, ten, který se ničeho nebál a se strašidelným rytířem karty hrával. V příštím okamžiku se všechno vrhlo v jednom chumlu ke dveřím. ... A co zatím Janek? Chvilí byl vyděšen, pak byl překvapen, nakonec se dal do smíchu. Byl si docela jist, že ten chlapík vpředu byl nejspíš onen čaroděj a ti ostatní jeho družina a že on, jako rytíř Janek, či vlastně Leposlav, je zahnal na útěk. Teď bude od nich pokoj, oddychl si.

...

Na tom nádvoří zůstali jenom hasiči, protože ti se jen tak neleknu. Možná, že by i ti byli nakonec vzali nohy na ramena, ale překazila jim to paní kastelánová, která se smetákem v ruce vyběhla na nádvoří a křičela na strašidlo: ‘Polez dolů, ty lumpe, cos mi ukradl pečeni!’

...

Janek se celý zpotil strachy, neboť slyšel, že rozkazy dává samotná paní kastelánová a z té šel opravdu strach.

Hasiči si přinesli žebřík a hodlali dobýt hradu a zajmout Janka jako loupežníka. Teď bylo s Jankem skutečně zle. Byl sice v hradě zamčen, ale v tom byla právě ta nesnáze. Byl tu jako v pasti, nemohl sám ven.

V tom brnění se teprve nemohl jak se patří hýbat, a proto je raději svlékl a chystal se k boji jen ve svém vandrovnickém šatu. Když viděl, že hasiči mají v rukou sekýrky, chystal se dokonce na smrt.¹¹⁷

Markův hrdina „dobývá“ hrad přesně podle své představy – bez práce a námahy. To způsobuje, že se poměrně rychle vžívá do role nového majitele hradu, ovšem ne po zásluze, jak je to zobrazováno ve folklorních pohádkách.

9. Kouzlem připravená jídla

Tento motiv opět není úplně typický pro český folklor, ale v některých textech jej můžeme najít. Jídlo je obvykle připraveno hrdinovi na požádání (respektive po pronesení věty typu: Kdyby tak bylo něco k jídlu.), nebo je mu připraveno automaticky, bez jakékoli výzvy; případně jsou obě varianty kombinovány, tedy poprvé musí hrdina vydat pokyn, následně se pak objevují jídla už sama.

„Jak si tak vykládali, aby jim utekl čas, sluha povídal:

‘Pane, já bych jedl, mám po té cestě velký hlad.’

‘Já taky,’ povídá rytíř, ‘ale kde tady co najdeme?’

Jen to řekli, co to? Objevily se před nimi dvě černé ruce, prostřely na stůl pěkný ubrus a začali nosit jídlo a pítí, až toho byl plný stůl. Ti dva se dlouho nerozmýšleli, dali se do večeře a za chvíli byly mísy prázdné.¹¹⁸

V tomto případě je jídlo připravenou neviditelnou postavou (viditelné jsou pouze její ruce), a sice na požádání, i když neúmyslné.

Marek funkci kouzel opět degraduje. Markův hrdina ukradne jídlo z kuchyně, aniž by uvažoval o tom, že dělá něco špatného. O to víc je pak překvapen, když se u hradu sejde dav lidí v čele s hasiči a rozčílenou paní kastelánovou. Až tehdy si totiž uvědomí, že jídlo nebylo určeno pro něj. Krádeže samotné je mu líto, protože kdyby věděl, že krade, nikdy by si jídlo nevzal. Z nebezpečné situace opět uniká na poslední chvíli.

„Pak si udělal pohodlí, svlékl brnění a sháněl, co by kde našel k jídlu. Prošel celý hrad, ale nic nenašel. A při tom blouzení se dostal také až do předsíně příbytku pana kastelána.

Z kuchyně se táhla libá vůně a tu nemohl Janek odolat a pootevřel dveře. Paní kastelánová zrovna ošetřovala v pokoji svého muže, který se z leknutí pořádku nemohl vzpamatovat a Janek byl v kuchyni sám. Co tam bylo jídla! Na stole hrnec polívky a v troubě pečeně. Nerozpakoval se dlouho, vzal pečení i hrnec a vrátil se zpět do hořejší komnaty. Byl si jist, že to bylo vše pro něho kouzelně přichystáno.¹¹⁹

---

¹¹⁷ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 140 – 142, 146 – 167

¹¹⁸ SIROVÁTKA, Oldřich. *Plný pytel pohádek*. Praha: Albatros, 1983. s. 31 – 32

¹¹⁹ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 144

Paní kastelánová představuje dalšího reálného Jankova protivníka – místo šlechty (jak je tomu v *Pohádce o Honzovi...*) se zde objevuje státní zaměstnanec, opatrující kulturní dědictví, který kazí Jankovy záměry.

10. Ve službách krále

Služba u krále není pro českou pohádku typická (pokud nejde o záchranu princezny, což není služba v pravém slova smyslu). V českém folkloru se vyskytuje, a to velice zřídka, spíše služba u šlechtice, daleko typičtější je ale služba u sedláka, případně u čarodějnice nebo čaroděje.

Jeden z mála příkladů **služby u šlechtice**, který jsem našla v českém folkloru, je pohádka „Honza u rytíře“.

„Přišel tam, hned se hlásí u brány, ale strážný, co tam stál, hned na něj vykřikl, jako když vystřelí: ‘Co tu pohledáváš, trhane špinavá?’ Ale Honza se nedal tak lehce odbýt. ‘Hledám službu,’ povídá, ‘musím mluvit s pánem.’ ‘I pro takovéhle hlupáky není u nás žádná služba.’ A když se Honza cpal dále, strážný do něho strčil. Ale Honza už toho měl dost. Byl ramenáč zavalitý, strach se bylo podívat, chytil svou sukovici, a hned ho pustili dále. Přivedli ho do čeledníku, přiběhl rytíř, jen to na něm cinkalo, a ptá se Honzy: ‘Copak tu hledáš? Co jsi zač?’ ‘Ale, hledám si službu, jsem slouhův syn, doma nás je plno, tak jdu na zkušenou do světa.’ ‘No, uvidím, k čemu se hodíš,’ povídá rytíř. ‘Copak bys uměl?’ ‘Třeba ovce pást.’ ‘Ty taky máme, náš slouha je už starý, někoho by potřeboval.’

Rytíř si Honzu dobře prohlédl, vidí, že je statný, že se hodí do jeho čeledi, tak hned poručil, aby mu dali zbroj, jakou nosí ostatní mužstvo. Vzali ho do kuchyně, dostal hrách s uzeným masem a liboval si: zaplat' pánbůh, a plnou mísu snědl, jen se zaprášilo. Všichni se divili, jak mu chutná, tak mu podali korbelík medoviny a Honza ho měl v sobě naráz. A hořel přitom, sirku by od něho mohl zapálit. ‘A teď musíš k hradnímu, aby ti dal šaty a zbroj.’

Hradní mu vybral nejtěžší meč, těžkou kovanou ručnici, všichni si myslili, tohle, chlapičku, neunesíš. Ale Honza všecko popadl jako pírkó, meč si připjal napravo místo nalevo, ostatní se mu smáli, ale hradní hned poznal, že to je silák. Honza se ptal, dostane-li také koně? Hradní mu vybral koně velikého, který nedal na sebe sáhnout. Honza byl zpočátku víc dole než nahoře, ale brzy seděl pevně v sedle.¹²⁰

V této pohádce je vidět postupná přeměna ze „slouhova syna“ v obávaného bojovníka a oblíbence svého pána. Hrdina je až neuvěřitelně silný a odvážný, za což si ho jeho nový pán cenní a ostatní se bojí dostat se s ním do konfliktu.

Služba u čaroděje/čarodějnice je obvykle spojena s nesplnitelnými úkoly nebo s nějakým zákazem.

„Přešel les, dostal se na širokou cestu, a tu potká starého černého pána. Ten se ho ptá: ‘Kampak jdeš, hochu?’ ‘Někam do světa, rád bych do služby.’ ‘Tak pojď se mnou,’ řekl pán, ‘službu ti dám.’ Šli spolu kus cesty, až přijdou k velké skále, černý pán vzal proutek, šlehl do skály a ta se jim otevřela. Vešli tam a skála se zase hned zavřela. A tam nebylo nic jiného, jen jedna veliká světnice a v ní samé knihy, kolem dokola knih plno a ten černý pán povídá: ‘Nebudeš mít nic jiného na práci, jen tuhle ty knihy oprašovat každý den,

---

¹²⁰ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 118 – 119

ale do žádné se nesmíš podívat, to ti povídám!’ A odešel. Honza tedy zůstal sám ve světnici, oprašoval knihy, ale přece mu to nedalo, začal si v nich čítat. Byly to knihy čarodějnické.¹²¹

Ukázka je příkladem služby spojené s nějakým zákazem, v tomto případě zákazem čtení kouzelných knih. Čaroděj si je totiž vědom toho, že kdyby se hrdina naučil z jeho knih čarovat, mohl by ho hrdina ohrozit.

Pro české pohádky nejtypičtější je **služba u sedláka**.

„Jednou na podzim přišel do jednoho statku. Hospodář ho s radostí vzal, tak veselého skrčka prý zrovna potřebuje. Právě se hodil na klasy na mlácení. Bouchal cepem dost, každý den jeden rozštípl. Sedlák za týden zlořečil, že mu nestihnou buky v lese růst pro Honzu. Syn sedlákův, šestnáctiletý, měl z toho radost, však prý kdybych já to udělal, to bych dostal, že cepu nešetřím. Honza se bránil, že mu sedlák poručil, aby dobře tloukl, ať myši nežerou zrní ze slámy. Selka, děvečka i třináctiletá dcera byly při Honzovi, ať jen dobře mlátí. Starý na tom uvykl, s milým Honzou uřízl velký nátoň bukového dřeva a naklál z něho samá polena do zásoby na cepy. ... Honzík pracoval, pískal a zpíval si: ‘Na Vostří hoře, sedlák tam voře, má hezkou dceru, dej mi ji, bože.’ Sedlák huboval, že si z něho dělá blázny, aby zpíval o něm, zlobil se na Honzu. Selka s čeládkou i chasou rozuměli žertu, a tak se mu jen smáli.¹²²

V českém folkloru se často objevuje služba až nadlidsky silného hrdiny, kterého se začíná bát i jeho pán (sedlák). Často je tu snaha zbavit se ho po dobrém, což se obvykle mine účinkem, proto v některých případech dochází ke snaze o násilnou likvidaci hrdiny, a sice ze strachu.

Markův Janek se ke službě u krále dostává opět svou nezkušeností a především zaslepeností. Plete si krále podle titulu s Králem podle jména, čímž se dostává do rukou vykutáleného obchodníka, šmelináře a vyhlášeného lakomec, který rychle pochopí, odkud vítr vane, a rozhodne se Jankovu velkorysou nabídku (sloužit mu zadarmo) přijmout, bez úmyslu mu jeho nesmyslnou představu vymluvit.

„Překvapilo ho, že král nebydlí v zámku, ale v obyčejném domě. Nu což, byl to pěkný dům a cedulka na dveřích byla zlatá. Četl: KRÁL VINCENC.

Byl tedy u cíle. Ostatně, možná že král Vincenc má nějaké zámky v okolí a že ze šetrnosti bydlí v obyčejném obydlí. Králové mají všelijaké nápady.

Srdce mu tlouklo až v hrdle, když prudce zazvonil. Co se stane? Nevyžene ho první lokaj, který mu otevře? Dostane se až ke králi?

Konečně se dveře pomalu otevřely a za nimi stál starý děda v odřeném županu a podezíravě hleděl na příchozího.

‘Co chcete?’

‘Prosil bych mluvit s panem králem...’

‘Pan Král, to jsem já. Co byste rád?’

¹²¹ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 63

¹²² HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 106

‘Já bych rád k vám do služby.’

Muž za dveřmi vyvalil oči a pak zavrtěl hlavou: ‘Nepotřebuji služebníka.’

Ale Janek se nedal odbýt. Úpěnlivě počal pana krále prosit a nabízel se mu, že mu bude zadarmo sloužit. Jak to starý lakomec slyšel, zablýsklo se mu v očích.

‘A proč byste u mne chtěl sloužit zadarmo?’

Janek sklopil oči: ‘Já... já... když já bych rád sloužil u opravdovského krále... Já bych chtěl být panošem... A jednou třeba i zabít draka. A dostat půl království...’

Starý lakomec tiše hvízdal. Už rozuměl... Ten mládenec nemá všech pět pohromadě a plete si opravdového krále s tím, kdo se Král jmenuje. Nu, to by konečně bylo jedno, jen když je ochoten sloužit zadarmo. A proto se rozhodl, že ho v jeho omylu jen utvrdí.¹²³

Když je Jankovi umožněno podívat se po městě, zjišťuje, kolik různých titulů se na vývěsních štítech objevuje, a dokonce najde i několik dalších Králů. Díky tomu zjistí, že jeho Král není žádný král, ale podvodník, a opouští město. Až tehdy si uvědomuje, že na světě není všechno tak, jak je to v pohádkách, a raději se vrací domů.

V ukázce je vygradována Jankova zaslepenost. Setkání s králem-podvodníkem mu po všech předešlých problémech konečně otevírá oči a on se odvrací od pohádek. Jediné, čeho se stále ještě nevzdává, je naděje, že jeho proutek je skutečně kouzelný. Z toho je však vyveden brzy po návratu domů.

11. Návrat domů

Návrat domů se ve folkloru řídí pravidly, která jsem již zmiňovala u *Pohádky o Honzovi*.... Znovu už tedy nebudu uvádět ani rozřazení, ani ukázky.

Marek využívá principu **návratu hrdiny bez královského titulu, ale se zkušeností, znalostí nebo penězi**. Janek se vrací domů s nekouzelným kouzelným proutkem, a to v okamžiku, kdy na něj má jeho otec čerstvě vztek, protože byl nucen zaplatit za něj nemalou pokutu. Z toho důvodu není Janek, oproti většině ostatních navrátilivších se hrdinů, vítán s otevřenou náručí, ale naopak dostane výprask svým vlastním proutkem.

V závěru se pak ukáže, že dotyčný proutek vlastně kouzelný byl, protože Janek se po výprasku vrací ke své práci.

„A tu mu srdce poskočilo a on si poskočil také, neboť už viděl, že není v kraji pohádkovém, nýbrž v kraji mnohem krásnějším, že je – doma!

---

¹²³ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímeck, 1947. s. 148 – 153

A doma ho také čekalo velké překvapení. Způsobil je proutek, o němž se už málem domníval, že jeho moc vyprchala, nebo že ji z proutku na nějakém svém útěku vytrousil.

Ještě než odešel Janek z domova, dostal na zakázku hromadu kůže na boty pro pana starostu a celou obecní radu s přísným nařízením, že boty musí být hotovy toho a toho dne, jinak že bude Janek platit pokutu, poněvadž ty boty pak starosta a obecní rada potřebovali do města na slavné vítání císaře pána. Boty ovšem hotovy nebyly, neboť Janek raději přemýšlel, jak by se stal princem. Když potom z domova utekl, zbyla všechna kůže jeho starému otci, který na tolik práce sám nestačil. A tak se stalo, že jednoho dne zatloukl u ševce obecní dráb a nesl psaní s ouřední pečeti, v němž se soused švec vyzýval, aby na obecním úřadě ihned zaplatil za svého syna pokutu sto zlatých, nebo že bude potrestán vězením, ježto celá obecní rada byla nucena jít vítat císaře pána v dřevácích. ... Zkrátka starý musel podat krávu, aby mohl pokutu zaplatit a při té příležitosti na svého syna velmi zanevřel.

Právě včera to bylo, co donesl Jankův táta poslední peníze na obecní úřad a ještě dnes se nemohl z té rány a toho vzteku vzpamatovat. Ještě dnes chodil po stavení, skřípal zuby jak rezavý žebříňák a sliboval svému synu, že mu nesmí na oči, i kdyby se tam někde ve světě stal třeba tím princem nebo králem, protože sto zlatých je sto zlatých a ty mu nikdo nenahradí. Ano, včera zaplatil starý táta za toho darmošlapa a budižkničemu – svého syna pokutu.

...

O Jankova tátu se alespoň pokoušela srdeční mrtvice. Zvláště když Janek rozpřáhl ruce a chystal se své rodiče obejmout, byl pohled na otce velmi zajímavý. Vyvalil totiž oči, jako by se dusil, ale neřekl ani bé ani cé, jen jeho knír se naježil, jako když ježek spatří hada.

Máma byla měkčí povahy, ta se hned k Jankovi přitočila, pusu mu dala a povídá: 'Tak tě, synku, vítám, to jsem ráda, že jsi zase doma. A copak sis ve světě vysloužil?' Doufala, chudák, že Janek třeba přináší nějaký poklad a tak že tátu obměkčí. Ale Janek nenesl nic.

...

'Cože? Prut? A žádný zázrak? Dej ho sem!'

Janek mu prut podal a táta si ještě jednou připamatoval, že musel za tohohle lenocha platit fůru peněz, za syna, jenž pro samé pohádky ani pracovat nechtěl... A pak se mu už ruka sama zdvihla a prut zasvištěl vzduchem na Jankova záda.

...

Celá vesnice se na to přišla podívat. Však to také stálo za to. Od té doby, co se utrl u řezníka býk, neviděli lidé ve vesnici napínavější věc. Janek ječel, táta řezal, Janek utíkal, táta supěl za ním, Janek skákal přes ploty, starý švec také, Janek lezl na půdu, táta tam už čekal, Janek podběhl vůz, táta ho přetáhl, sotva na druh straně vylezl, Janek skočil do rybníka, táta ho řezal i pod vodou, takže to vypadalo, jako by se voda vařila, zkrátka, věřte nebo nevěřte, ten prut byl dojisty čarovný, protože tak ještě nikdy nikdo nikoho neřezal jako starý švec tehdy svého dospělého syna.

Ale protože každá pohádka má svůj konec, měla svůj konec i tahle honička. Prut se totiž nakonec tak roztřepil, že praskl. A teď se teprve táta zastavil a Janek si oddechl. A bylo to právě na návsi před očima všech lidí, kdy se starý švec na svého syna zadíval a řekl: 'Tak tě tedy vítám domů!'

A Janek jen zahekal: 'Děkuji, děkuji...'

A věřte nevěřte, ten prut tehdy vykonal opravdový zázrak. Co se nikomu nepodařilo, podařilo se nyní. Janek byl náhle ze své touhy, stát se bez práce princem v pohádkové zemi, zabít bez námahy draka a dostat bez přičinění půl království i s princeznou, dokonale vyléčen.¹²⁴

Hrdina je až po výprasku definitivně vyléčen ze svého poblouznění. Jak Marek říká v posledním uvedeném odstavci – Jankova představa byla získat půl království a princeznu

¹²⁴ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 154 – 158

bez námahy, což mu pochopitelně nevyšlo. Člověk si totiž musí všechno zasloužit poctivou prací.

12. Svatba s venkovskou dívkou

Svatbou končí velká část folklorních pohádek. Může jít buď o **svatbu královskou** (hrdina si bere princeznu), nebo **vesnickou** (hrdina si bere dívku z vesnice). V obou případech je svatba popsána poměrně krátce.

„Popelka se připravila na křest, tetka ze vsi byla kmotrou, dostala nové jméno Kristina, kouzelné moci pozbyla a byla zase jako jiní lidé. Po třech nedělích měli svatbu. Byla tuze bohatá, žádný takové nepamatoval. Dařilo se jim dobře a slavně v tom statku žili až do smrti.“¹²⁵

Ukázka představuje typický závěr folklorních pohádek – hrdina si vybírá pracovitou dívku, kterou si bere. V této pohádce předchází svatbě ještě nevěstin křest, protože byla jako dítě unesena kouzelnými bytostmi, takže bylo nutno ji křtem očistit od kouzel, aby se mohli vzít.

Marek svatby využívá jako motivu, který završuje hrdinovo zapojení se do normálního pracovního i osobního života.

„A věřte nevěřte, za nějaký čas se Janek oženil s tou Barčou a byli spolu šťastni jako v pohádce a Janek nikdy nezapomněl na tu medicínu, kterou si pro sebe sám ze světa donesl.“¹²⁶

Tento odstavec uzavírá celou pohádku – hrdina se zapojuje do normálního života, kterému se předtím vyhýbal, a naplňuje všechna společenská očekávání, pracuje, žení se a zmínka o nezapomenutelné medicíně evokuje jakýsi náznak představy, že jeho dětem se nemůže stát to, co jemu, protože on už pravou medicínu zná a hodlá ji v případě nutnosti použít.

---

¹²⁵ HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. s. 282 – 283

¹²⁶ MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. s. 158

Závěr – v čem se Marek liší a proč

Pohádka *Švec Janek v pohádkové zemi* je koncipovaná jako sled několika typických pohádkových příběhů, propojených jedním hlavním hrdinou. Na opakující se konfrontaci pohádkového světa se světem reálným je ukázán hlavní záměr pohádky – člověk nemá žít ve fantazii a spoléhat na pomoc kouzelných předmětů, náplní jeho života je práce, která mu pomůže ze všech těžkostí lépe než kouzla. Marek za tímto účelem degraduje funkci kouzelných předmětů a pohádkových postupů vůbec.

Hrdinův návrat pak vyznívá, podobně jako u Honzy, jako návrat do pracovního procesu, jen s tím rozdílem, že hrdinovi napřed musely být z hlavy vyhnány všechny nesmysly, jako jsou kouzla a pohádková fantastika. Potom je teprve schopen pracovat a fungovat ve společnosti jako její plnohodnotná součást.

Frekvence, s jakou Marek staví svého hrdinu čelem proti kruté realitě, a množství příhod, které hrdina potřebuje k tomu, aby si uvědomil, kam patří a co dělá špatně, může nasvědčovat tomu, že se Marek domnívá, že pohádky jsou v nás zakořeněny tak pevně, že je obtížné z nás jejich vlivy vymítit.

3. Závěry srovnání

Vzhledem k zaměření Markovy tvorby v době vzniku *Veselých pohádek* (období těsně po 2. světové válce) se dalo předpokládat, že i jeho pohádky z tohoto období budou vyjadřovat podobné stanovisko. Marek se roku 1945 stal členem komunistické strany a v jeho tvorbě z tohoto období se zřetelně odrážejí základní myšlenky socialismu, obrazy budování socialismu a nové socialistické společnosti.¹²⁷ Podobné poslání vyjadřují i jeho pohádky. Vzhledem k tomu, že jde o tvorbu pro děti, která byla vždy podmíněna i jistým výchovným aspektem, podává Marek své názory formou přijatelnou pro děti, ale dostatečně důrazně, aby byl jeho záměr zřetelný a nepřehlédnutelný.

Markovy pohádky jsou založeny na principu degradace typických pohádkových prvků a jejich srovnání s moderní socialistickou společností. Hlavní cíle těchto pohádek je možno shrnout do několika tezí:

Útěky do fantazie, do pohádkového světa, nejsou vhodné pro moderního člověka, protože zázraky není potřeba hledat v pohádkách, ale naopak v nově se rozvíjející socialistické společnosti. Kouzla a kouzelné předměty jsou člověku spíše na obtíž; jejich funkci nebo výhodu, kterou držiteli poskytují, dokáže zcela nahradit poctivá práce. Úkolem člověka je pracovat, protože jen tehdy může být jedinec šťastný a žít plnohodnotný život, když je užitečný celé společnosti. Nadpřirozené bytosti se musí přizpůsobit moderní společnosti; je nutné, aby opustily svá neproduktivní a společnosti neprospěšná „povolání“ a plně se začlenily mezi lidi, a to po stránce profesní i osobní. Jejich adaptace je dokončena v okamžiku, kdy zcela zapomínají na to, že kdy byly něčím jiným než užitečným člověkem.¹²⁸ Rozpor mezi chudými a bohatými není jen v jejich majetkových poměrech, ale také v morálním kreditu; chudý pracující vesnický člověk je morálně výš než příslušník neproduktivní aristokracie, která není prospěšná společnosti.

S ohledem na tyto záměry využívá Marek přetvořené obrazy klasických folklorních motivů, na nichž dokazuje své názory, a současně vkládá do promluv svých hrdinů poměrně ostrou kritiku nejen kouzelného světa, ale i ve společnosti přetrvávajících sociálních problémů.

---

¹²⁷ *Slovníkčeskeliteratury.cz* [online]. 4. 11. 2006 [cit. 2011-06-05]. Jiří Marek. Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkčeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=604&hl=Ji%C5%99%C3%AD+MArek+>>.

¹²⁸ JANOŠEK, Pavel a kolektiv. *Dějiny české literatury 1945-1989 : I., 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. str. 334

Hrdina je nucen prožít nepříjemné situace, do kterých ho dostala kouzla (*Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce*), aplikace pohádkových syžetů na moderní společnost (*Švec Janek v pohádkové zemi*), nebo je jednoduše společenským vývojem donucen začít měnit své postavení v nově se vytvářející společnosti (*Pohádka o našem vodníkovi*).

IV. Závěr

Cílem této práce bylo srovnat vybrané pohádky Jiřího Marka s původními folklorními syžety tak, aby z tohoto srovnání bylo patrné, jaké folklorní motivy Marek v syžetech svých pohádek využívá, jakým způsobem a za jakým účelem.

Před samotným srovnáním bylo nutno v první řadě definovat autorskou pohádku a popsat, jaké folklorní motivy a prvky se zde objevují. Následně bylo potřeba získat podrobný přehled o folklorních syžetech, jejich motivech, variantách a obměnách, k čemuž v první fázi posloužil *Soupis českých pohádek* Václava Tilleho, ve fázi druhé pak knihy pohádek jednotlivých autorů, kteří se buď zabírali sběrem folklorních pohádek, nebo jejich zpracováním (konkrétně jde o knihy K. J. Erbena, B. M. Kuldy, J. Š. Kubína, J. Vrbky a dalších). K některým motivům bylo třeba dohledat i jejich zpracování v umělecké literatuře (Karel Čapek *Devatero pohádek*, Karel Michal *Bubáci pro všední den*).

Při samotném srovnání Markových pohádek (*Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce*, *Pohádka o našem vodníkovi*, *Švec Janek v pohádkové zemi*) s folklorními syžety jsem postupovala následovně. Každou pohádku jsem rozdělila na dílčí motivy, které jsem posléze podrobně rozebrala z hlediska jejich vnitřního dělení a frekvence jejich užití ve folkloru, a poté jsem je porovnávala se zpracováním Jiřího Marka. U každého motivu, respektive u každé jeho dílčí části, pokud bylo třeba motiv dále rozdělit, jsem uvedla zástupnou ukázkou, která demonstrovala typické užití daného motivu nebo jeho obměny. Posléze následovala ukázkou z Markovy pohádky. U některých motivů bylo nutno kvůli absenci daného motivu ve folkloru použít ke srovnání ukázkou z umělecké literatury.

Závěry, ke kterým jsem došla, logicky vyplývají nejen z uvedeného členění motivů a z ukázek, ale také z poznatků o Markově životě a díle obecně. Vzhledem k historickým událostem, které provázely vydání *Veselých pohádek vzhůru nohama* (1947), k Markově politickému a občanskému přesvědčení (roku 1945 se stal členem Komunistické strany Československa) a k základním principům jeho tvorby této doby (obrazy budování socialistické společnosti, budovatelské téma z prostředí staveb socialismu – v jeho literární i filmové tvorbě velice zřetelné) se dalo očekávat, že se jeho víra v nově budovanou socialistickou společnost promítne i do jeho pohádkové tvorby. Z provedeného srovnání tyto principy opravdu vystupují jako hlavní záměr Markových pohádek.

Hlavním cílem Markových pohádek je tedy vychovávat uvědomělé členy nově budované poválečné socialistické společnosti. V té jsou některé původní folklorní prvky považovány za bezúčelné a pro moderního člověka zbytečné, snad až škodlivé. Za tímto účelem je v Markových pohádkách zřetelně potlačována a degradována funkce kouzel a pohádkové fantastiky. Toho Marek docíluje konfrontací nadpřirozeného, kouzelného, pohádkového světa se světem moderním. Výsledek této konfrontace je možno shrnout do několika tezí:

Zázraky není nutné hledat v pohádkách, ale naopak je třeba nacházet je v nově se rozvíjející socialistické společnosti. Kouzla a kouzelné předměty jsou člověku spíš na obtíž; jejich funkci nebo výhodu, kterou držitelé poskytují, dokáže zcela nahradit poctivá práce. Úkolem člověka je pracovat, protože jen tehdy může být jedinec šťastný a žít plnohodnotný život, když je užitečný celé společnosti. Nadpřirozené bytosti se musí přizpůsobit moderní společnosti; je nutné, aby opustily svá neproduktivní a společnosti neprospěšná „povolání“ a plně se začlenily mezi lidi, a to po stránce profesní i osobní. Jejich adaptace je dokončena v okamžiku, kdy zcela zapomínají na to, že kdy byly něčím jiným než užitečným člověkem. Rozpor mezi chudými a bohatými není jen v jejich majetkových poměrech, ale také v morálním kreditu; chudý pracující vesnický člověk je morálně výš než příslušník neproduktivní aristokracie.

Aby Marek co nejlépe vystihl svůj záměr, využívá přetvořených obrazů klasických folklorních motivů, které doplňuje stylizací vypravěče do podoby lidové postavy a obdobnou charakteristikou mluvy některých dalších postav, zvl. kladného hrdiny. Jeho hrdinové jsou nuceni prožívat nepříjemné situace, do kterých se dostávají kvůli „pomocí“ kouzelných předmětů (*Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce*), případně kvůli své utkvělé představě, že pohádkový svět je reálný a je tedy možno aplikovat způsoby řešení, zobrazené v pohádkách, na reálné životní situace (*Švec Janek v pohádkové zemi*). Pohádkové nadpřirozené bytosti se pak v Markových pohádkách střetávají s moderní civilizací, kterou jsou donuceni opustit svá původní „povolání“ a vyhledat novou, společnosti užitečnější práci (*Pohádka o našem vodníkovi*); tyto bytosti se tedy postupně adaptují do lidské společnosti. Jejich adaptace je dokončena v okamžiku, kdy zcela zapomínají na svou minulost.

V *Pohádce o Honzovi, vyprávěné od konce* je také zřetelný sociální aspekt. Pracující venkovský lid je stavěn morálně i svou prospěšností společnosti výše než bohatá

aristokracie. Ta je v pohádce zobrazena jako zcela neproduktivní, a tudíž společnosti neúčinná.

Markovy pohádky jsou výrazně agitační a silně ovlivněny autorovým přesvědčením a dobou vzniku.

V. Seznam literatury

Prameny:

- MAREK, Jiří. *Veselé pohádky vzhůru nohama*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1947. 158 s.
- ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1947. 277 s.
- KULDA, Beneš Method. *Národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*. Broumovice: Carpe Diem, 2006. 135 s.
- KUBÍN, Josef Štefan. *Kniha pohádek*. Praha: Knižní klub, 2004. 181 s.
- České lidové příběhy o vodnicích*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2000. 93 s.
- VRBKA, Josef. *Mlsný hastrman: Pověsti a vyprávění z Hané a Malé Hané*. Ostrava: Profil, 1970. 86 s.
- SIROVÁTKA, Oldřich; ŠRÁMKOVÁ, Marta. *Moravské národní pohádky a pověsti*. Praha: Odeon, 1983. 342 s.
- HORÁK, Jiří. *Český Honza*. Praha: Knižní klub, 2005. 293 s.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Plný pytel pohádek*. Praha: Albatros, 1983. 311 s.
- ČAPEK, Karel. *Devatero pohádek: ... a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívažek*. Praha: Levné knihy KMa, 2000. 258 s.
- MICHAL, Karel. *Bubáci pro všední den*. Praha: Karolinum, 2008. 198 s.

Sekundární literatura:

- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989. 232 s.
- MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kolektiv. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004. 699 s.
- JANOUŠEK, Pavel a kolektiv. *Dějiny české literatury 1945-1989 : I., 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. 431 s.
- PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: Ústav pro českou literaturu ČSAV, 1970. 203 s.

PÁNEK, Jaroslav; TŮMA, Oldřich a kolektiv. *Dějiny českých zemí*. Praha: Karolinum, 2008. s. 487

BURIÁNEK, František. *Jiří Marek*. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 153

VAŘEJKOVÁ, Věra. *Pohádky Karla Čapka*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, 1994. s. 26

TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek: I. díl*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929. 619 s.

TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek: II. díl, I. svazek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1934. 451 s.

TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek: II. díl, II. svazek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1937. 661 s.

JANOUŠEK, Pavel a kolektiv. *Dějiny české literatury 1945-1989 : II., 1948-1958*. Praha: Academia, 2007. 549 s.

ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. 171 s.

ŠRÁMKOVÁ, Marta. *Česká prozaická folkloristika v letech 1945-2000*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008. 150 s.

Internetové zdroje:

Slovníkčeskeliteratury.cz [online]. 4. 11. 2006 [cit. 2011-06-05]. Jiří Marek. Dostupné z WWW:

<<http://www.slovníkčeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=604&hl=Ji%C5%99%C3%AD+MArek+>>.

VI. Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá srovnání vybraných pohádek Jiřího Marka s původními folklorními syžety. Cílem práce je zjistit, jaké folklorní motivy Marek v syžetech svých pohádek využívá, jakým způsobem a za jakým účelem.

Teoretická část práce vychází z definice autorské pohádky s folklorními prvky, popisuje principy české autorské pohádky a její nejznámější autory. V rámci toho je zmíněn život Jiřího Marka a základní principy jeho tvorby a následně historický kontext vzniku knihy, která je předmětem této práce – *Veselé pohádky vzhůru nohama*.

Komparativní část práce je rozdělena do několika oddílů. V první části jsou stručně charakterizovány knihy použité při samotném srovnání, a to soubory folklorních pohádek a dvě knihy autorské. V následující, hlavní, části práce jsou srovnány tři vybrané pohádky z knihy *Veselé pohádky vzhůru nohama*, a sice *Pohádka o Honzovi, vyprávěná od konce*, *Pohádka o našem vodníkovi* a *Švec Janek v pohádkové zemi*. U každé z těchto pohádek je uvedeno její rozdělení na základní motivy podle funkcí definovaných Vladimírem Proppem v *Morfologii pohádky* a následně je každý jednotlivý motiv popsán, charakterizován z hlediska svého využití ve folklorních pohádkách. U každé obměny motivu je uvedena ukázka folklorní pohádky, ve které se daný motiv vyskytuje, a ukázka z Markovy pohádky. Obě ukázky jsou interpretovány a následně srovnány. V závěru každé kapitoly, věnované konkrétní Markově pohádce, jsou shrnuty poznatky, ke kterým jsem při srovnání dospěla. Komplexní závěry jsou popsány v následující kapitole s názvem *Závěry srovnání*.

Poslední část práce, *Závěr*, obsahuje informace o postupu práce, dílčích i konečných závěrech a shrnutí nejdůležitějších tezí, vyplývajících ze srovnání folklorních syžetů se syžety Markových pohádek.

VII. Summary

This thesis deals with comparison of selected fairy tales of Jiří Marek's to the original folklore sujets. The aim of it is to find out what folk motifs Mark uses in the sujets of his fairy tales, in what way and for what purpose.

The theoretical part of this work is based on the author's definition of fairy tales with folk elements, describes the principles of Czech fairy tale and its most famous authors. In doing so, the life of Jiří Marek is mentioned, and so are the basic principles of his work as well as the historical context of the book, which is the subject of this work – *Happy fairy tales upside down*.

The comparative part of the work is divided into several sections. The first part briefly characterizes the books which were used for the actual comparison, and these are sets of folk tales and two authorial books. The following part is the main one of this work and there are compared three selected stories from the book *Happy fairy tales upside down*, namely *The Tale of Honza, narrated from the end*, *Tale of our water sprite* and *Shoemaker Janek in fairy land*. For each of these stories the division of the basic motives is mentioned according to the functions defined by Vladimir Propp in the *Morphology of fairy tales* and then each individual motif is described, characterized in terms of their use in folk tales. For each motivic there is an example of the folk tale in which the motif occurs, and an excerpt from Marek's fairy tale. Both samples are interpreted and then compared. At the end of each chapter dedicated to a particular Marek's tale there are summarized observations which I reached during the comparison. Complex findings are described in the following chapter called the *Conclusions of the comparison*.

The last part of the work *The conclusion* contains information about the process of the work, partial and final conclusions and a summary of the most important theses, resulting from the comparison of the folklore sujets with those from Marek's fairy tales.

VIII. Klíčová slova

Pohádka, Autorská pohádka, Autorská pohádka s folklorními prvky, Folklorní syžety, Jiří Marek, Vodník, Honza, Kouzla